

312 Jaunā Gaita

312

PAVASARIS 2023

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 312
SPRING 2023

Jaunā Gaita, published since 1955,
is a Latvian quarterly devoted
to literature, the arts, and the
discussion of ideas.

Editor-in-Chief – Juris Žagariņš

Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
juris.zagarins@gmail.com

Art Editor – Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literature Editor – Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Contributing Editors

Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Maija Meirāne, Juris Šlesers,
Lienīte Medne-Spāre, Vladis Spāre,
Lilita Zaļkalne

Business Manager – Tija Kārkle

1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive

<jaunagaita.net>

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Printed copies from *JG*287 (winter
2016) to *JG*311 (winter 2022) may
be purchased for USD 10 apiece. This
includes the cost of mailing.

Donations to support *Jaunā Gaita*
are tax deductible in the USA.

ISSN 0448-9179

69. GADAGĀJUMS 312. NUMURS – PAVASARIS S A T U R S

D Z E J A

- 2 Artūrs Uškāns
- 6 Dainis Deigelis
- 11 Eva Mārtuža
- 16 Rinalds Einiks
- 23 Valters Liberts
- 27 Māra Ulme

P R O Z A

- 33 Dāvids Rubens
- 38 Maija Streiča
- 40 Evita Hofmane

V A L O D A

- 47 Ainārs Zelčs. Latviešu valoda
okupācijas ietekmē
- 50 Kārlis Streips. Plāni lieli, bet vai reāli?

M Ā K S L A

- 53 Ginta Gerharde-Upeniece.
Imanta Lancmaņa darbu izstāde

G R Ā M A T A S

- 59 Ingus Barovskis: Sandra Ratniece
- 61 Kristīne Ilziņa: Ilze Graudiņa
- 63 Lāsma Gaitniece: Valdis Rūmnieks
- 65 Sanita Dāboliņa: Inta Kampara

D A Ž O S V Ā R D O S

- 67 Linda Treija u.c.

I N M E M O R I A M

- 73 Lelde Gilmane: Gvīdo Augusts
- 75 Maija Meirāne. Lauma, Laima vai
Afrodīte (re Gvīdo Augusts)

Uz vāka: Imants Lancmanis. *Pašportrets pie ābolu
vainaga*. Detaļa. 2011. Audekls, eļļa. 115,5 × 88 cm.
(Zuzānu kolekcija)

Foto: Jānis Pipars

JG pateicas par Labvēļu atbalstu!

Imants Lancmanis. *Rundāles augusta ziedu pušķis*. 2012. Audekls, eļļa.
45,7 × 37,8 cm (Belēviču ģimenes kolekcija)

Foto: Normunds Brasliņš

Artūrs Uškāns

Artūrs Uškāns (1966) – mūziķis, komponists, fōlklorists, multimākslinieks un libertariānis, kuram viens no radošās izpausmes veidiem ir dzeja. Savas literatūras saturu balsta uz hipiju subkultūrai raksturīgām tēmām – brīvība, mūzika, bohēma, pacifisms, ekoloģija, kara un autoritāšu noliegšana. Tā kā publicēšanās nav bijis pašmērķis, kopš 16 gadu vecuma dzeju rakstījis „atvilktnē”, pa retam publicējot darbus Dzejas dienu krājumos. Raksta latviski un latgaliski.

* * *

Uzraksti pirmo rindiņu,
Otru izdomāšu pats –
Nebūs vairāk ne baiļu
Ne slāps.

Sāpe samīļos to,
Kas dzīvs,
Kas brīvs
Un neaizsargāts.

Bailes no sāpēm
Mums izdeldēt
Kā?

Lasi dzejoļa
Sākumā:

* * *

Aiziet skrejošas meitenes soļiem
Tavs gaumīgi smalkais ārprāts,
Dzirkstelēm slīdot pār papīra lapām,
Alus putām uz lūpām,
Un pasteļtoniņiem pārsātināts.
Smalkmehāniski ieskanas dziesma
Aiz kaimiņa istabas sienas,
Klīst bez miega apmaldījies Kains, –
Skaņās zied kalnes un salnas
Un smeldzīgas dainas.

Varbūt jau šonakt kāds turīgs vīrs
Pie durvīm nāks soļiem cienīgi smagiem,
Klauvēs un tankkuģi dāvās
Un vēl sešas cistenas
Ar izkausētiem pārpilnības ragiem?

Bet varbūt pat to mums
Vairs nevajag...?
Varbūt vēl agri Kainu guldīt
Salnu kostās kalmēs,
Un Dievam agri mirt?
Varbūt pasaule vēl nav izzināta?
Nu ja, vēl paliek dainas!
Un Tevis kurināta sirds.

* * *

Brīvestībai pietrūkst
Dažu gramu
Ledus kokteili –
Nepareizs
Akords ledum
Pret stiklu –

Stāv sniegpukenī
Sieviete kustību
Biklu notraušot pārslas
No skropstām,
Un pasmaida it kā pa
Jokam.

Sāpīgi, protams.

* * *

man nav kalnu
ir tikai upe
un ūdenskritums
atvērts logs
uz mēnesnīcu
un manu Planētu
miglājiem apmirdzētu
un mazu
baznīciņu skvērā

ir iestājusies
Miera Ēra

* * *

Panti, tai kai
Ekskursanti, meklej
Tovu
La minoru –
Sešys steigys,
Kū tī vairuok, –
Bīžuok, lānuok
Dzīsmis
Vairoj –

Ir kai Saule –
Cīši loba, Tova
Latgalīša doba.

* * *

Šodien
Nomira mūza...

Klusi raudot
Aizgāja
Uz dzīves altāra
Ziedojot sevi

Es
Viņas Priesteris biju
Pagāns, sitienam
Paceltu nazi,
Lai asinīm svētām
Rakstītu rindas
Un viņas raudas
Klusumā liktu...

Kā dzīve
Uz Viņpasauli vārtus vēra –
Un Visums pret tiem bija nieks,
Tā altāra trepes asinis dzēra,
Niknākais karš bija
Klusākais miers...

Lai palīdz Dievs
Manu grēku
Piedot –

Lai sevi uz
Viņas
Altāra ziedot.

* * *

Savu atbilžu ložberi paglabā svārku krokās!
Neviens no vārdiem nav pelnījis nāvi!
Advokāts – klusums,
Vai dzirdi...?
Ausīm pa skaļu – caur sirdi!
Labāk izšauj rudens smilgās visas muļķības,
Kur Tu tās rāvi?
Vārdi, kas pateikti
Mums katram savi.
Mākoņiem nav elpas – kondensēts ūdens...
Runājam, nesaprotam – rudens....

* * *

Kādam liekas
Punkti ir krāti
Caur manas dvēseles
Realitāti:
Atdodu brīvi –
Gandrīz par velti,
Kā dvēseles atdeva
Huņņi vai ķelti

Sen jau,
Bet primārā smacībā
Elpo
Smadzeņu rievās
Noslēgtā telpā
Bez elpas –
Dvēsele,
Aizmiedzot acis
Vēl domā,
Ka vaina ir tikai
Ideju komā –

Ieslēgtas idejas
Durakus spēlē
Ar reibumā izbļautu
Valodu mēlēm –
Paģiras dvēselei
Nākas par velti no
Pardonvārdiem
Pūlī smeltiem,
Prātapziņu zelta
Būriem, starp
Miesas sāpju
Baiļu
Mūriem un
Izjātu dvēseļu
Uguns kuriem.
Turies!

* * *

Ugunsziediem elpo
Debesjums.

Vienmēr tas ir bijis, ir un būs
Starp mums.
Mūzika vēl brīdi gaisā kaist,
Tad gaist:
Tavs skatienā noklusētais vārds –
Ir skaists...

Lietus dimantos ir slēpies mežs –
Tik svešs...
Zalktis zālē zelta cilpas tin –
Lai min,
Kā ir tad, kad miglā zirgi zūd –
Varbūt,
Kā ir, kad purvā iekrīt sirds –
Tā mirdz?

Kādā mīļā vārdā tevi šonakt
Saukt?
Cik vēl tālā tālē varam projām
Braukt?
Iesim iekšā naktī, nevis
Aizvējā...
Uguns ceļu rādīs, zudīs atvarā....

Pamalē jau liesmo debesjums –
Tur debeskrogū iedzer kāds par mums –
Viņš skumst...
Nāk stunda tā, kad atkal jādomā –
Lūk tā! –
No brīnuma bezgalīgā vairs
Nekā...

Pasaule ir vaļā, veikali vēl
Ciet,
Vēl zem mūsu kājām dzegužpuķes
Zied...
Priekšā tikai ceļš un visa
Vasara...
Un vēl divi eiro caurā kabatā.

Veca hipija vakara mise

Es atdaru alu
Ar vārdiem:
"Man pietiek..."
Un daru kā gribu –
Es gribu tik
Maz – dvēseli drusciņ vēl
Piesargāt,
Ģitāru klusumā
Patrinkšķināt...
Un pieļaut, ka šonakt
Ar labu cilvēku
Varēsim Latviju
Papildināt.

Impresijas

Impresija II
Viņa rītos modās
Nelāgu omu
Ar domu:
„Izvēlēties!”
Ne jau kafiju vai tēju –
Pašnāvību,
Kas ļautu beidzot
Izgulēties.

Impresija IX
Nabaga muzikants ar
Bagātām kāzām
Cīnīties
Iet –
Bagātie zem
Nabaga stabules
Danco

Impresija XI
Septembra saule
Iemet strūklakā
Septiņas krāsas.
Uz atgriešanos.

Impresija XXIII

Nakts,
Trejadeiba –
Papeirs, spolva i
golva.

Aprakstiets papeirs –
Ša, Dzejnīk,
Bolva!

Imants Lancmanis. *Nāves gadatirgus ar Pašnāvnieku koku un sabrūkošu karuseli (Nāves deja II)*. 2022. Audekls, eļļa. 120 × 150 cm.

(Autora īpašums) Foto: Ints Lūsis

Dainis Deigelis

Dainis Deigelis ir joprojām latviešu dzejnieks. Izdevis divus dzejas krājumus *Dievs Beidz* (2018) un *Pilsētā – Mirstošas Saules Ēnā* (2020), pabijis kādu brīdi kā mēnešraksta *Konteksts* dzejas redaktors. Joprojām mēģina glābt cilvēkus no sevis, mīlēt un palīdzēt tiem, kas bēg no kara un necilvēcīgu režīmu šausmām, būdams mentors bēgļiem. Jaunajā kopā aicina domāt par vienkāršām lietām, šajā Ukrainas kara fonā, pirmkārt par mīlestību, jo kas gan cits mums to palīdzēs izturēt un palikt par cilvēkiem.

Meklējot Sevi Vienkāršās Lietās

* * *

kad rudens lieti skalos mēnesnīcu
tu ģērbsies kails pilnīgā tumsā
un elposi savu miesu
un elposi viens
mūžu
zinot
paradīzes nav
toties elle gan ir īsta
kā mijkrēslis tavās baltās domās
kur noglāsti galvu ceļa zvaigznei
tu vienu mirkli ugunij aiznes
un velim skumjam gultu blakus klāj
tur kur miris dārzs
tev sola uzplauks atkal rozes
tev liktenis dos pilnas lozes
un laime tev jau pretī māj
tu puteklis kas līdzī vējiem aiznests
re drīz pusmūžs
gaisma no auto spuldzēm stāj
pār tavu nesaprasto tumsu
pār tavu elpojošo miesu
kāds spriež
tev nezināmu tiesu
kails kā pilsēta
kas šonakt dusēs tev uz delma
kad rudens lieti skalos mēnesnīcu

tu kliegsi putnam
mani
neatstāj

* * *

uzaicini mani uz savu kluso mājseides
vakaru
aiz loga kad
tikai vientuļi policijas auto lūd aizsmēķēt
nosalušiem piegādes kurjeriem
un klaidoņi kaķi vienīgie kontrolē ielas
uzaicini mani
es solu nenest ziedus
kas tāpat nomirs kā klusums
rīt no rīta
es tev atnesīšu līdz veselu pilsētu
kura reiz nebija ieslodzīta aiz skatlogu stikla
tu man parādīsi jūru
kuru drīkstēja apciemot pusnaktī
un vērot kā tālumā
kuģu gaismas signalizē reidā
un dod cerības vientuļniekiem
uz to klājiem
par satikšanos kādā klusā ostā
piecas minūtes pirms
ielas apklust
klīstoša kaķa acis atmirdz vēlreiz siltas
lūpas
kas klusi nočukst
labvakar
ienāc

tā ziema
kas tuvojas šovakar
vēl tevi neskars

* * *

pirms viss dzīvais akmenī vēršas
gluži kā dzeja
kas sākusi melot priekš labākām recenzijām
būt pilnmēness trakumam
pirms iestājies aptumsums
debesīs palikušas vien zvaigznes
kā asaras kuras līdzī neaiznest
no dzīves aiz puspievērtā loga
kur apkārt ir tūkstošs liecinieku
un neviens nav redzējis
pirms viss dzīvais akmenī vēršas

tu
esi
bijis

* * *

mana mīļā
snobiskā pasaule
dienā kad es beidzot uzzināšu
kas ir mīlestība
un patveršos laimīgs
Semiramīdas gaisa dārzos
lai satiktu klusu pretīm nākošu
rudu persiešu kaķi
neizmirstiet caurkritušus māksliniekus
pabarot ar vēsu alu
un ideju pievērsties arhitektūrai
un dumpiniecišķiem garīgā semināra
audzēkņiem stāstīt
ka arī dievs reiz bija jauns un iemīlējies
un cauri dzimtenītei traucās uz sava
motocikla
lai vēl ir vasara
lai mazi bērni sprauž kareivjiem ziedus
stobros
un cilvēks
ir

tumsai un gaismai
pelēks savienojums

* * *

pulkstens četros no rīta
viņa dus manos palagos tik mierīgi
šķipsna pār seju rāmi šūpojas no elpas
siltums rāms un mierīgs
iela aiz loga vēl nemostas
blokmāju actiņas aizvērtas
laime vēl klusa un nesatrūkusies
datora ekrāns vēl tikai miegaini slēdzas
pulkstens četros no rīta
vēl nebija diktors nolasījis vārdu

KARŠ

sapņos mans draugs
vēl meitu tur uz rokām
un šūpuļdziesmu dzied

* * *

dzīvē laivots dažādās upēs
vienmēr straujās
krāču pilnās
kurās mazā laiviņa
vienmēr uzskrējusi uz akmeņiem
dažreiz par mata tiesu no noslīkšanas
tām rāmajām vienmēr esmu metis likumu
licies ka nebūs manam neprātam gana
un tad kādā klusā rītā
tu atnāci
klusā rāmā upe mana
un apviji mani
ar rāmu vilni
kā klusiem paliem palienu plāvās
es atrodu tagad tevī mieru
uguns deg rāmi tev ejot blakus un silti
kopā mēs dodamies saplūst ar jūru
ar sauli
ar putnu
debesu zilgmi

* * *

rīts pilsētu
pāršķeļ kā ābolu
un nav man laika
nakts pienāks
atpakaļ kā paisums
un nav man laika
mūžs aizskries
sekundes ātrumā
un nav man laika
starp citu
tavā blakus esošā
siltā elpā
viss mans laiks
elpo

* * *

nevienam tu nedrīksti rakstīt
nedrīksti jo neproti
neproti jo nemācījies
nemācījies jo nesaprati
nesaprati jo necenties
gāji garām domai un neiepazini
neiepazini jo neiemīlēji to
neiemīlēji to jo baidījies
iet garām pats sev
tāpēc negāji un nebiji laimīgs
nebiji laimīgs jo dzejolis šorīt
pavisam skumjš
pavisam skumjš
bez apzināšanās ka
nevienam tu nedrīksti rakstīt
par to
ka fregates debesis
tevi joprojām meklē
meklē jo kāds
tevi mīl
tevi mīl nevarēdams
nevienam par to rakstīt
tāpēc joprojām raksta tāpat vien

* * *

paskaties vai gaisma nespīd man cauri
paskaties vai putni
vēl iekarina no rītiem debesis
pastāsti man par jaunākajām ziņām
no tās vietas
kur esi apstājusies ceļā
vai tur nav tā rāmā upe
vai tur nav tilts
vai uz tilta nav puisis
vai vientuļa laiva neslīd tam pretīm vēl
un laivas galā krauklis

vai puisis ieleca
vai tu satvēri roku
pirms tam
vai tas nebiju es
kas raudzījās bālu seju tavās acīs
un jautāja
paskaties vai gaisma nespīd man cauri
pirms mosties
pirms pieklaut miegā savu augumu
pirms ielaist caur atvērtu logu rudeni
pirms apliet vasaras ziedus tējai
pēc tevis mīlēšanas mūžam

* * *

Velgas Kriles motīvs

cilvēki varētu būt kā mirdzošas būtnes
cilvēki uzvilktu laivām sārtās buras
cilvēki lai iepazītu laimi
neatteiktos no sāpēm
bet cilvēki ir tikai cilvēki
pat aiz želuma nespējīgi
ieaijāt pēdējā miegā savu ienaidnieku
vai mīlēt tuvāko ar kabatā nepareizo pasi
dievs iespējams tāpēc tikai ir dievs
jo paņem tevi kritušu uz rokām
un nes pretīm gaismai un putniem
kurus vēl vakar tu šāvi
izklaides pēc
un cilvēkus atteicies mīlēt
baidoties par savu reputāciju
un to ka nevienam neesi parādā
tāpat kā neviens nav parādā tev
mest kapeikas pašam
savā ubaga tarbā
un ilgoties pēc miera
un vēja liepu lapās

* * *

nezinu kad satikšu tevi vēlreiz
tāpat kā dievs nezina
kad izglābs šo pasauli
tuvojas rudens
debesis vairs nav tik zilas
un karstums aiz loga ir mājīgs
drīz sekos lietavas
aukstums
ikdienas pienākumi
un tu zini
cik to mums ir daudz
tāpat kā pasaulei vienaldzības
pret divu cilvēku laimi
pret cilvēku vispār
šodien

kad neviens no mums nevar pateikt
kad mēs satiksim viens otru vēlreiz
vai vispār satiksim
es
zinu
vistumšākajos rītos
kur arī nebūtu
es modišos
un
smaržošu pēc tevis

* * *

atnāc pie manis
kad beigsies šis karš
kur nodeg aiz nespēka aizvērtiem
plakstiņiem
viss iespējamais un paliek tikai
neiespējamais
un namu tornīši paliek
un sfinksas tukšiem skumjiem skatieniem
namu fasādēs
un cilvēki aiz to sienām
ar tik pat aizvērtām sirdīm
un nesaprastiem gadiem
un pašu nožņaugtām laimēm
katrs savā nezināmā karā
no vienas sakāves uz otru
soļos rīt no rīta
katrs uz savu darbu
un darīs to
kas mums visiem krietniem ļaudīm jādara
jācieš klusu par šīm naktīm
kad atspulgs kliedz aizvērtā logā
atnāc pie manis
kad beigsies šis karš
apvij rokas ap maniem kaulainiem gurniem
pieliec savas lūpas manējām
klusi čuksti
rīt
kad saule izlaizīs ielas no ēnām
mēs neiesim atkal apprecēt savu vientulību

* * *

Es gribu tagad būt tā saules puķe
No vēl neskartiem laukiem
No vēl nebombardētām pilsētām
No vēl būrīšos neieslodzītiem sapņiem
No vēl melnas zemes
Svaigas un auglīgas
Kā mīļotās klēpis
Silts un gaidošs
Es gribu būt tā saules puķe
Pat tad ja laukā palikusi viena
Kur plosās visas pasaules uguns

Un mans draugs kur neapbedīts dus
Par manu brīvību
Es gribu tagad būt tā saules puķe
Pret kāpurķēdi izslējusies
Sēkla krīt no manis
Pret uzartu zemi
Tātad
Dzīvību

* * *

ja tu gribēsi būt pats
ja tu gribēsi būt brīvs
ja tu gribēsi būt īsts
netici Paulo Koelju
pasaule sadosies rokās
lai tev nepalīdzētu
tā kliegs pie tavām namdurvīm
tā draudēs tavos sociālajos tīklos
tā lūgsies un ienīdīs tevi
tā stāstīs par pienākumu ciest
un būt nelaimīgam
par upurēšanos vai to
ka atliec uz rītdienu
rīt mēs tev ļausim
šodien ne
šodien kā rakstīts kādā citā
mīļā man dzejolī tā kliegs
nāc un gulies mums apakšā
es jums nevaru teikt
ka tāpēc jūs būsiet laimīgāki
ne to
ka tas padarīs laimīgākus citus
un pilnīgi noteikti to nesapratīs
bet šorīt tu izej rasā
kājām basām paraugies austošā saulē
pār tava geto blokmāju mugurām pienāk
rīts
sevi mīlošs
izvēlē brīvs
krāsās īsts
un klusi čukst tev
sarežģītais zvirbulēn Nebaidies
laidies kokos
čivini
cilvēkam aiz loga tur jāzin
reiz atkal būs siltāks

* * *

kas ir vajadzīgs
lai cilvēku sauktu par cilvēku
it kā nekas
tikai vārds
kas pie tevis atnāk
brīdī kad šķērsojis robežas
vai izkāpis krastā no mazas laiviņas
vārds kas atstājis aiz sevis visu
vārds aiz kura ir sabombardētas mājas
zeme kas ir izdegusi no uguns
necilvēki kas nogalina
sapni par laimi
par mieru
par cilvēku
Tas vārds vienā rītā
stāv pie tavām durvīm
ar somu ar maisiņu
ar bērniem
ar to kas bieži tikai mugurā
nobijies un vajāts
un saka
Labdien mani sauc
Ahmeds, Laila, Irina, Ibrahims Andrejs Juris
Montuja Dainis
man vajag palīdzību
tas kā tu
atbildēsi uz šo jautāju
šodien atvēris durvis
iespējams ļaus atrast atbildi
uz uzdoto jautājumu
kas
ir vajadzīgs
lai cilvēku sauktu par cilvēku

* * *

cilvēk
kad vēlies savu taisnību vicināt
kā karogu
cilvēk
pagaidi
aizskaiti līdz desmit
aizvēris acis un lūpas
pagaidi cilvēk
kad atvērsi acis
pajautā sev
vai tu tai vēl tici
vai tu tici cilvēkam
kas vēlas taisnību vicināt kā karogu
savu

* * *

kā pagriezies pretīm savai laimei
vienkārši
tu to vari sākt tieši no šodienas
par pazeminātu cenu
pirmo trīsdesmit minūšu laikā
piezvanot operatoram
un nosaucot maģiskos vārdus
es esmu laimīgs
ko jūs no tā iegūsi
iespējas ir divas
pirmā
jūs uzrakstīsiet grāmatu
kurā sniegsiet laimes pilnas mantras
par to kā jūs kļūvāt laimīgs
ka nopērkot šo grāmatu
pirmo 30 minūšu laikā
Top SHOP online tā būs apveltīta
ar puscenu un bonusā video ar
vingrinājumiem
pilnai laimei
otrā
tu katru rītu
sasildīsi viņas aukstās pēdas
izmukušas no sedziņas

* * *

meklējiet sevi vienkāršās lietās
ik dienas
priekā
bērnu fotogrāfijās
viņas mulsajā skūpstā
pirms pazust 15. trolejbusā
pirmajā negaisā pār blokmāju mugurām
pirmajā narcisē to pakājēs
vakara sarunā ar cilvēku pieturā
vai tinderī
meklējiet sevi vienkāršās lietās
bez tām
ar vislielākajiem un labākajiem nodomiem
pat gaismu var pārvērst
tikai par sārtu
grāmatām
sapņiem
cilvēcībai
dievam

Eva Mārtuža

Evas Mārtužas dzeja pirmo reizi publicēta 1974. gadā. Izdoti četri viņas dzejoļu krājumi, dzeja 12 izlasēs, 3 eseju un 11 prozas grāmatas, 1 stāstu grāmata. Darbi ir tulkoti vācu, poļu, krievu, lietuviešu, ukraiņu, armēņu, gruzīnu un itāļu valodās. 1980.-1989. gadā ar Evas Mārtužas vārdu publicēti viņas radnieces Bronislavas Martuževas dzejoļi, arī krājumi *Balta puķe ezerā* (1981), *Rakstītāja* (1987). Publicējusi ap 1000 rakstu par literatūru un kultūru.

„Joprojām rakstu, krāju piedzīvoto ikdienā un politisko spēļu labirintos. Tēlaini tas būtu tā: piecus pēdējos gadus esmu kā baraviku medniece – nesātīgi pierakstu, pierakstu un pierakstu. Un noslēpju kā vāvere ziemas krājumam. Būs jauns uzrāviens, un viss rakstīšanai sarūpētais nāks gaismā. Lai šie dzejoļi ir liecinājums, ka darbs Rīgas Domē un pēdējos trīs gadus Saeimā radošuma kvēlošās ogļītes nav izdzēsis. Šogad piedalījos politiski patriotiskās dzejas lasījumos pie jaunatklātā pieminekļa, kas veltīts Gunāram Astram. Šim dzejas žanram Baumaņa laukums ir īstā vieta, jo dzeja tēlaini pauž valsts augstākos ideālus. Cik stingra bija Astras stāja, tik stipru veidosim savu mīlo Latviju.”

* * *

Mēs taupām gaismu
dvēseli no traumām
naudas maka šausmām
vai sevi aplaupām?
Drīz karināsim vainagus
vienalga ziemas spelgoņā
vai vasaras sveloņā
vai sevi priecinām?
Rokas darbojas ārpus dvēseles
ārpus ķermeņa cietokšņa
rokas ir durvju rokturi
vai sevi drošinām?
No bailēm par zagļiem
no karu šausmām
pat zibeņu šaurām
vai sevi labinām?
Vien acis satver gaismu
dūres atsit bailes
klēpis ienes malku
rokas atver mani kaut kam
kam sevi liecināt...

* * *

Brīvais bebrs grauza kokus, tāds viņam no Dieva noliktais pienākums.
Ducīgais bebrs peldēja Rīgas kanālā, jo tas viņa īpašums.
Ietaukotā mugura mirdzēja un laistījās, nekļūstot slapja.
Smuks bezgala bija brīvais bebrs.
Gardēdis, meža cirtējs, koku gāzējs, būvnieks,
vienvārdsakot – varens arhitekts.

Tūrisma pērle bija Rīgas bebrs,
nesmādēja burkānus, kāpostus, rāceņus,
asti kā ari atrādīja
īpašumus apsekoja
sīkos krūmus nošķikāja
resnās liepas ilgāk grieza,
jo zobi ātri auga.
Komfortabli jutās Rīgas bebrs –
grauza un grauza, būvēja un būvēja,
tūristus un bērņus pievilka.
Un tad vienu rītu bij kanālmala
no krūmiem kaila, gardās liepas iežogotas.
Bebrs domīgs ūdens mājā tupēja, tad nolēma
laiks rakstīt skaidrojumu:

ka cilvēki viņi grib mani tā prasti piebarot, lai
negrauzu koku stumbrus, lai truli blenžu uz dzelžu restēm,
un tūristu smaidiņos, lai aizmirstu bebra dabu – grauzt un grauzt, ļaut zobiem nograuzties
līdz plikumam un atkal augt un ataugt?

Cik vieglprātīgi bija mani senči, kas mani radīja
Rīgas kanāla tumsā un dzīvot še atstāja,
lai smalks pilsētas centrinieks esmu, es bebrs!
Jā, bija pielipis man šamais grēks – būt kanāla bebram –
viegli dzīvot, viegli plāvēt, asti rādīt,
vilkt visspīdīgāko kažoku un makten dīžāties.

Tak skaidrojumu arhivēja nelasītu!!!!
Jau trešo dienu pie Domes trepēm tupu un saucu
Atdodiet manu brīvo dzīvi!
Atdzelžojiet liepas, ozolus, ginkus un bērņus,
lai varu zobus dzīvā stumbrā iecirst,
lai skaidas lec un dzīve augstu vilni sit!
Vai saprotat, ko nodarījāt man?
Un tālab es, brīvais bebrs,
esmu par dzīvnieku labturības likumu!

Personīgas atmiņas pie Gunāra Astras pieminekļa

1.

Ar piedošanas lūgšanu,
ar atvainošanās vārdiem
pie tava pieminekļa vārtiem,
pie tevis, Gunār Astra,
mēs šodien esam nākuši
un klusi stājuši šai vietā.
Mēs jūtamies kā graudi sietā.

Tu sieta saturu vērtīgi sijā
un manī veries – vai zinu,
vai tikai bērnišķu mīklu minu
par tikšanos, ko neatminu?

Šķiet, atvērusies trešā acs, jā, reiz satiku tevi,
tas bija manas dzimšanas dienas datums.
Te skvēra krūmājā kā jūrmalas kūrmājā,
pie tēva rokas droši pieķērusies
uz viņu kā tīru spēku paļāvusies,
tos vārdus gaidījām, ko tikai Astra,
tikai vienīgais, visvienīgais teiktu,
kas iecementētās bailes uzveiktu.

Tu esi atgriezies, un arī es Tavā sietā šodien,
jo pienācis noliktais laiks piedošanas lūgšanai.
Tavs lēnīgais smaids, skarbaiss vaigs
un rokas, kas pārklājušas pārciestās mokas.
Tu manī atkal veries – es zinu –
lai drosmi saņemos, lai saku tos vārdus,
par Tavu brāli aiz līmlentes vārtiem
tai dienā, kas atkal šurp nāci.
Par mūsu cieto turēšanos pie mirkļa likumiem, pie
mirkļa aptumsuma, nevarības, jaunām bailēm,
no Tava stiprā gara atkāpšanās, par pašu celto žogusienām
es piedošanu lūdzu Tev un Tavam brālim.
Jel piedod, Gunār!
Piedod, brāli!
Kā protam piedot Dieva priekšā.

2.

Otrais stāsts ir par svilpēm, tik vienādām
pār dvēselēm uzmostām cilpām,
ka sasējās laikmeti.

Tava pieminekļa atklāšanas dienā pūta trakoti nikni vēji,
cirta vaigos sniega pārslas kā stikla lauskas,
bij brūnā kažokā tinusies mana māšica
ar svilpi mutē.

Priekšplānā brūnais kažoks, vēsta preses foto.
Svilpēja svilpj, auro, jaunu spriedumu spriež
vienā mēlē ar soctiklu bandītiem, troļļiem
un bezgalvas bauriem.

Ar putinisma sisto auriem,

ar soctiklu bandītu lauriem
ne vien svētbrīdi svēto, bet
savu vectēvu tev izdevās piesmiēt.

Tu vaicāsi – kāpēc?
Tieši šodien – kāpēc?
Tāpēc – caur sāpēm atbildu, tāpēc,
ka svilpes griezīgām skaņām
no debesu augstumiem
savu vectēvu ierāvi meža bunkurā
un no jauna iesviedi – jau mūslaiku
rašistu, jaunfašistu, staļinputinistu
- neba nu medussviedi, nē,
tās svilpes skaņas kā granāta bunkurā krita
un vēlreiz tavu vectēvu nāve sita.

3.

Pieminekļa atklāšanas dziesmas un runas dziedēja,
tava svilpe ar kauna smagmi pie zemes lieca,
modinot tāltālu bērņības ainu,
kad savam tēvam vaicāju – Kāpēc?

Kur mana vaina, ka priežu skujuas grauzt man liec?
No meža pārnesi, lai krāsns muti izslaucītu,
lai maizes klaipiem tīra vieta augt un briest.

Man negaršo, es pretīstīvējos. Un piepeši asara
uz dūrītē savilktais plauksts noplakšķēja:
liela, dzidra kā ābols pēc pirmā vasaras pērķona zaļajā zālē.

Es vaicāju: Kāpēc? Kāpēc tu raudi? Ir jāraud man,
jo skujuas manā mutē bāz.
Tu raudi, tēvs, bet skujuas graužu es?

Kāpēc? Tu klusēji toreiz, tēvs?
Man skujuas kož joprojām
un tēva asaras.

4.

Pēc gadu desmita, man šķiet – ak, cik mājīgs laika mērs!
Mēs divi vien šai pašā laukumā.
Tu ceļos nometies un klusi čukstēji – tāpēc –

ja skujas grauzīsi, tad zobi nesāpēs,
beigs mute asiņot un cinga aizbēgs,
par badu, verga darbu Jeņisejas hesāvairs galvu nelauzīsi,
jo vārdus tūlīt dzirdēsi, kas atbrīvos.
Viņš, ceļos nometies, vilka mani sev līdzās,
es atkal pretī stīvējos,
un beidzot ieklausījos
tai sastingušā laikā,
par kura esamību, šķiet, zināja vien daži.
Tā likās man...

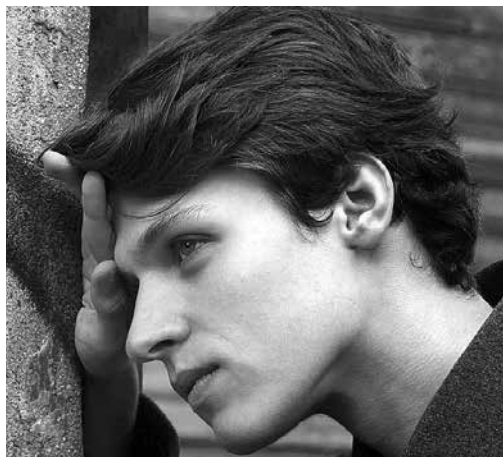
To runu, ko čukstus
no tiesu nama ārā
kā traukā dārgānesa,
to runu zvaigžņoto no Astras
joprojām dzirdu, tēvs!

* * *

Iemīlēties prūšu senatnē ir tikpat skaisti kā vējā. Vējš plivina karogus un seģenes. Džinkst bronzas piekariņi un prūši kā dzīvi sveicina latvjus. Mēs esam grezni un brīvi, jo mums aiz muguras stāv prūši. Pūš vēji, un dzīve pilskalnās atdzīvojas.

Rinalds Einiks

Esmu dzimis Rīgā (2000), mājas tur, kur sirds. Studēju medicīnu Rīgas Stradiņa universitātē. Spilgti iemirdzējos Latvijas Rakstnieku savienības konkursā „Aicinājums”, esmu absolvējis Literāro Akadēmiju. Dzīvoju un rakstu dzeju, jo tā ir mana sirds izpaušanās, tā ir mana sirds tiekšanās. Dodos sava ceļa augšupejā, dodos iekšā bezrobežībā. Pateicīgs, ka esat ar mani kopā. Ir publikācijas šādos medijos: *Kultūrzīmes* (2020), *Konteksts* (2020), *Domuzīme* (2021), arī *Jaunā Gaitā* nr. 308 (pavasaris 2022)

TŪJU STĀDĪŠANAS DIENA VISURESOŠĀ LAIKA TĒLPĀ VECVECĀKU DĀRZĀ

piezīmītes

atkāpe. Es vēl domāju par to, kā nosaukt šo žanru. Vairāk atsaucās uz R. Ezeras miniatūrām *Zvaigžņu lietus* vai I. Ziedoņa *Epifānijām*, bet tomēr es jūtu, ka tas ir kaut kas citādāk, un es to labprātāk saucu par piezīmītēm. Ja Jums ir kādas idejas, kā, tad es esmu gluži atvērts bēniņu lodziņš 24/7, var rakstīt man ar krītiņiem vietās, kur spēlējas bērni, padot ziņu stārķim, kas šosejas malā stopē ceļiniekus, vai vienkārši padot *domusignālus*. Paldies, ka ienirsi šajā piezīmīšu ciklā par absolūti unikālu dienu. Pirms lasīšanas vēlamas atvērt sirdi, tad jau redzēs, kas sanāks. R.

rīts

pamodos laimīgs, kā jau tas gadās katru dienu, tikai tad mums būtu jārunā par *intensitātes*. dziedāšana iesākās jau pirms acu skatiena rajonā, kad tika ievākta viņa rīta anamnēze: kāda šodien Tava elpošanas frekvence; vai Tu arī pamodies ar *silts lietus*; kāds Tavs pavasara ziedēšanas spiediens; cik mīksti ceļi, uz kuriem mazi bērni ar krītiņiem atzīmē savas pieaugšanas... atminos, ka tai sestdienā gribēju pavisam nesteidzīgi nodzīvot dienu. nu, ne jau tikai dienu. arī laikmetu. tā, lai sirds vienkārši pulsē jāntārpiņos un ir labi. „bet man ir šī diena, kuru nodzīvot ar prieku bez steigas.”¹, dziedāju, kamēr vēl modos. torīt mazu brīdi pirms pamošanās biju pieņēmis savu formu un saturu kā mājas strazdiņš. kāpēc tad man no rīta tērēties un nepildīt savu kosmisko rīta uzdevumu? labi! jāsakārto istaba, tas ir, vienlaikus arī sevi un jābrauc pie vecvecākiem stādīt tūjas, krāmēt malku, nu, ko gan vēl vairāk varēja gribēt tāds jauns un bezgala dziedošs cilvēka bērns, amm...

rīga-tukums

pa ceļam mācījos embrioloģiju jeb mācību par to, kā fiziskajā plānā dzimst Dievišķais Visums jeb *mazais/ā*. katra piedzimšana ir rāsas pilieniņš, kas iepil bezrobežības telpā, notrīs viss. piedzimšana ir daudzu lielu un mazu dzīvības impulsu kopsavilkums.

saplūšana. tiecos uz laukiem. esmu gatavs strādāt un darboties. *darbs taču dara darītāju, darītājs dara darbu un darišana dara darītāju*. tētis gan laikam grib

¹ vārdi no Prāta Vētras dziesmas „Gara diena”

atpūsties, vai tikai izliekas, nevar jau skaidri zināt. viņā arī ir pavasaris, tāpat kā mums. klāt. vectēvs jau bija sakrāmējis malku. super. tad todien būs tāda diena. tūju stādīšanas diena. kosmiskajā telpā tāda pieredze mūsu ģimenē vēl nav apgūta. super. tad todien būs tāda diena. tūju stādīšanas diena. *lūk, tā*. vecvecāki izcepuši biežpienplāceņus, ēdam ar tirgus balto un trekno krējumu. sajusties piepildīti. ir labi. laiks strādāt.

darba sadalījums

tātad mamma stāda tūjas, tētis mazliet pieskata brāli un pēc tam piepulcējas, kad grib vai izliekas, ka negrib, vectēvs tur kaut ko *visuresošī*, vecmamma regulē procesu kā tūju satiksmes ceļu policiste, brālis mazliet pieskata tēti, es vienkārši gribu rakt zemi, esot ar miesu pie zemes.

brālis un zieds, kuru turēja viņa auss

viņš skrēja un ieskrēja pļavā taisni gar ābelēm, taisni gar plūmēm, taisni gar zirņiem, kuri vēl tikai vēl ziedēs. mūsu soļi bija kā mazi impulsi, kas iedvesmo ziedus, lai tie zied. mūsu soļi bija kā zemestrīces. nē! tā kā *zemestrīsas*. viņš skrēja un ieskrēja pļavā kopā ar vectēvu spēlēt futbolu. nu, es to vairāk sauktu par bērnību, nevis futbolu un nevis spēlēt, bet sajust, jā. viņš skrēja un ieskrēja pļavā kopā ar vectēvu sajust bērnību, ja vien *futbols* nav *bērnības* sinonīms un *spēlēt* nav *sajust* sinonīms. nu, labi, laiks sašaurināties, izraut no aprakstošā vārda *futbols* kontekstu – futbols simbolizē manas bērnības dubļainās kājas, vēlos, smaržīgos *jūlijvakarus*, sajūsmu sentimentu par to, ka pēc futbola vēl varēs ienirt vecvecāku pirmatnējajā dīķī un pēc tam ar vectēvu un vecmammu virtuvē apēst pa milzīgam saldējumam. „Karlsonu”², jā. bet tas ir manas bērnības sentiments, kuru kā akas vāku todien atvēra brāļa pašreiz esošā bērnība un viņa bērnības fragments – ar vectēvu kopā spēlēt futbolu. nezinu, kā ievirzīsies brāļa bērnība, jo bērnība ir nenoteiksmē. bērnība ir nenoteiktā noteiksme. tāpat kā tagadne. mūsu tagadne ir nenoteiksmē, nē, viņa tomēr ir noteiksmē, kad tu esi **šeit un tagad punktā un** smeijies par to, cik tomēr **šie** vieglie ceļi iet. un tad brālis uz ceļiem kā mazs ziedlūdzējs sprauda sev aiz ausīm ziedu, kura nosaukumu mamma īsti nezina. es gan zinu – tas ir zieds, kuru turēja mana mazā brāļa auss. kaut kā tā. drīz jau augustā **ēdīsim plūmes**.

par zemes rakšanu

man bija vectēva un vecmamma zaļie, milzīgie zābaki. vien sajūta, ka man tie ir kājās, bija pietiekami. vien sajūta, ka zinu, ka vecvecākiem ir tie zaļie un milzīgie zābaki, mani tagad mierina.

un tad es devos rakt to zemi, lai aizbērtu ar zemi ciet izrakto tranšeju, kurā stādīsim tūjas. un tad es jutu, ka zeme pati mani rada. un es tas, kas rok, tas, kas rokams, es pati zemes rakšana. starp citu, bija arī misija izglābt visus vaboļu kāpurus. viņi ir tik skaisti savā embrija formā. katra piedzimšana ir skaista. arī neredzamā. bet kad piedzimst jūrai krasts? kad manai ieelpai paliek pūsmūžs? roc!

pirmatnējais dīķis

vecvecāku dīķis ir absolūts pirmatnējā miera muzejs. *lūk, tā*. domāju, ka man būtu jāsaņemtas un Augstākajai Padomei jāaizsūta ierosinājums par to, vai vecvecāku dīķi (*plus visas Latvijas upes, putekļus, jūnija rītus, mežus, miglāinos dīķus, ezerus, sestdienas tirgus un laimīgos ļaudis, laukus, dzīvniekus, ziedus, mazū bērnū zīmējumus uz ceļiem*) nevajadzētu iekļaut Latvijas kultūras kanonā?

² *saldējums*

bet par mieru.

grāmatā „*stum, stum*” autore Andra Neiburga raksta: „pilsētā katram vajadzētu nēsāt līdzīgu strāvas stabilizatoru.”

pilsētā mums noteikti ir mazliet sarežģītāk, lai paceltos virs ikdienišķā un noturētos vibrācijās, tas ir, dievišķajās.

evolūcija nepārtraukti virzās uz augšu un nepilnīgie paraugi tik un tā sakaltīs un būs ziemei kā pērnā gada sausa zāle, lai *sasildīties*.

protams, laika gaitā iemācās saskatīt pirmatnējo arī pilsētā.

noķert kaifu, kad tieši tikko ir nolijis un austiņās skan Viktora Lapčenoka balss.

piedodiet. kā lai apraksta. piedodiet. viņa balsi. nu jā. un skan viņa. nu viņa. *tumši zilā* skan.

viņa skan. un tajā dziesmā justies apinis pēc lietus.

bet laukos... tur uzreiz ir tas nostabilizēšanās process... tur rāmi, rāmi...

un todien es devos izprast Visumu. hi, hi, hi, protams, tas notiek katru dienu, bet šis bija tāds.

nu, kā lai saka. todien es devos izprast visumu.

pietuvojos ar akmentiņu pirmatnējam diķim, kas mierīgs, mierīgs kā Šakjamuni³, un veicu praktisku *es esmu tas, kas esmu un es esmu viss* apguvi jeb tik rāms ir bezgalīgais avots... tas plūdums... miers.. tas lielais miers, kas visuresošs un bezgalīgs... pirmatnējs (*saku*)... un šeit manās plaukstās (*mazs, mazs akmentiņš*) ir *es esmu tas, kas es esmu*. tas pirmais vilnītis, kas šajā pirmatnējā diķī veidosies, tas pirmais vilnītis būs *es esmu tas, kas es esmu* un visi pārējie vilnīši, kas saviļņosies, būs *es esmu viss (iemetu akmentiņu diķi un atceros, jā... jā... jā... jā... atceros)*

mašīnā mežs

mamma ar vectēvu bija uz veikalu vēl pēc aptuveni divdesmit tūjām, tētis lika nopirkt arī līmeņrādi, lai tūjas augtu aptuveni vienotā līmenī jeb tūju informatīvajā laukā. vispār man vajadzētu tādu kā gaismas jeb *Ceļa* līmeņrādi, lai zinātu, kā ievirzījusies mana augšupeja, kā sevi esmu uzcēlies, kā zila pukst mana kosmiskā sirds, cik slīpa tā jūra, ja tikko līdz ceļiem, bet tagad jau. . . sauss. . . hei, sāku straujāk elpot – gribas zemenes ar putukrējumu, par jāņtārpiņiem domāju, par saviem mazajiem brāļiem un māsām domāju. nu, kāpēc mērīt gaismu, ja viss ir gaisma.

kad mamma ar vectēvu atbrauca, bija laiks misijai *atgādāt tūjas no mašīnas uz dārzu*.

bet mašīnā – mežs. ne jau katru dienu gadās tā, ka mašīnā mežs, tāpēc tomēr bija laiks misijai *ar tūjām mašīnā filmēties*.

misija *tagad ir filmēties*. misija *filmēties* gūst pārsvaru pār otru misiju. mums vēl bija laiks, līdz tētis prasītu, ko tur mašīnā var tik ilgi.

vai jāņtārpiņiem ir brīvdienas un mellenes garšo tikpat zili arī brīvdienās, tādas domas.

pīļu mamma

ja īsi, tad nevajag iet tuvu pie pīļu mammas, kad tās auklē savus mazos... lai tur mierīgi dzimst Miera un Mīlestības pilēni... ja īsi, tad nevajag iet tuvu pie pīļu mammas, kad tās auklē savus mazos... (*un padomāt par to, ka vārnas laika gaitā varētu kļūt par vegāniem, ja tā ļauts, ļauts*).

³ Sīdhārta Gautama Šakjamuni jeb Buda

lejkanna

man tā patīk vecvecāku dārza mūzikas albums. *neapstājams un miglasbalts*. katru nakti mainās tonkārtas un izpildījums, bet ritms vienmēr paliek harmonisks. bāc, es jūš tā, tā, tā milu, mīļie, mīļie, mīļie.

todien vakarā mamma man palūdza aplaistīt tūju jauno mājvietu, kamēr vectēvs virtuvē gatavoja pusdienas. vispār, vēlās pusdienas. varbūt tās pat varētu saukt par *atcerēties, ka vajag arī ēst ēdienreizi*, jo ēdām tikai sešos vakarā. pusdienās pārtikām tikai no svaiga gaisa.

„*mēs pārtiekam no svaiga gaisa un nevis no pārtikas precēm*“.⁴

tikmēr brālis bija *sajust bērniību*, tētis raka zemi, vecmamma bēra smaržīgu kūdru, kas atgādina par zemenēm, es vienkārši tur kaut ko pa ceļam.

starp citu, kā zināt, cik ūdens grib dzert tūjas? kā zināt, cik klusam man šodien būt pie dīķa? kā zināt, cik pasaule šodien vēlas, lai es esmu mazliet *rāmi*? kā nezināt?

labi, tas, manuprāt, ir stāsts par sajust sevi arī otrā, jo *vissviens*.

pil lejkanna kā Friderika Šopēna *Nocturne Op.9 No.2*⁵

pirms izlēmu izmērīt mākoņus

mamma, lai izmērītu *attālumu*, starp kurām stādīt tūjas, palūdza man atnest mērinstrumentu.

varbūt tomēr tas, kas mērāms, nav *attālums*, bet *attuvums*.

mēs jau patiesībā neesam tālu cits no cita. starp mums savā starpā ir dziedziņi. smalkajā plānā tos (*nu, dziedziņus*) var redzēt kā fiziskajā plānā sauli, kas plāvā ganās siltos maija rītos ganās. mēs kopā vijamies, līdz savijamies vienā kamolā.

ezīši arī savijas kamolā un kamols pats par sevi ir mājas.

starp citu, mēs jau esam savijušies, tikai mums jāļaujas to sajukt.

tāds īpatnējs laiks – *irjāļaujaslaiks*.

vispār varētu teikt arī, ka mūsu starpā ir *saiknes*. bet tas izklausās tāds diezgan blīvs process.

sasaistīties.

es tomēr tiecos uz –

sadiedziņoties. lūk, tā.

sadiedziņojušies esam un kopā vērtāties no gaismas uz gaismu.

smalks tīkls, kuru vijam, sargājam, nostiprinām tikai un vienīgi mēs paši.

*vij, Dieviņi, zelta dziju... apkārt mūsu, Dvēselīt... mīlestībā piepildīt...*⁶

un pa dziedziņiem plūst frekvences, klusums un skaņa.

klusums + klusums = frekvences vai arī

klusums + frekvences = skaņa, ezītis⁷ man rudenī prasīja.

ezītis ir klusuma vienādojums, es tikai cenšos atrisināt neatrisināmo, jā. *klusums = frekvences – skaņa*.

un dziedziņi, tie ir visuresoši, jā.

bet noteikti ir arī tādas dziedziņu *intensitātes*.

ir tādi ciešāki, ir tādi vēl ciešāki dziedziņi, bet, protams, tas nav salīdzināmi.

kāpēc salīdzināt dziedziņu intensitātes starp *mamma-zidainītis, jāņtārpiņš-migla, es-tu,*

kāpēc, ja *vissviens*?

mums tikai jāprot sajusties vienotiem, jo dziedziņi ir nesaraujami. mums tikai

⁴ atsaucē uz Pērkona dziesmu „Mēs pārtiekam viens no otra” tūju stādīšanas dienas versijā

⁵ Friderika Šopēna Noktrine Op.9 Nr.2

⁶ atsaucē uz latviešu tautasdziesmu „Vij, Dieviņi, zelta viju” ar izmainītiem vārdiem, aizgūta arī no kora

⁷ Evelīna Mūrniece

jāiemācās pievilkties, atzīties un sajust citam citu.

labi.

mamma *attuvumu* mērīja aptuveni no vidus. vai tur aptuveni varētu dzīvot tūjas kodols?

Сердцевина дерева жизни⁸.

dvēsele?

domāju, ka tūju, gubmākoņu, vectēvas malkas šķūņa dvēsele ir pati forma, kas ietver saturu, bet man vēl mazliet ir tomēr jāpārliedzinās, jā.

ok.

todien debesīs atkal bija garšīgi mākoņi. kurš gan tos apēd dienās, kad viss zils kā jūra vakarā.

es zinu, kā garšo mākoņi! *man mākoņos, kā zināms, istabiņa ar saulrietu kamīnu.*

pussolis pēc svaiga gaisa. „un miljoniem, miljoniem mazu prinču”⁹, elpo. domāju, vai ir tāds lielais princis? vispār ilgojos tur. sēžu uz Zemes bibliotēkā, mācos embrioloģiju.

skatos mākoņos, kur mani gaida, ilgojas.

jā, tas viss ir aptuveni tur, pa kuriem var uzkāpt pa garo pupu. starp citu, garā pupa aug no augšas. viņa aug no augšas, lai sargeņģeļi, kad tiem gribas pakāpelēties, varētu pakāpelēties. bet mēs gan uzkāptu pa tiem pupas *zariņiem(i)* debesīs. nebūs negaiss. vēl ievām jāzied.

starp citu, cik garš ir mākonis, om?

izmērīt mākoņus

mērinstruments gulēja zālē kā pasaules naba. kad devos pie mammas, kuras misija *mērīt attuvumu starp tūjām un stādīt*, ieraudzīju mākoņus kā pieneņpūkas. klau, bet, cik tu esi garš, mākonī, om? tas *attuvums* ir diezgan savdabīgs. garumi mainās kā dienas, jo, ja mani mēra trīs ieelpu attālumā vai mani mēra no mākoņa, skatoties uz leju, tad esmu visādu garumu esošs. starp citu, visi cilvēki ir putni, ja skatās no augšas uz leju. tā aizdomājos par garumiem, ka beigās mākonī tā arī kārtīgi neizmērīju. bet katram savs laiks un ritms. noteikti nākamreiz.

tūju vārdu došana

mēs piemirstam dot vārdus arī tām, kas pēc tās ilgojas. mamma sastādīja kopā četrdesmit deviņas. skaidri zinu, skaitīju divarpus reizes. saucu brāli, lai nāk tūjai, kas viņam atsaucas, iedot savu vārdu. tūja Kristaps. *tūjkristaps*. brālis mašīnā spēlēja savu bērniību, mazliet bija jāpierunā viņa atnākšanu uz tūju vārdu došanu. vispirms izvēlējās vienu, tad otru. otrā ir tā īstā. telefona piezīmēs ierakstu 34. *Kristaps*. labais. piedāvāju tūju vārdu došanu arī mammai, bet visi laikam saguruši kā stundas piecdesmit devītā minūte no stundas. iedošu tūjām Gaismas un Beznosacījuma Mīlestības Skolotāju vārdus, piemēram, Māte Marija. tūja Māte Marija. mm. tieši blakus tūjkristapam ziedēs tūja Māte Marija. El Morija, Jēzus, Kuthumi, Gautama Buda, Varenais Kosmoss, Sen-Žermēns, erceņģeļi Mihaēls un Gabriēls. jau vēls. jā. nākamreiz būs lielā vārdu došana. klausīšos klusumu, dzirdēt.

apskauties

apskāvienī dziedina, jo tad mūsu dziedīņi pievelkas klāt. protams, ka apskāvu arī tūjas. ja es teiktu, ka tas bija brīnišķīgi, tas būtu par maz teikts. ja es teiktu, ka tas bija absolūti brīnišķīgi, tas būtu par maz teikts. ja es teiktu, ka tas bija absolūti, absolūti brīnišķīgi, tas būtu par maz teikts. tā ir dvēseļu augstāko daļu savienošanās. daba ilgojas pēc apskāvieniem. dievišķajai dabai tāda dievišķā būtība – apskauties. vismaz

⁸ dzīvības koka kodols (*tulkojums no krievu valodas*)

⁹ fragments no riktīgi absolūti mīlīga dzejnieka Rinalda Einika *jāņtārpiņi.fm* kopas dzejoļa „kad zeme mani atlauda mazliet vaļā”

kaut vai domās. dabā visu laiku notiek apskaušanās. piemēri? sniegs apskauj baso un auksto zemi kā silta sega. ledus ziemā apskauj pirmatnējo dīķi. vējš apskauj cilvēkus, kad tiem kaut kur jātiek. es apskauju tevi. es apskauju sevi. kalna pakāje apskauj kalna galotni. milzu kalns ar savām galotnēm stiepjās debesis. apskauties. un vēl tas mirklis, kad apskauj vecvecākus. ak. tas būtu par maz teikts.

mājās

brālis aizmīga pirmais ietīnies segā kā nakts rajonā. es ar tēti, mammu vēl ēdu četru sieru picu. kā gan garšo četru debespušu pica? pietiks.

tovakar

ir atkal miers par to, ka miers ir
pie zemes

pēc divi mēneši

tūja 46. Siltums

tūja 8. Mamma

tūja 18. Ezītis

tūja 19. Gliemezītis

tūja 43. ES ESMU TAS, KAS ES ESMU

tūja 48. Visuresošais

tūjas dvēselīte jeb ziedūdens

biju ekskursijā uz „Sauls Rasa” Burtnieku pagastā, kur rodas ziedūdeņi. ziedūdeņi ir auga dvēselīte un tūju dvēselītes iedarbība uz mums ir dvēseles plešanās lielumā, jaunība, daudz gaismas un vitālās enerģijas, tā likvidē vakcinācijas blaknes, stiprina uzticību¹⁰.

īsumā

aug vecvecāku dārzā tūjas un plešas mūsu dvēselītes.

visi tikai sākas un

sākas.

lai gaisma plūst un tumsa

plīst, ir šodien miers un

visā, visā

turpmākajā, tāds lielais un pavisam lielais

om,

čau.

*beznosacījuma mīlestības pateicība par Jūsu veltīto laiku un ieniršanu,
Rinalds Einiks 2022.16.1*

¹⁰ Informācija no <<https://saulesrasa.lv/par-ziedudeniem/>> un <<https://saulesrasa.lv/product/tuja/>>

Imants Lancmanis. *Svētā ģimene ar Jāni Kristītāju*. 2019. Audekls, eļļa. 120 × 100 cm.

(Autora īpašums) Foto: Ints Lūsis

Valters Liberts

Esmu dzimis 1997. gadā Rīgā. Vēlāk dzīvojis Briselē, taču atgriezies Rīgā. Pabeidzis Rīgas 167. pirmsskolu, Rīgas Franču liceju, Rīgas Mākslas skolu, fizmatus (Rīgā) un Literāro Akadēmiju (ibid.). Avangarda mēnešraksta *Avīzes Nosaukums* ģenerālsekretārs un humorists (Rīgā, Brīvības ielā 112). Ierēdnis Rīgas enerģētikas aģentūrā, vadītājs Rīgas 1. skautu vienībā. Mīļākais teātris – Jaunais Rīgas. Brīvajā laikā aktīvs rīdzinieks.

* * *

Mans vārds vēl putekļiem pārklāts stāv plauktiņa malā, un es esmu nāvīgi adekvāts.

Samīcu pudeles, pirms metu tās ārā un balsoju vienmēr par pareizajiem, un mani bērni nekad lidmašīnās neraud, un spiežu roku abiem dzimumiem, un apsveicu savu māti itin visos svētkos, dažkārt pat ar kafiju gultā.

Un tomēr skaistās meitenes mani nepaņem rokās, tik romantiski putekļainu.

I

reizi nedēļā pie manis ciemos nāk māte cenšos iemīlēt tīrību un sautētus dārzeņus neatceros pēdējo reizi kad apskāvāties

II

man ir sarkans veļas pulveris un es nezinu kā tas izmazgā baltu

man ir kreisas rokas un es ceru reiz būt labs tēvs

* * *

kāds lēns un skumīgs rīts
kā daudzi citi
saule spīd
kāds iemetis savas kedas trolejbusa vadā
un nezināma meitene ar vienu ādas cimdu apsēžas man blakus
spriegums manā pazodē krājas un
gribas padzerties

* * *

man patīk kad meitenes atraugājas
un puikas kas ada,
man patīk zīdaiņi - prātīgi glūn
un dienas kad saulīte spīd man patīk
un lietus
lietus man patīk vienmēr

* * *

kurp un kā dodos? uz
mājām (manā ceļā zied kastaņas un
priecājas mazi bērni bet es
atkal nezinu ko darīt ar nākotni
un šodien spīd saule
bet man vēsi
manas ādas krāsas bikses pārāk gaišas zālājam vai trošuāra sēdeklim
domāju par to brīdi
kad arī man būs bērni un varbūt kāda silta vietiņa birojā
un kāds sagaidīs mājās ar vakariņām
un es aizmirsīšu par dienas rūpēm)
ar kājām

* * *

nenobriedušā rītā
negulētas nakts aurām cauri
traucāmieš cik ātri var
negaidīts mulsums atnāca ēdot sarkanos
zaļos mežrozītes augļus
ceļa malā

lipīgi pumpuri nosmērē rokas
mēs pirmoreiz jūtamies neveikli
jaunās dienas
viens otra
priekšā

I

es sapratu, ka neesmu malka, kad bija jau par vēlu,
skaistās šķilās šķelti es un mēs gulējām, nerunājot
mēnešus, varbūt gadus, līdz smacējošo klusumu pārtrauca –

II

ir laiks un es dīgstu!
plūc laurus mans gars un es
jūtos tik dzīvs

* * *

rūgst rīts un rupja maize galdā
grumba pierē nāriņa bronzā
morzes tornī sēžot redzu
roņu barvedi mirušu jūrā

viļņu murdoņā mērdētu mirušu
lamatās kritušu izģindušu
turpmāk vienmēr klusējošu
roņu barvedi

murminoši mierinoši
vārdus viņam izrunāšu
rūpju brīvam kaiju kostam
tēvam barvedim

* * *

Es gribu uzadīt tev džemperī

Ko vilkt kad ir jau silti

Man sanāk tikai simtprocentīgs

Īstas vilnas caurums

* * *

Ieraudzīju tramvajā meiteni ar matiem,
ar acīm, ar dzimumzīmi, ar riņķīti,
es nevaru pretoties, ak vai,
es viegli smagi iemīlos.

Nākamajā pieturā iekāpj viņas draugs,
cik labi, domāju, tomēr esmu brīvs.

* * *

es pazīstu meiteni, kura iemācījās staigāt no jauna

klipati-klap
nu zib kedas
hipati-hop
viņa lec

bet iepriekš skanēja citādāk

* * *

Gribas atkal būt vilcēnam,
kosties ar tevi mitrajās sūnās,
lai citi smilkst cik vēlas,
tas ir par mani un tevi

Gribas atkal būt vilcēnam,
skraidīt caur mežu un zaķīšus kost,
lai kājas lūst pārējiem, zini,
tas ir par mani un tevi

Gribas atkal būt vilcēnam,
piedzēries kaislīgi stāstu,
tu klusiņām novērsies, un
tas tomēr ir tikai par mani

* * *

Noraujos un nopērku cigaretes,
Drīz esmu gatavs lauzt vēl citus solījumus,
Ko mēs sev-citiem-viens otram-sen devām.

Teju aizbraucu pie tevis ciemos neaicināts, bet izlemju rakstīt vēstuli,
Jānopērk markas, pareizās aploksnes, papīrs,
Es arvien domāju par pagājušo reizi, kad tikāmies.

Mūsu elkoņi nejauši (?) satikās.

Atkal

mī
(un žē)
lu

Māra Ulme

Māra Ulme ir jaunākās paaudzes dzejniece. Darbojas jauno autoru biedrībā „Karantīna” un Latvijas literatūras ainā cenšas definēt postmistiķu kustību. Organizē literatūras un kultūras pasākumus, interesējas par dramaturģiju un atdzeju, kā arī iespējām sazināties ar kokiem un suņiem. Dzeja un recenzijas kopš 2019. gada publicētas izdevumos *Punctum*, *konTEKSTS*, *Domuzīme*, *LA Kulturzīmes*. Pabeigusi arī LLMC Radošās Rakstīšanas skolu, LRS Dzejas meistarklasi un pašlaik raksta savu pirmo maģistra grāda darbu.

sniegs ganījās puduros līdz ieradās ziema auksti dedzinoša
balta kā zīdaini vēss nevienam nepiederošs cimds
uzvilks pakalnes drebošajai rokai
asmens saltu spalū
baltus plakstus aizvērdams diķim
jūt savā dzelmē zivis kustamies
apaļos aplīšos tās izbāž mutēs
no izcirstā āliņģa melnā pleķa
atlikts pieskāriens elpai pleciem un skaustam
teju nāvējoši neparedzams zem kājām

krakšķis

* * *

reklāmās viņi daudz kustas un ir laimīgi
tur ir skaisti iekārtoti dzīvokļi
laimīgas ģimenes virieši uzvalkos
plīvojošas sievietes blandošās kleitās

tagad tā šķiet ikdiena
nomainīt logus
parasti tuvumā ir vismaz divi ekrāni
dažreiz es varu iztēloties ka ceļoju laikā
ielās žvadz zirgu pajūgi vēlāk kauc mašīnas
burti aplāpē troksni

ceļoju laikā
alā pie ugunskura
mēs ar kritainiem akmentiņiem rokā
savas plaukstas
pa vienam pirkstam
sākot ar īkšķi
apvelkam

* * *

zemes virsma ir kā plauksta virsma
es iegūļos vienā no sausajiem grāvjiem
un gaidu kad atvērs slūžas

* * *

kamēr tu esi šeit es nekur neiešu:

kā jau visi garlaicīgie dzejoļi

mans suns

mans suns nes kaulus dīvānā
un skatās dikti mīļām acīm
atnāk pie manis kad rakstu
un nolaiza vaigu un smilkst
kad es viņu noglaudu
viņš priecājas nes mantiņas
luncina asti atkal luncina asti
kad es rakstu
un man nav laika spēlēties
viņš pamazām nomierinās
ieritinās blakus esošajā krēslā
nopūšas un aizmieg

tad es uz viņu ik pa brīdim paskatos
cik viņš mīļš

mans miegs

mans miegs ļauj man lidot
kad atpodos sapnī tad bieži esmu augstu virs zemes
parasti uzlidoju nedaudz augstāk lai atrastu ezeru
kad esmu virs tā es ļauju sev krist
līdz ko mans atspulgs paspīd ezera virsmā
paceļu sevi atkal augstāk
tikai nevaru turpināt lidot
attapusies gultā pa īstam

mans miegs nav žēlīgs
mans miegs reiz iznīcināja īstenību kurā atrados
telpa kā bilde ap mani saira melnos kvadrātos
es ļāvu sev krist
nezinu kā pagāja laiks
attapos šķiet gadsimtu vēlāk
uz cietas pakulām klātas virsmas
tumsā taustoties sataustīju koku
savas bērniņas lauku gultu
apsēdos lai pieskartos grīdai
mēģināju staigāt lai tiktu uz priekšu
soļi grīļojās neveikli piegrūdos istabas sienai

pēc laika sataustīju rokturi
atvēru durvis
lauku mājas viesistabā es biju viena
vāra gaisma spīdēja no logiem
balti nokrāsots kamīns
labajā pusē kā pirms remonta
vecās durvis uz virtuvīti pusparvētas
sauca pēc kādas atbildes
sasitot plaukstas iznāca vecmāmiņa
sarkaniem vaigiem
mēs saķērāties rokās
viņa sacīja ka esot sākusī uztraukties
es jautāju kur mēs esam un viņa
atbildēja „Alūksnē”
bet mani bērniņas lauki ir otrā pusē
es atvēru ārdurvis lai pārliecinātos
viņa vēl paspēja uzsaukt
„o! atrada!”

pamodos
savā dzīvoklī gultā
man blakus elpoja suns
arī es elpoju un
atcerējos visu kas nupat bija noticis
miegā
man šķiet

* * *

iemīlēties ir tik dumji
iemīlēties ir riktīgi riktīgi dumji
katru reizi kad es iemīlos man
tas nāk tik smagi un tik dumji

tā sajūta ir tik dumja
it kā
es lidotu ar klinti piekaltu pie mugurkaula
stāvu kalnainu un pelēcīgu
un ļoti ļoti smagu
nešļavu plecos

vispār jau vārds „nešļava” šķiet tik dumjš
tāpat kā vārds „mīlestība”

paredzēt atrisinājumu ir tik neveikli
vienmēr pa asi slīdu uz leju
viss ko saku un daru neizdodas tīri
kļūdīties kļūst neveikli
kad ievietoju sevi otrā personā
un salīdzinu sevi ar otru
iztēlojos kā otra persona mani redz
un otrādi

vai nav dumji?

labāk pluncāties miglas velēnās
ienirt kādā no tām
vismaz nedomāt
vismaz nedomāt

es nevaru turpināt
dzīvot miglas velēnā
vērot kā dzīve
paslīd man garām –

laiks iet un tas mani satrauc

es ceru ka tu man turpināsi pietrūkt

* * *

tā skaņa izklausās pēc jūras
(tu skaties uz mani it kā saprastu un
nav noslēpums
cik tas ir bīstami)
metro karstajā pazemē es vēroju
kā viņas dzer mazas vīna bundžiņas
un izskatās priecīgas
lielpilsētās cilvēki atgādina bites
bet neviens nevienu neaiztiek

es iedomājos par tevi atkal un atkal
varbūt tāpēc ka apšaubu
vai tu domā par mani

es labāk sēžu parkā un lasu
varbūt tāpēc uzspīdēja saule
varbūt tu ceri ka es domāju par tevi
ka skatīšos uz tevi
it kā es saprastu

uzmanība ir biedējoša
varbūt tāpēc
tu vēlies izkāpt no sevis
nemelo
ka tā nav
galu galā
mums patīk dzīvot
un mirt

lēmām

* * *

Ļ. Cien. Latvijas Nacionālajai bibliotēkai:

grāmatām jābūt lasītām!
visjaunākais kas var notikt ar grāmatu
ir netikt lasītai!
jau kopš pirmās atvēršanas dienas
ši skābe! šī žults!
šie nolādēti smieklīgie darbalaiki!
īpaši brīvdienās!
kad mēs visi labprāt bibliotēkā
līdz melnai naktij vārdus rītu!
jūs strādājat līdz sūda pieciem!
pie joda, vai jus vispār esat cilvēki?
ši svešā aukstā telpa!
bezglāpātās kāpnes tukšie koridori
dekoratīvie stikli
kāda bibliotēka!?
pie jums pat somu nevar panemt līdz!
un obligāti jāizģērbjas
kā tādai palaistuvei!
un vēl braukšanas izmaksas!
cik daudz cilvēku dzīvo bibliotēkas tuvumā
kas klaja lauka vidū stāv daugavas krastā?!
mēs neesam zemūdens radības!!!
mums vajag transportu
bet uz tiltiem vienmēr ir sastrēgumi!!!
mēs nevaram nokļūt bibliotēkā ātrāk par sešiem!
mums jāpelna nauda un jādara darbs!?
bet kad lai mēs lasām!?
ši izspīlētā celtne tikai tēlo ka mūs gaida!
ši bezdvēseliski pelēkā fasāde bez neviena ornamenta!
kas vairāk domāta izstāžu zālēm vai konferenču telpām!
kas kā manekena seja grib izlikties par dzīvu būtni tā
atgādina pārāk dārgu neparocīgu objektu
ko nevienam nav lemts izmantot
jēl atdodiet bibliotēku cilvēkiem!
vai jūs radījāt šo ēku lai neviens uz to nespētu atnākt?
pie joda, kurš jampampiņš izdomāja ka bibliotēkām SVĒTDIENĀS
jāstrādā līdz PIECIEM?! vai vispār jābūt CIET?!
kāpēc NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA kaut reizi nedēļā nevar strādāt
cauru diennakti! vai vismaz līdz diviem!
un kas mums kaiš ka pa to nerunājam!?

* * *

mēs te tikai pastaigājamies
it kā grasītos lekt
mēs jau neko

* * *

EVR

tu zini ka es nelaižu sajūtas sev tik tuvu klāt
trīs stundas raudī par manu neizbēgamo nāvi
un es cenšos
nesatraukties un nebēdāties

(ne jau tāpēc ka mani biedētu sava nāve
man vienkārši žēl ka tev jāraud)

es sevi arī reiz tā mīlēju, ka par to ļoti raudāju
bet laiks ir aizlāpījis to sajūtu
līdz ar visu ko vairs nelaižu klāt
tu vienmēr to saproti
tu man saki ka esmu īpaša
un raksti man dzejoļus

* * *

vai paturēsi manu roku
kamēr es pamazām pazūdu
man ļoti vajag lai kāds patur
manu roku

budisti māca
sagaidīt nāvi kā vecu draugu
bet es par to neesmu rakstījusi bakalauru

es visstiprāk jūtu
kad neesmu tik apmulsusi
mājās vienatnē
es visu kontrolēju
un izliekos ka tā neesmu es
tā taču neesmu es
kas patiesībā

no dzīves

baidās

* * *

mana uzmanība bieži mēdz pazust
es domāju vai es līdz ar
vi

* * *

**nav jau nekāda lielā māksla uzrakstīt
dažus vārdus:**

uzraksti man dažus vārdus

* * *

balti mazi pirkstiņi
zem cieši aizspiestiem plakstiem
rokas priekšā acīm
atveru plaukstas
zilas

katra vieta aizved uz nākamo

neapstāties pie punkta
aizšķilt bet nesadegt
neapstāties pie punkta

cenšos sameklēt redzamo
gaidu kad man pateiks

kā
cilvēks cilvēku gaida?

katra vieta aizved uz nākamo
katra telpa pārtop par mājām

tā
cilvēks cilvēku gaida

Imants Lancmanis. *Spīganu deja mākoņos brīdī, kad krīvs sāk upurēšanu, bet mūki dodas procesijā par godu Sv. Jānim Kristītājam 1210. gada 24. jūnijā.*
2021. Audekls, eļļa. 120 × 150 cm. (Latvijas Nacionālais mākslas muzejs.) Foto: Ints Lūsis

Dāvids Rubens dzimis 2001. gada 16. maijā. Latgālis. Rīgas Tehniskās universitātes Starptautisko ekonomisko sakaru vadīšanas programmas students. Līdz šim bijušas publikācijas *konTEKSTĀ*, *Latvijas Avīzes* pielikumā *Kultūrziņēs*, *Jaunajā Gaitā*. Literārā semināra „Aicinājums” ilggadējs dalībnieks. Absolvējis Literārās Akadēmijas prozas kursu pie rakstnieces Janas Egles. 2019., 2021. un 2022. gadā piedalījies „Prozas lasījums”.

Dāvids Rubens

VAINĪGS BIJA LAIKS

Acīs un nāsīs viņiem bija iespiestas ložu čaulītes. Sīkas asiņu tērcītes bija sakaltušas uz iedzeltējušās vaskam līdzīgās un rugājiem noaugušās ādas. Ilgi uz nošautajiem liķiem skatīties nedrīkstēja. Čekisti vēroja. Ja pamanīs Mīmas bailes, tad tūliņ metīsies klāt ar jautājumiem, kā viņa pazinusi bandītus, un tad izvairīties nevarēs, bet Mīmu mājās gaidīja gan māte, gan meita.

Mīma ar fermas brigadierus šodien bija vedusi nodot pienu, un, kamēr Alfrēds bija nozudis pienotavas labirintos, Mīma izmantoja iespēju, lai ātri noskrietu līdz ielas pretējam galam, kur atradās čekas māja. Mīmai vajadzēja zināt, kas noticis ar Jāni. Ja ir miris, tad varēs uzelpot. Ja nē, tad par to pat nedrīkstēja domāt.

Tur jau viņi gulēja kā nošauti suņi. Mīma necieta krievus, bet meža brāļi viņu biedēja vēl vairāk. Lielie mežu masīvi, kas pletās visapkārt viņas mājai, bija izcila slēptuve partizāniem, kas pēdējā laikā aizvien intensīvāk bija pasākuši terorizēt vietējos cilvēkus. Cik jocīgi, ka, dzīviem esot, Mīmai partizāni bija izskatījušies pēc milžiem, bet tagad krampju sarautie ķermeņi atgādināja nožmiegtu zvirbuļu kaudzīti, kurā sagūla pieci liķi.

Pēkšņs aukstums pārņēma Mīmas ķermeni. Pieci. Kāpēc tikai pieci? Bija taču seši? Kura trūka? Mīmas ceļi ļodzījās, pie čekas mājas stāvošais vīrietis, kas noteikti bija aģents,

Foto: Anija Baile

sāka ausīties. Elpa aizrāvās, un plaušas it kā pieplūda smagām dūņām, kas pie katras izelpas plēsa krūškurvi.

„Mīma, trakais skuķis, ko tu te dari? Kāp veicīgāk iekšā?” Alfrēds viņai uzkliedza, rādīdams uz ratiem.

Izglāba pēdējā brīdī. Vēl minūte un aģents būtu viņu saņēmis gūstā. Alfrēdonkulis uzsieta ar grožiem pa zirga liesajiem sāniem. Kleperis nebija nekāds jaunais, bet, uztvēris saimnieka norādījumus, rikšiem devās prom.

Atceļā abi klusēja. Vienkārši bija tādi laiki, kad nezināšana bija lielāka bagātībā nekā informācija. Jo vairāk Mīma domāja, jo lielākas bailes cēlās sirdī.

„Alfrēd, apturi,” Mīma iespiedzās. Ja brauca pa ceļu, nācās mest loku pa mežiem, kamēr nonāca mājās, ātrāk bija steigties caur lapegļu audzēm.

„Tfūū..,” vīrietis izpūta starp ūsām. Rati piestāja.

„Es iešu pa taisno – caur mežu,” Mīma negaidīja atļauju vai atbildi un tūliņ metās biežoknī. Vajadzēja tikai tikt cauri krūmiem apaugušajam grāvim, un tad varēs jost ar pilnu jaudu. Mīmai metās melns gar acīm, un ar katru soli viņas domas aizvien vairāk aptumšojās. Māte bija veca un slima, viņa Melitu nenosargātu. Patiesībā mamma bija vēl tikai pusmūža sieviete, bet karš bija viņu izlocījis kā priedes sakārni. Mīma pamira, kad, atraujot durvis, istabas izrādījās tukšas. Viņa kļiedza kā negudra, līdz beidzot no kalna pakājes atskanēja čalas. Māte ar Melitu pastaigājās.

Mīma iecēla Melitu sev klēpī un tūdaļ vērsās pie mātes: „Kāpēc neesat mājās?”

„Iznācām palasīt rasaskrēsliņu. Ko tu tā kļiedzi?”

Mīma zīmīgi paskatījās uz Melitu. Abas sievietes saprata, ka lieta nopietna un bērna ausīm nepiemērota.

„Melitiņ, palasi vēl man šito puķīti,” ome mudināja. Tiklīdz mazmeita bija atgājusi, viņas ķērās pie runas.

„Čekisti ir viņus nošāvuši,” Mīma iesāka.

„Nu paldies Dievam ka tā, beidzot varēs naktis mierīgi gulēt,” māte vairākas reizes pārmeta krustu.

Mīma turpināja ar trīcošu balsi: „Bet tur bija tikai pieci.” Asaras atkal saskrēja acīs.

Mātes seja saviebās, bet saglabāja mieru: „To vienu vēl noteikti pratina. No čekistiem nevar izmukt.”

„Man tomēr ir slikta sajūta,” Mīma runāja pieklusināti, it kā baidīdamās, ka vējš varētu viņas vārdus aiznest tālāk un iepūst ļaunās ausīs. „Varbūt nevajadzēja viņus nodot.”

„Mīma, tev aug meita! Cik tad varēja tos suņus barot. Dzirdēji, ko viņi pagājušo reizi teica: ja nebūs ēdiena, tad apraks mūs turpat kur krievus, turklāt štrunts ar to visu, bet Jānis... cik tas lops tevi varotu?” māte aizkauna nolaida acis.

Mīma raudāja.

„Nu, nu, beidz. Tagad viss būs labāk,” māte mierināja, lai arī viņai tas īpaši labi neizdevās. „Padomā, ja arī kāds palika dzīvajos, kā tad

viņš zinās, ka tu biji vainīga? Puse ciema būtu viņus izdevuši, ja tikai nebaidītos no atriebības.”

Mīma domās skrēja cauri visam, kas bija noticis piektdien. Mīma zināja, ka viņi ies uz pirti, ko paši bija saslejuši purva malā. Jānis viņai bija pieteicis, ka pēc pusnakts arī Mīmai jābūt klāt, citādi... citādi varēšot savu māti un meitas lasīt pa visu tīrumu kopā. Tieši tādiem vārdiem viņš bija draudējis, un Mīma arī būtu gājusi, ja vien māte nebūtu viņu šoreiz apturējusi – sak, meit, pietiek tiem kropliem par kalponi būt. Tā nu Mīma uz veca sviestpapīra bija uzrakstījusi sīku informāciju, kur pirts atrodas un kad meža brāļi tur būs, bet pēcāk iemeta to pastkastē vietējā milicijā, kas tad tālāk būs ziņojuši čekistiem.

Vai kāds viņu bija pamanījis? Diez vai. Mīma jau tāpat bija zemāka par zāli, bet šoreiz viņa bija centusies būt kā kniepadata, ko neviens nespētu ieraudzīt, pat ja vēlētos.

Melita jau skrēja klāt ar rasaskrēsliņu pušķi rokā. Šajā vietā tie auga diezgan slāni, un viņas bija paradušas tos lietot pret visām vainām. Ar šīm pašām zālītēm viņa reiz bija izārstējusi arī Jāni, kad viņas nelaiķa vīrs to bija atvedis mājās ar ievainojumu. Abi reiz bija draugi, kopā karoja vāciešos.... Interesanti, vai viņas vīrs arī būtu kļuvis par tādu pašu lopu, kas aplaupa vietējo mājas?

Mīma no tās reizes bija sapratusi, ka Dieva lietās jaukties nav prāta darbs. Kam jāmirst, lai mirst. Tagad viņa bažījās, vai tā pati dzelzainā loģika nestrādāja arī uz otru pusi – kam jādzīvo, to nav tiesību citam nogalināt. Ja vēl viņa būtu nāvē ieģrūdusi tikai Jāni, varētu teikt, ka ir atgriezusi līdzsvaru, bet tagad uz sirds bija lielāks grēks uzņemts.

Nākamās dienas pagāja rāmi. Lai arī Mīma naktis lielākoties pavadīja nomodā, izguļoties fermā, miers, ko viņa juta mājās, bija stiprāks kā nekad. Beidzot šķita, ka karš tiešām ir beidzies.

Runas uz ciemu atklīda ātri. Mēloja gan, ka esot bijis nodevējs, kurš šos izdevis, bet nevienu konkrētu nosaukt nevarēja, turklāt lielākoties ziņa par bandītu nāvi nāca ar apmierinātām nopūtām. Lai arī citi bijās, ka čekisti izsvēpēšot viņu pusi galīgi pliku, jo tagad ikkatrs te izskatīšoties kā partizānu

atbalstītājs. Divus gadus klusēja un ļāva tām gnīdām baroties, līdz uts bija izsūkusi visas asinis, un nācās pašiem to nospīest – ciema partorgs bija teicis savā uzrunā. Mīma gan par to nesatraucās.

Par Mīmas vīru čekisti zināja, bija vairākas reizes pratinājuši, bet Mīmas brālis bija iesaukts sarkanajos un miris ar ordeni pie krūts, tāpēc gluži slikti čekistu acīs viņu ģimene neizskatījās. To gan Mīma zināja, ka atgriezties darbā skolā nevarēs, bet viņa arī negribēja. Fermā varēja paraudāt, pasmieties, turklāt nevienam nebija nekādas daļas par tevi. Vajadzēja tikai no rīta nodot slaukumu un viss. Vairāk par mieru viņa nemaz nevarēja vēlēties.

Atklīda arī runas, ka dzīvs palicis Jāņa jaunākais brālis – viņš bija tikai 16 gadus vecs puisēlis. Mīma viņu nebija pārāk labi ievērojusi. Atšķirībā no brāļa Jēkabs bija bikls. Mīma sev godīgi atzina, ka par Jēkaba nāvi viņai būtu visvairāk žēl, tāpēc tagad pārņēma pat zināms atvieglojums. Mīma sprieda, ka Jēkabs noteikti dosies uz Vidzemes pusi, lai pievienotos kādam lielākam partizānu pulkam. Vai arī padosies, bet tā būs droša nāve. Mūža ieslodzījums arī neizklausījās labāk.

Bija jau vēls vakars, kad viņa pārnāca no darba. Fermā bija gaidāma pārbaude, un slaucējām vajadzēja izmēzt visus kaktus, jo veči, kam to bija pienākums darīt, mūždien piedzērās un atstāja darbus pusratā.

Ienākusi mājā, Mīma saprata: kaut kas nav īsti lāgā. Māte bija iekūrusi plīti, kas šādā stundā bija neierasta izvēle.

Māte ar Melitu klēpi sēdēja lielajā istabā, un, lai arī Mīma pa pusatvērtajām durvīm nevarēja redzēt, vai pretējā pusē kāds atrodas, viņa juta, ka istabā ir vairāk cilvēku.

„Mīma,” smalka balss ierunājās.

Jēkabs. Netīriem, savēlušiem matiem un sodrēju noklātu ādu. Māte nervozi kodīja lūpas, bet Mīma centās saglabāt mieru. Jēkabs neko nevarēja zināt.

„Iekūrāt plīti?” Mīma vērsās pie visiem sēdošajiem.

„Jā, Jēkabam vajadzēja nomazgāties un iztīrīt drēbes,” māte atbildēja pirmā, acīmredzami

paužot savas dusmas par situāciju. Mīma sajuta mirklīgu naidu pret savu māti, kura noteikti pie visa vainoja meitu, kura pat nebija spējusi atbrīvoties no visiem bandītiem uzreiz. Tā bija vienmēr. Mātei likās, ka arī Jāni viņa pati pavedinājusi jau pirms ilga laika, tāpēc tas nācis terorizēt tieši viņu sētu. Mīma savilka plaukstu dūrē, tas palīdzēja nomierināties.

Jēkabs klusēja, Mīma vērsās pie viņa: „Ko tu domā darīt tālāk?”

„Es nezinu,” Jēkabs minstinājās ar atbildi, varēja redzēt, ka viņam tādas nav.

„Man žēl par taviem brāļiem,” Mīma sevis teiktajā nejuta ne kripatiņas divkosības, patiesībā viņa nejuta vispār neko.

„Es biju mazāk dzēris, tāpēc pirmais sadzirdēju suņu rejas un aizbēgu,” Jēkabs sāka stāstīt, „pārējie pat nepretojās, viņus vienkārši savāca turpat uz pirts lāvām. Domā mūs kāds nodeva?”

„Ciemā tā runā,” viņa negribēja melot ar lietām, ko tāpat varēja precizēt pavisam ātri.

„Tu zini kurš?” Jēkabs, pacēlis acis, jautāja.

„Protams, ka nē! Ko tad es?” Mīma atbildēja steidzīgi, bet Jēkabs, šķiet, bija pārāk noguris, lai ievērotu kādas jocīgas iezīmes teiktajā.

Jēkabs pieklusa. Mīmai būtu gribējies zināt, kas tagad noris viņa prātā? Vai viņš gatavo kādu atriebības plānu vai nožēlo, ka bijuši pārāk ļauni pret vietējiem? Ar to pēdējo Mīma, protams, bija pārāk naiva. Patika vai nē, bet Jēkabam bija sliktas asinis, turklāt viņš bija izgājis Jāņa skolu.

Mīma ar karstu ūdeni piepildīja baļļu, kas atradās šķūnīti nostāk no mājas.

Melita jau bija iemigusī, kad Jēkabs devās mazgāties. Māte ar saviem kaulainajiem pirkstiem cieti saspieda Mīmas roku.

„Un ko mēs tagad darīsim? Palīdzēsīm bandītam, lai krievi nāk un mūs apšauj?”

„Bet Jēkabs?” Mīma iebilda. „Ko lai iesāk ar viņu?”

„Tu par savu meitu padomā, nevis par visādiem vazaņķiem. Es jau toreiz teicu, ka nevajag precēties ar to aizsargu, bet tev jau

viņš patika gan. Un kas iznāca: aizskrēja ar vāciešiem. Pūst tagad kaut kur Kurzemes purvos. Un Jānis?" māte noskaldīja.

„Ko Jānis?" Mīma kļiedza pretī. „Ko Jānis? Kas tu domā – es viņam prasīju, lai mani moka?"

„Prasīt neprasīji, bet iebilst nemācēji, kamēr jau beigās paklausīji mani," māte neapmierināti glaudīja brunčus.

„Bet nevar tagad Jēkabu vienkārši nosūdzēt čekai," Mīma protestēja.

„Ai, murza, tu. Tavs brālis vienmēr bija gudrs, bet tu kaut kāda nepadevusies. Pat tagad no viņa lielāka jēga. Nebūtu karojis sarkanajos, diez vai mēs te tā sēdētu," māte nošņāca.

„Tas vienmēr bijis par viņu, vai ne?" Mīma zināja, ka mātei dēls vienmēr bijis mīļāks par meitu, bet tik atklāti vēl viņa nebija atļāvusies runāt.

„Tu noteikti katru dienu lūdzies, lai es ar viņu būtu mainītās vietās."

Istabu pāršalca klusums. Mīma durvis turēja vaļā, lai iziet suts, tāpēc vienīgais vājais troksnis bija šļakatas, kas nāca no šķūnīša.

Jēkabs atnāca pēc stundas. Šērve bija noberzta, un viņš vēl vairāk atgādināja skolas puiku, nevis pretestības dalībnieku. Mīma no saviem krājumiem bija iedevusi pat ziepju gabaliņu, ko pati bija vārijusi no dzīvnieku taukiem un ziepjakmeņa.

Kad Jēkabs aizgāja, bija pusčetri. Viņš apsolījās dienu pavadīt bunkurā, bet naktī atnākt atkal. Mīma saprata, ka Jēkabam nav ko ēst, bet arī viņa nevarēja lepoties ar ēdiena rezervēm, turklāt mātei jau bija sava daļa taisnības. Tagad, kad viņa beidzot varētu uzelpot, jāliek galva lamatās, lai palīdzētu Jēkabam.

Mīma bija ieradusies darbā ar nokavēšanos, bet fermā valdīja pārāk liela murdoņa, lai kāds pamanītu viņas trūkumu. No pārbaudes gan iznāca liela brēka maza villa, atnāca tikai ciema priekšnieks pateikt, ka vajadzētu nodot vairāk piena. Alfrēds apņēmas strādāt un darīt visu, lai to izpildītu, lai arī zināja, ka tas tik drīz nesanāks. Darbinieki pienu zaga, un Alfrēdonkulis uz to pievēra acis. Arī Mīma pēc darba bija nolēmusi nedaudz atliet no kannām, kas stāvēja fermas tālajā

galā. Līdz šim viņa nekad nebija to darījusi, bet Jēkabs bija viņā izsaucis žēlumu.

Mīma uzmanīgi sekoja, kad strādnieki pametīs fermu. Visas kannas bija pilnas līdz augšai, bet, uzmanīgi nolejot no katras pa druskai, tik un tā izskatījās, ka neviens nav aizticis.

Mīma iestūma pudeles ķītelei kabatās.

„Mīma, ko tad tu te?" Alfrēds parādījās durvīs. Izliekumi kabatās visu izteica tāpat, nebija vērts melot.

Alfrēds nopūtās: „Mīma, es jau saprotu, tev māte un meita, kas tad man, kamēr kannas pilnas."

Viņš piemiedza ar aci un turpināja: „Tad jau Jēkabs tagad nāk pie tevis." Alfrēda teiktās Mīmu satrieca.

Mīma gribēja liegties, bet uzticība Alfrēdam bija pārāk liela.

„Tā gan ir, viņš jau tagad palicis viens," Mīma atzinās.

„Paldies Dievam, ka viņš patvēries pie jums. Man tā puikas bija žēl. Viņš jau nav vainīgs, ka brālis tik traks," Alfrēds noslaucīja sviedrus. Mīma pasmaidīja.

„Ko viņš tagad domā darīt?"

Mīma paraustīja plecus.

„Zini, man ir viena ideja," Alfrēds runāja smagiem vārdiem; katrs teikums prasīja piepūli un lielas pārdomas. Varēja redzēt, ka viņš par to domājis kādu laiku. „Man Rīgā ir māsa, kas strādā bāreņu namā. Jēkabs jau vēl izskatās pēc puikas. Tāds maza augumiņa knēvelis. Viņa sakārtos dokumentus un ieliks tur."

Mīma sajuta kamolu kaklā. Jēkabam bija cerība.

„Tagad klausies īpaši uzmanīgi," Alfrēds bija pati nopietnība, „agri svētdienas rītā es braukšu uz pilsētu, jau četros viņam jābūt uz meža ceļa pretī lielajām priedēm. Sapрати?"

Mīma tikai māja ar galvu. Viņa neticēja tam, ko dzirdēja. Mājup Mīma nevis gāja, bet aiz prieka lidoja.

Lai arī māte sēdēja sakostiem zobiem, viņiem trijatā bija jautri. Jēkabs smaidīja un

laipni spēlējās ar Melitu. Piens bija uzvaras dzēriens, un šodien viņi netaupīja.

Mīma vēl nesaprata, vai viņas prieks patiešām ir nesavtīgs laimes vēlējums vai drīzāk atvieglājums, ka Jēkabs būs prom un nekad neuzzinās, kurš tad isti izdeva viņa brāli un pārējos biedrus. Iespējams, viss kopā.

Jēkabs bija nolēmis piestaigāt arī vēl divas atlikušās naktis. Mīmas bailes, protams, bija lielas, bet viņa negribēja sāpināt draugu, viņa bija apsolījusi pavadīt Jēkabu arī svētdienas ritā, kurš pienāca teju vienā elpas vilcienā.

* * *

Jau pēc stundas viņiem vajadzēja iziet. Bija vēl tikai nakts, bet visi jau bija augšā.

„Mammu, esmu slima, man ļoti sāp vēders,” Melita pirms pašas izešanas sāka sūdzēties.

„Pacieties, zaķīt, es tūliņ būšu atpakaļ,” Mīma noglaudīja galvu, „aizvedīšu tikai Jēkabonkuli.”

„Jā, redz, tagad slimu bērnu atstāsi vienu,” māte kļiedza kā traka vārna.

Mīma gribēja vēl stridēties, ka stundas laikā nekas slikts nenotiks, bet Jēkabs ierunājās pirmais: „Mīma, tu jau esi tik daudz palīdzējusi. Paliec tikai mājās.”

Jēkabam jau vajadzēja būt krietnā gabalā, kad Melita miegodamās piesteidzās pie Mīmas: „Mammu, gribi es tev pastāstīšu spēli, ko man iemācīja oma?”

„Nu, bērniņ, ļoti gribu,” Mīma noteica pus pa jokam.

„Oma teica, ka man vajadzēja izlikties par slimu, kamēr Jēkabs aiziet.” Ar katru meitas vārdu, Mīmas vaigs nobālēja.

„Mamm,” Mīma kļiedz kā negudra, lai gan māte bija atgūlusies turpat blakus telpā.

Nevajadzēja daudz prāta, lai saprastu, kāpēc ome likusi Melitai tēlot slimu... Nodevība. Atkal. Turklāt čekas nagos nu ieogrūsts bija ne tikai Jēkabs, bet arī Alfrēds.

Foto: Juris Žagariņš

TELEVĪZIJAS „PANORĀMA” DODAS KOMANDĒJUMĀ

– Būs četrpadsmit nesamie, tu redzēsi! – stāvēdams aiz zaļās „Latvijas”, kurai bagāžniekā tikko bija iekrauti prožektoru un metriem gari vadu rituļi, pārliecinoši noteica apgaismotājs Juris.

– Nevar zināt, es lieku uz piecpadsmit! – sprieda viņa kolēģis Ilgonis.

– Līgstam! – Juris nerimās.

Tikmēr operators Vilnis Folkmanis rāmā mierā jau kuru reizi gāja iekšā un nāca ārā no „C” studijas, kas pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados vēl eksistēja bijušajā baptistu baznīcā Mārupes ielā. Viņš novietoja uz automašīnas diviem priekšējiem sēdekļiem (un arī zem sēdekļiem) kameru, statīvu, somu, mazu somiņu, kaut kādu mērinstrumentu un vēl daudz citu darbam nepieciešamu lietu. Puiši stāvēja un skaitīja. Nu jau bija vienpadsmit nešļavas, bet operators gāja vēl pakaļ.

– Kā jūs zināt, cik nesamo būs? – mani sāka mākt ziņkāre. Jo galu galā es biju tā, kas pie-teica triju dienu komandējumu uz Ventspili, lai filmētu zvejniekus kolhozā „Sarkanā Bāka”, jūrniekus ostā un iegrieztos pie jaunā Izpildu komitejas priekšsēdētāja Aivara Lemberga. Viņš tikko uz Ventspili bija pārnācis no Rīgas un vienā frontē ar *zaļajiem* cīnījās par ekoloģiju.

– Parasti ir četrpadsmit, – atbildēja Juris.

– Ko tad viņš tur tik daudz ņem līdzī? – nevarēju saprast.

– Pagaidi, gan jau redzēsi, – puiši nosmējās.

Vilnis Folkmanis bija *augstākās klases* Telefilmu operators, kas parasti strādāja pie fil-

Pēc profesijas žurnāliste, Maija Migla-Streiča 40 gadus strādājusi Latvijas Televīzijas ziņu raidījumā „Panorāma”, Latvijas simtgadē apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeni. 2020. gadā iznāca vēsturiskais dzimtas romāns *Matildes gadsimts*, un 2021. gadā grāmata par dažādiem amizantiem notikumiem televīzijas gaitās *Nenopietni nopietni TV aizkadri*. Dzejoļi vēl stāv neizdoti . . .

Skat. arī stāstu *Zvēri, kas apdraud mazus bērnus* 1922. g. ziemas (JG311) numurā.

mām, bet patlaban viņam bija iegādājusies radošā pauze, ko aizpildīt ar sižetiem Panorāmai. Kalsns, neliela auguma, bet atspēri-gu, staltu stāju viņš ar kameru strādāja perfekti. Bija prasīgs gan pret savu asistentu,

gan pret apgaismotājiem. Un nofilmēts viss vienmēr bija izcili. Ne visi zināja, ka viņš bija arī Fotokluba Rīga dibinātājs un izcils fotogrāfs.

Tajā braucienā pārliecinājos, ka Vilnim ap-kārt vajadzīgs komforts. Lai kurp viņš dotos, viņam vajadzēja līdzī miļāko somu, siltāko šallīti, mīkstākos cimdīņus ziemā un ierastās saulesbrilles vasarā. Tikko izbraucām no Rī-gas, kad Vilnis izvilka no somas ķīniešu ter-mosu ar pūķiem un porcelāna tasīti, uz kuras bija uzzīmēta sārta rozīte, iespējams arī ķī-niešu. Ielēja sev kafiju, paskatījās apkārt, pie-dāvāja man, es atteicos, un tad viņš, satvē-ris garajos mākslinieka pirkstos trauslo tasī-ti, lēni izbaudīja aromātisko dziru viens pati. Skaņu režisore Ilze bija iegrimusi grāmatas lasīšanā, aizmugurē sēdošie apgaismotāji čukstus strīdējās par to, cik saiņi ir bijuši. It kā četrpadsmit, bet Ilgonis teica, ka krūzīte arī jāpieskaita kā piecpadsmitā.

Kad aiz mašīnas loga namu vietā parādījās aizaugušas pļavas ar nelieliem, dzeltēt sā-kušiem koku pudurīšiem, mēs ar operatoru sākām spriest, kādā secībā un ko filmēsīm. Autovadītājs Andris, dzirdēdams mūsu saru-nu, piezīmēja, ka pirmā komandējuma diena ir iebraukšanai un pēdējā izbraukšanai. Jā-strādā esot tikai otrajā dienā. Ja ļoti gribas... Mums ļoti gribējās, jo bez krietna filmu ruļļa no komandējuma mājās braukt nedrīkstēja. Pēc tam varēja divas nedēļas safilmēto šķe-tināt un taisīt sižetus. Tomēr nācās puišiem

piekāpties, kad viņi uzstāja, ka Ventspilī iebraucot, jāpiestāj pie veikala, tā, kas ir ielas kreisajā pusē, un jānopērk kūpinātas reņģes. Rīgā reņģes bija rets gardums, bet Ventspilī gandrīz vienmēr nopērkamas. Tur piederējās arī baltmaize un alus.

Vēlā pēcpusdienā iebraucām pie zvejniekiem „Sarkanajā Bākā”, kur neviena vairs nebija, izņemot nedaudz sagurušu priekšsēdētāja vietnieku, un sarunājām filmēšanu rīt agri no rīta. Vakars bija brīvs. Sanācām visi vienā no puīšu trīsvietīgajiem numuriem *uz reņģēm*. Kādam atradās arī šņabja pudele, un sāka risināties sarunas par dzīvi, pārejot uz horoskopiem, pareģojumiem un visādām neizskaidrojamām būšanām. Un tad cienījamais operators, atkal izvilcis savu puķaino tasīti, un, ielējis tajā vēl atlikušo kafiju no termosa, atlaidās gultas stūrī, aiz muguras aizlikdams divus spilvenus, un omulīgā noskaņojumā sāka savu stāstu.

Viņi ar krusttēvu pirms gadiem pieciem spēlējuši kādu spēli ar domu pārraidīšanu. Sarunājuši, ka tieši pusnaktī Vilnis savā Rīgas dzīvoklī un krusttēvs Jūrmalas mājiņā nosēdīsies pie galda, ieslēgs naktslampiņu un uz baltas papīra lapas zīmēs lielus burtus un ciparus. Vienu vakaru zīmēs viens, otrs uztvers un zīmēs uz savas lapas uztverto, bet nākamajā vakarā otrādi.

Tas bijis aizraujoši! Un gājis gandrīz bez klūdām. NNBB56 uzzīmēja Vilnis, MUSA 1 USA zīmēja krusttēvs, un pēc divām dienām abi satikās un apmainījās papīra lapām. Vilnis ciparu 1 bija uztvēris kā 7, bet citādi viss sakrita. Tas nozīmēja, ka telepātija nebija izdomājums – tā eksistēja! Mēģināja vēl vairākas reizes – izdevās!

Bet reiz viss beidzās. Kādu rītu pie sava radnieka, priekā starojošs, ieradies krusttēvs un nolīcis priekšā papīra lapu ar skaistu zīmējumu – jūra, vilņi, palmas, bruņurupucis un stūrī tādas kā trepes...

– Kādu tu man skaistu zīmējumu atsūtīji pagājušajā naktī! Ko tu neteici, ka taisies sūtīt man bildi? Tikai es nesaprotu, kāpēc tu malā iezīmēji trepes?

Vilnis bijis neizpratnē. Viņš parādījis savu pusnakts lapu, un tās malā stabiņā uz augšu bija sarakstīti burti H. Jā, izskatījās kā trepes...

Krusttēvs kļuvis nopietns.

– Zini, nav labi... Mūsu saziņā ir iejaukušies sveši spēki. Un nevaram zināt, ko tie mums var nodarīt – vai tie ir labie vai ļaunie gari. Man jau vairākas reizes rādījās visādi zīmējumi, bet es pretojos, jo mēs taču sarunājām burtus un ciparus. Šoreiz tas bija tik pārlicieņoši, ka es noticēju, ka tu to sūti...

Tā arī pārtrūkuši viņu telepātiskie seansi. Mēs, uzkozdami reņģes un iedzerdami alīņu no vannas istabās noliktajām bieža stikla glāzēm, ko dēvēja par „graņonkām”, vēl ilgi tovarak spriedām par to, kādas gan divainas lietas notiek... Ilgonis gan pateica, ka viņš netic nekam, ko nevar ar roku *apčamdīt*, Juris neteica neko, Ilze brīnījās, savukārt man tādi stāsti bija kā medusmaize. Mēs ar Vilni Folkmani sapratām, ka esam radniecīgas dvēseles un pie izdevības vēl daudzkārt pārrunājām dažādus notikumus ar mistikas piegaršu.

Trešajā dienā, kad braucām atpakaļ uz Rīgu, dzirdēju apgaismotājus uz pakaļējā sēdekļa strīdamies.

– Rubli! – čukstus Jurim pieprasīja Ilgonis.

– Par ko? – brīnījās Juris.

– Mēs taču salīgām par tām nešļavām. Man bija taisnība – piecpadsmit. Tasīte arī jāpieskaita!

– Bet viņš to izņēma no somas!

– Bet vai tu redzēji, ka viņš bez tasītes nekur! Gan mašīnā, gan viesnīcā viņam rokā bija tasīte.

Man kļuva neērti, negribējās, lai Vilnis dzird šo strīdu, tāpēc uzsaucu, lai viņi aplust.

– Nu tad ņem, rīklurāvējs gatavais, – noņurdēja Juris un iespieda Ilgonim sauļā noņurcītu rubli. Mašīnā iestājās klusums – kā parasti pēc padarīta darba visi vai nu snauduļoja, vai gremdējās radošās pārdomās. Pastrādāts bija labi – atgriezāmies Āgenskalnā ar lielu filmu rulli, kurā bija gan zvejnieki, gan jūrnieki, gan osta, kuģi un tikai Ventspilij vien raksturīgi skati. □

Strādāju kultūras jomā un esmu žurnāliste. 2017. gadā absolvēju Latvijas Rakstnieku savienības „Literārās Akadēmijas” Prozas meistardarbnīcu. Piedalījos „Prozas lasījumos”. Īsprozas publikācijas Latvijas Rakstnieku savienības mēnešrakstā *konTEKSTS*, literatūras un filozofijas interneta žurnālā *Punctum*, rakstu krājumā kultūrai un brīvai domai *Jaunā Gaita*, žurnālā *Domuzīme* un laikraksta *Latvijas Avīze* pielikumā *Kultūrzīmes*. 2021. gada oktobrī izdevniecībā „Latvijas Mediji” klajā nāca mans debijas stāstu krājums *Durvis*. Grāmatas izdošanu atbalstīja Valsts kultūrkapitāla fonds. *Jaunās Gaitas* lasītājiem piedāvāju sava romāna *Simulacra* fragmentu. Vairāk info un aktualitātes: <<https://www.facebook.com/AutoreEvitaHofmane>>

Evita Hofmane

SIMULACRA KAILĀ PATIESĪBA

*Sveiks, svešinieki! Spēle ir tepat aiz stūra.
Nedomā, sajūti, izbaudi.*

1. nodaļa

Tagadne.

Pēcpusdiēna.

Mani aukstie pirksti uztaustīja slēdzi un noklikšķināja. Tumsa, mīksta kā samts, pieglaudās un smacēja. Nepacietīgi uzsitu stiprāk. Es nekad nebiju gatavs šiem baiļu uzplūdiem. Aizžņaudzās elpa. Cukura vate. Sarkanvīns. Mana oža runāja redzes vietā. Smaržas un smakas mēdz atsaukt atmiņā konkrētu pieredzi, vietu un laiku. Aizvērtām acīm bija mazliet drošāk. Zaudējis pacietību, ievēlu ar dūri pa gaismas slēdzi. Telpā ielija spilgta gaisma. Spēru divus soļus uz priek-

šu un atvēru acis. Aptuveni astoņdesmit procentus informācijas mēs saņemam ar redzes palīdzību. Klaustrofobijas uzplūdi un bailes no tumsas beidzamajos gados piemeklēja reti. Maņu uztvere un mūsu emocijas ir cieši saistītas. Sirds klauvēja, lūdzot lai izlaižu no krūtīm.

Aizbēgt, aizbēgt, aizbēgt.

Vēl ne, pacieties, pacieties, pacieties.

Pavēros apkārt. Pirmo reizi biju šajā puspagarā telpā. Kondicionēts, sauss gaiss. Nāsis notricēja. Saodu sieviešu smaržas. Mans skatiens pārslīdēja baltajam dīvānam. Stūrī gulta, tās kājgalī saritināta gaiša sega. Ko šī sega man pastāstītu, ja prastu runāt? Melns, iebūvēts sienas skapis. Sarkans ledusskapis. Tumša bāra lete. Trīs augsti krēsli. Galdiņš ar stikla virsmu. Šķiet, dārga audiosistēma.

Logailās metāla restes. Nevaru izkāpt no istabas pilsētā. Pilsēta nevar ierāpties pie manis. Piegāju pie loga un pataustīju stieni. Metāla slazds. Auksts kā čūskas āda. Biezs dubultais stikls. Neviens nedzirdēs, ja lūgšos, lai izlaiž. Taustes maņa prātā iekliedzās: tīnies vai sameklē metāla zāģi. Saraucis pieri palūrēju augšup. Skatiens iedūrās ietvē.

Izskatās, ka mani nenozags, klusi noteicu.

Pa ielu bez skaņas aizklikšķināja slaidas kājas zilās augstpapēžu kurpēs. Prāts atskaņoja: klik, klik, klik. Dzirde ir pati jutīgākā maņa.

Istabai ir zemi griesti. Lustras stikla piekariņi iešķindējās, pieskaroties manam galvvidum. Es noņēmu lustru, jāsaka, lai nomaina. Manai galvai lieki kairinājumi ir kaitīgi. Paspēris dažus soļus, ielūkojos minibārā un pasmaidīju.

Nav slikti, nav slikti, bet vai tiešām tā mani jāsagaida?...

Pastumdīju ekipējumu. Trīs tukšas vīna pudeles ar nodauzītiem kakliem. Šķautnes asi pablenza un, iespējams, tikai iespējams, piemiedza man ar aci. Stikls ir bīstams ierocis prāta rokās. To var viegli izmantot. Nav nepieciešams fizisks spēks vai sevišķa veiklība. Cilvēks ir daudz trauslāks par stiklu. Viena rokas kustība, jūga vēna atveras un mūsu dzīvības vīns izšļācas. Iztēles ilūzijā uzbūru pudelēs bijušā dzēriena garšu. Garša ir vājākā no mūsu maņām. Tomēr ir patikami sajukt garšu. Piemēram, dzīves garšu.

Nu, labi, pilsēta, cirks ir ieradies, skaļi noteicu. Pasaule ir skatuve, un tā pieder tev.

Dažreiz es nevarēju izkāpt no lomām un spēlēju arī esot vienatnē. Varbūt pats svarīgākais bija apmānīt sevi? Pasmaidīju un vēlreiz pārlaidu panorāmas skatu telpai. Varbūt te pavadišu kādus četrus mēnešus. Puspagrabi nebija manas iecienītākās mājvietas, bet es varu izdzīvot jebkur. Līdz šim man tas ir izdevies. Mūsu kapacitāte un elastība nav bezgalīga, taču cilvēki pat neapjauš cik daudz var izturēt, ja tas nepieciešams.

Izgāju klusajā, krēslainajā kāpņu telpā. Jāpasaka, lai ieskrūvē vairāk vatus. Te neviens netaupis uz manu nervu rēķina veco baiļu gadalaikā. Mani pietiek tumsas. Lampiņas pie griestiem mazliet, bet palīdz.

Lifta tērauda rīkle aicināja iekāpt. Spoguļsienā parādījās atspulgs. Gaišie mati saslieti mūžīgajā erekcijā. Acis uzmālētas melnas. Man ļoti patika krāsoties publiskajās tualetēs. Pasmaidīju par savu mazo fetišu un nopiedu piektā stāva pogu.

Jā, es mīlu sevi, uzrunāju spoguli. Brauc prom! Negribu tevi te redzēt! - uzkliežu liftam.

Durvis paklausīgi nožvankstēja. Kabīne pazuda šahtā. Lietas klausā, ja es tām pavēlu. Haha. Arī cilvēki. Diezgan bieži. Tikai jānospiež pareizā podziņa īstajā laikā. Mēs esam vienkārši mehānismi.

Pacēlu un ienesu terāriju mitekli. Īsu brīdi apsvēris, kur to novietot, izvēlējos gaišo vannasistabu ar apsildāmo grīdu. Albīns saritinājies snauda. Notupies vēroju kompanjonu. Jūtot klātbūtni, čuska pavēra aci.

Guli vien, draugs, šodien brīvdiena, teicu pītonam.

Vannasistabā bija liels spogulis un interesanta akustika. Baltās flīzes atmeta izteiktos vārdus. Laba vieta seksam. Ne šodien. Neesmu gulējis pat nezinu cik stundas. Muskuļi stīvi. Kājas negribīgi pakļāvās signālam iztaisnoties.

Ieripinājās istabā koferus, atslīgu dīvānā. No jakas iekškabatas izvilkau maisiņu. Šo brīdi biju gaidījis kopš pagājušā gada rudens. Nobēru uz galda divas īsas svītras, ar pirkstiem pielīdzināju, noliecos un ieņāucu. Atgāzu galvu un pievēru acis. Nolādēts. *Ariel White*. Mans iecienītais. *Proktologa & Spēlmaņa* labākais ražojums.

W'come to the show.

Vakars.

Nes ārā! Es gribu sēdēt uz ielas, izkomandēju puikiņu, ko te pērn nebiju redzējis.

Izstiepu luminiscējoši oranžo, mākslīgo nagu, rādot, kur novietot galdu. Neko nebīlīdis, čalis pagriezās un aizšļūkāja uz pagalma nojumi. Viņam nepatika mana kleita, man nepatika viņš.

Vakars bija maigs, slapjuma pievildzis. Sijājās lietus. Pa ielu aizšalca balts kadiljaks. Izvilku cigarešu paciņu. Taustījos pa kabatām, kleitai čabot. Brīze glāstīja svaigi vaksētās kājas. Starpsezonā, rudenī un ziemā, biju teju piemirsis šo sajūtu. Atcerējos, ka aizmirsu nopirkt jaunas šķīlenes. Izrevidējis somiņas kabatu, izmakšķerēju sagumzītu sērkokciņu kastīti. Trīs sērkokciņi. Viena galva sadegusi. Divas gaidīja kremāciju. Man jābūt precīzam un ātram, lai sasniegtu mērķi. Divas iespējas piesmēķēt.

Kurš idiots bāž izlietotos sērkociņus atpakaļ kastē? Es, protams. Nosmīkņāju un uzrāvu pret zīmi *Smēķēt aizliegts*. Aizliegumi ir radīti, lai tiktu pārkāpti. Bieži vien pārkāpumi rada aizliegumus.

Es nekad, nekad nebeigšu smēķēt, teicu čalim un ievilku dūmu līdz pat kaulu smadzenēm. Apkalpotājs nosvieda divus saliekamos krēslus. Nepaskatījies uz mani, nozuda pagalmā.

Es negribu atnest, paziņoju kundzītei, kas gāja garām. Tramīgi sarāvusies, tante pielika soli. Sajūta, kā tabaka kairināja rīkli un mutes gļotādu, lika baudā iekunkstēties. Trīs mēnešus biju sevi mocījis. Orālais orgasms. Nikotīns kairināja jutekļus, par kuriem *Proctologs & Spēlmanis* rūpējās mazāk. Lasīju, ka smēķētāji, meklējot orālo kairinājumu, atgriežas bērņībā. Laikā, kad bijuši atkarīgi no mātes piena. Pēdējais dūms bija stiprākais. Pats labākais. Nekad neesmu sapratis, kā var ievilkst pāris dūmus un nodzēst cigareti. Nolādēts, kā man šitā pietrūka. Izvilku vēl vienu cigareti. Virpināju pirkstos, raugoties uz smēķi. Jutu tabaku un citus draņķus, ko tūlīn ievilkšu sevī. Es paildzināju brīdi, kad ielikšu smēķi starp lūpām un aizdedzināšu.

Parādījās saliekamais galds, pēc tam kluba darbinieks. Jauniņais. No savu papēžu divi metri + augstumiem nopētīju viņu. Tā vien šķiet, ka čalis nenojauš, kas es esmu. Bez liekas jūtināšanās, viņš atvāza mēbeli un iegrūda vietā, kur tai paredzēts stāvēt. Piestūmis krēslus, jautājoši palūkojos. Norijis mēli?

Vēl kas, čalis caur zobiem izgrūda. Viņš bija tik jauns, ka knapi drīkstēja strādāt naktsklubā. Glīts, plecīgs tumšmatis, ar nulle respektu pret vecākiem cilvēkiem, kuri ir soli virs viņa kluba hierahijā.

Jā, divas peles manam asistentam, pēc stundas, es noinstruēju.

Viņa sejā noraustījās muskulis. Redzēju, kā čalis vēlas izstiept garās, stiprās rokas un sakļaut pirkstus ap manu rīkli. Nošņirkstinājis zobus, piepeši plati pasmaidīja, sakot: dodos medībās! Izpūtu aizturētos dūmus, ieklepoj un pasmaidīju. Manu šovu asistenta Albīna ēdienkarte laikam aktivizēja jauniņā prātā personas atpazīšanas aplikāciju. Puika nozuda vārtrūmē.

Atgāzies neērtajā plastmasas krēslā, smēķēju septīto cigareti un telefonā siroju pa ziņu lapām. Kāds psihs pieķerts morgā drāžot liķus. Nav slikta tēma. Morgasms. Gluži kā mācītājs, gatavojot sprediķus, mēdzu pētīt sabiedrības aktualitātes. Šovos reflektēt par jaunumiem, kas nodarbināja ļaužu prātus. Tas bija tilts uz viņu apziņu, bieži vien arī zemapziņu.

Brīvība, teicu pats sev. Ieliku telefonu somiņā. Tāda būs šīs nedēļas tēma. Nelimitēts izpaušmes spektrs. Ja mēs domājam, ka tas ir pareizi, bet izrādās nepareizi, tad viss, kas šķitis nepareizi, beigās var izrādīties pareizi. Varbūt patiesība ir pavisam citāda? Un īstēnība – šķitums?

Agrs rīts.

Aiz mājas sienas ausa jauna diena. Vienatnē dejuju austiņās skanošās mūzikas pavadībā. No pretējās mājas loga uz mūra tiks rādītas projekcijas. Es bieži izmantoju video fonus. Ekrāni jau bija izvietoti pie pagalma sienām, blakus skatuvei. Imitēju atbrīvošanos no apģērba, ko metu no otrā stāva balkona. Lejā, pagalmā sēdēs skatītāji. Apģērbs, kurā uzstājos, ierasti tiks ziedots publikai. Mani uzjautrināja dzirdētais un lasītais, ko sievietes mēdza darīt ar trofejām.

St*rrShine69:

Es biju pārliecināta, ka Filips nāk tieši pie manis, bet piepeši viņš apstājās kā iemiets un, ošņādamies kā tāds dzīvnieks, metās sāņus un ienira kādas attention whore dekolētē! Es biju gatava pielekt kājās un sašķaidīt glāzes, traukus, visu sev apkārt! Labi, ka draudzene veda mani pie prāta, citādi tas vakars varēja maksāt pārāk daudz. Kad tie abi cukurdūkuliši, rokās sadevušies, devās man garām un prom, es norāvu Filipa šalli, kas tobrīd bija stāra vienīgais apģērba gabals, bet viņš pat nepaskatījās uz manu pusi. Ejot prom no kluba, to sūda lupatu iemetu atkritumu tvertnē un iespiedu tajā degošu cigareti. Es biju tik zvēriģi nikna un vīlusies! Tā sasodītā šalle sāka dūmot un degt. Es gribēju, lai tie ir viņa mati!!

Rīts bija dzestrš, biju tērpies atbilstoši, jo negribēju saaukstēties, tāpēc tikai iztēlē paliku tikliņzeķēs un veļā. Citkārt vakara perfor-

manču noslēgumā pitons Albīns bija mans vienīgais aksesuārs.

Iespējams, kādam lietotājam šis saturs nav piemērots. Vai esi pārlicināts, ka vēlies turpināt? – tādi brīdinoši uzraksti lēkāja uz ekrāniem, kamēr viesi pie galdiņiem gaidīja manu uznācienu.

Manā dvēselē divpadsmit mēnešus gadā valda tumsa. Jā, es esmu tumsa, tāpēc vēlos sildīties publikas uzmanības un prožektoru gaismā, pasmaidot nočukstēju tukšajam pagalmam. Izskanot skaņu celiņam austiņās, noslēdzu peldi betona sienu liegā saullēkta skaujās. Atvēru acis, atbalstījos pret balkona margām un brīdi nolūkojos lejup.

Šis kādreiz bijis skolas pagalmi. Vienas kāpnes no ēkas ievēda pagalmā. Otrās, zigzagā gar sienu, ved uz balkonu. Vēl vairākas trepītes nozuda puspagrābos. Piektdien saliksīm ledus laternas. Ledlampiņas sasaluša ūdens ietvarā. Tumsai manī patīk gaismekļi. Un ķīmija, jā, tā arī sniedz mazliet prāta apgaismības. Pasmaidīju. Roka uztaustīja jakas kabatu. Maigi saņēmu maisiņu pirkstos un paburzīju. Pulveris bija balts kā sniegpārslas pirms nolaišanās uz netīrās zemes. Domās izbaudīju, kā viela uzsūcas deguna gļotādā un iesitas galvā. Atmiņu straume bija jaudīga. Strīpiņas paliks kabatā. Kad atpūtišos, miegainā iztukšotība pāries. Drīz ieradīsies arī mans vecais bende bezmiegs. Šī bija arī viņa plaujas sezona.

Skatuve ir gatava, bet es pats vēl neesmu. Jaunas sezonas sākums vienmēr ir svarīgs brīdis. Uzsmaidīju un pamāju tukšajam pagalmam: drīz būšu atpakaļ. *C ya!* Rēnajā rīta gaismā uz kāpnēm atbalsojās mani soļi. Mazliet sāpēja pēda, ko sadūru lienot ārā no kanāla. Bija patiešām neveikli tā ar visām margām iežauties ūdenī. Cerams, ka pietiks ar dezinfekciju. Ārīgu un iekšķīgu. Mājas, mīļās mājas likās palikušas kādā citā dzīvē, lai arī mūs šķīra tikai pārsimts jūras jūdzes un viena diennakts.

2. nodaļa

Tagadne.

Kafijas automāts gārgdams izspļāva brūno šķidrumu krūzē. Galvassāpes kā svina stīpa spieda galvu. Ar pirkstiem izbraucu cauri matiem, kas bija pieplakuši galvai kā veldrē sakrituši salmi. Deguns garš un tik plāns, ka gaisma teju spīd cauri. Ielūkojos savās acīs, kas, zilas un dzestras, vaicāja: ko blenz? Saņūrcītais tēls lielajā spogulī bija tās personas atblāzma, ko kluba publika bija pieradusi redzēt uz kluba skatuves. Kafija gan ir lieliska. Es jutu kā kofeīns un doma par cigareti vai divām pamazām iesveļ manī dzīvāku jutoņu. Mans asistents pitons gulēja. Albīnam ir daudz noslēpumu. Arī čūskas uzrašanās bija neizzināta mīkla. Pērnavasar, atgriezies, kas to lai tagad atceras, no kurienes, es terāriju ar pitonu atradu savā tā brīža mitekļi.

Šodien mums ir mēģinājums, Albīn. Tev būs mazliet jāpastrādā, es viņam teicu. Čūska neatbildēja.

Atceries, viss, kas ir aizliegts, ir atļauts. Klausies, jūti, satausti, izgaršo un ieelpo. Laika nav daudz. Rīt gaidu tavu vianu un vīziju. Vari man zvanīt jebkurā laikā - atmiņu flešbekā dzirdēju sevi sakām Kadrijai. Vakar lidostā viņu uz brīdi satiku. Albīns bija Kadrijas aizgādnībā, kamēr nebiju šajā valstī. Mana partnere izklaidēs biznesā bija pieredzējusi. Daudz palīdzēja, turot pie rociņas, kad pirms pāris gadiem sāku taustīties pa slidenajiem skatuves dēļiem. Būtu smagi apdauzījies, ja tolaik nebūtu saticis. Varbūt arī nokritis un nosities, haha. Paldies, *Instagram*. Bez tevis mana dzīve būtu citāda. Un vai tā vispār būtu mana dzīve? *Probably, maybe*.

OK, Fillij, es padomāšu. Zvanīšu. Bija prieks satikt. Tu esi tik foršs, kad ilgi neesi redzēts, Kadrija teica un smaidot pieklāvās kā vēsma. Noglāstījusi manu vaigu, sarkanajiem matiem plivojot, nozuda pa lidostas automātiskajām durvīm. Gaisā novirmoja smaržu un feromonu kokteiļi. Garša, redze, oža, tauste, dzirde. Tā bija viņas ideja, kas bija daudzu mūsu šovu pamatā. Kadrija bija atslēga uz pasauli, ko tagad dažus mēnešus gadā izdzīvoju uz skatuves. Albīns bija atvēris acis un skatījās uz mani.

Aizvilku džinsu jakas rāvējslēdzēju. Uzmaucu cepuri. Paslēpu sevi aiz saulesbrillēm.

Gribēju saplūst ar cilvēku masu. Baterijas vēl nav uzlādētas. Šodien nevarēju atļauties izraisīt lieku uzmanību. Te reti kurš, pamatā tikai iebraucēji, valkāja sejas maskas. Pārsvārā tie bija aziāti, kas respiratorus un sejas maskas lietoja vēl pirms tam, kad kāds psihs radīja super vīrusu. Šī valsts neprasiņa. Tauta nevalkāja. Efektīvais maskēšanās paņēmieni izpaliks.

Mašīna bija novietota netālu, maksas autostāvvietā. Klubs savai foršajai zvaigznītei darba mēnešos visu apmaksāja. Braucu tik ātri, cik to atļāva sasodītie pilsētas apstākļi. Pie stūres esot, nācās ievērot vairumu ceļa satiksmes noteikumu. Soda kvītis boss Arnolds neapmaksāja, tāpēc nevarēju atļauties pārkāpt noteikumus. Vispār bija prātīgi nemonēt policijas redzes lokā, ja vēlējos saglabāt savas dzīves kvalitāti ilgtermiņā. Nepacietīgi uzpīpināju vecam pārim, kas nesteidzīgi, rokās saķērušies, šķērsoja gājēju pārejū, kad luksoforā jau pirms trim sekundēm bija nomainījušās gaismas. Trīs sekundes ir ilgs laiks. It īpaši, ja tās ir trīs sekundes par vēlu.

Līdz kuģīšu piestātnei jāiet krietns gabals. Šajā stundā atrast vietu, kur novietot auto, būs sarežģīti. Izvilcis aizdedzes atslēgu, turēju to sažņaugtajā plaukstā un nekustīgi sēdēju, caur vējstiklu veroties mājas sienā. Jutu nogurumu, lai arī vēl pat nebiju sācis iet.

Vēja dzīti, mākoņi traucās pa zilajām debesīm. Piestātnē nebija daudz ļaužu. Tuvojās kuģītis. Vīrs klāja spietoja ķercošas kaijas. Biļešu automātā nopirku braukšanas biļeti un nostājos pie ieejas vārtiem. Melni putni lidinājās ap baznīcas smaili. Daudzi no viņiem kā kora dziedātāji bija sasēduši jumta korē. Pilsētnieki staidzināja savus suņus. No autobusa izbira bars tūristu. Brīdi drūzmējušies, viņi grupas vadītāja pavadībā tuvojās piestātnei.

Pagriezies ar skatu pret līci. Šķīta, cilvēki pēta mani. Bez smiņķiem, civilajā. Tās bija tukšas iedomas, tomēr mugura jutās kā šautriņu dēlis. Iespēja, ka mani te kāds atpazīs, bija minimāla. Vēlāk, vasarai ejot, jā. Jo ilgāku laiku uzstājos, jo biežāk kāds atpazīna. Arī lielpilsētās tā ir kā sestā maņa, kas cilvēkus vedina atpazīt garāmgājējus. It īpaši, ja vēlies palikt nemanāms. Uzķāpu uz kuģīša atvērtā klāja un vēroju, kā pilsēta attālinās.

Sāpes vēl nav klāt, bet man jābūt gatavam, kad tās iebliezīs. Nekāda tuk, tuk, vai drikstam ienākt. Tās izsper durvis un izsit drošinātājus prātā.

Pagātne.

Tās bija decembra beigas. Brālis zvanīja, teica, ka gribot satikties. Esot atlidojis viesos pie vecvecākiem, kas dzīvoja Noršēpingā. Mūsu tikšanās vietai viņš izvēlējās nomaļo salu, kur ziemas sezonā parasti ieklīda tikai kāds urbānais bradātājs vai dabas fotogrāfs. Daudzus gadu desmitus bijusi militāristu slēgtā zona, pirms dažiem gadiem sala kļuva pieejama ikvienam apmeklētājam.

Ignats mazliet kliboja. Jautāts attrauca, ka paslīdējis uz ledus, nokritis, sadauzījies. Kāja un pakaļa esot zilimelna. Brālis bija vēl kalns nekā ierasts. Izskatījās, ka biežā parka sver vairāk nekā viņš pats. Sejas āda blāva. Mans mazais brālis. Mazulis būdams, es negausīgi izsūcu no mātes krūtīm barības vielas, ko vajadzēja viņam. Es biju piedzimis pirms viņa.

Es plāpāju vairāk, kā jau allaž. Saulei rietot, strauji kļuva auksts un klintis krāsojās sārta, it kā līča ūdeņos skalotos asinis.

Mums nebija paradums ik dienu runāties. Vecgada vakarā es divas reizes nesekmīgi centos viņu sazvanīt. Atbildēja balss pastkastīte. Janvāra vidū jutu, ka pārņem nemiers. Trauksme. Intuīcija. Vairākas dienas zvanīju uz brāļa telefona numuru kādas piecdesmit reizes, bet bez rezultāta. Telefons bija izslēgts. Zvanīju visiem, kuri varētu kaut ko ziņāt. Neviens ar viņu nebija runājis vismaz pāris nedēļas.

Es to izdarīšu ātri, to vakar šķīroties Ignats nomurmināja. Likās, ka nesaklausīju, ko viņš ar to grib teikt.

Ko tu saki?

Tas bija pēdējais jautājums, ko viņam uzdevu. Brālis neatbildēja, atmeta ar roku un nogriezās sānielā.

Ignats pie tilta ar mašīnu iedrāzās upē. Upi sedza plāna ledus kārtā. Osteosarkoma. Uz Ziemassvētkiem brālis dāvanā bija saņēmis diagnozi. Medicīnas papirus atradām viņa mājoklī. Audzējs bija agresīvs un strauji

progresēja. Es sapratu Ignata izvēli. Viņa vietā būtu rīkojies tieši tāpat.

Izkaisījām pelnus līcī. Izgāju cauri izdzīvojušā vainas sindroma stadijai. Diezgan ātri un pēc savas metodes. Man bija plāns. Tagad es biju sava plāna daļa. Dzīvoju par mums abiem.

Atturība, veselīgs dzīvesveids, loģika, prāta apsvērumi. Destrukcija, vājums, *fuck you all* attieksme. Ignats man deva vēl lielāku brīvību. Tādu, kādu pat neapjautu esam iespējamu. Es drīkstēju visu. Tikai vajadzēja paturēt prātā, ka kontroles poga ir manā galvā, citādi visu zaudēšu. Mēs abi visu zaudēsīm.

Ignata prāts nespēja tikt galā ar angāru, kurā pavadījām pirmos dzīves gadus. Neprata iekļauties skolā. Izglītojās tālmācībā. Pretstatā māsa un man, brālis bija izteikts vienpatis. Pārāk agri atklāja neveselīgu interesi par visu to, kas uz brīdi, dienu, stundu aizveda prom no šīs pasaules. Iespējams, tas sākās ar medikamentiem, ko terapijas ietvaros jau bērnībā izrakstīja ārsti. Pēc tam Igijš recepšu blankas un diagnožu noteikšanu ņēma savās rokās.

Virtuālā realitāte Ignatam patika daudz labāk. Studēja multimediju dizainu un datorspēļu izstrādi. Brālis bija talantīgs un pelnīja diezgan glītu naudu. Vēl viņam bija ļoti augstas darba spējas, jo bija maz ārēju kairinātāju un interešu, kas traucētu, un zināmi, pārbaudīti stimulatori, kas sekmēja koncentrēšanās spējas.

Pirms vairākiem gadiem brālis izteica vēlmi pastāvīgi dzīvot angārā. Es aizliedzu. Par laimi gan māte, gan māsa bija manā pusē. Patēvs atturējās no viedokļa, tikai pauda neizpratni kāpēc mēs tā iekarstam par Ignata ideju. Igijš ne reizi vien teica, ka angārs bijusi vienīgā vieta, kur esot juties drošībā. Pēc viņa nāves es bieži domāju vai dzīvošana angārā brāļa dzīvi būtu saīsinājusi vai pagarinājusi. Sliecos domāt, ka osteosarkoma arī tur viņu būtu uzmeklējusi.

Tagadne.

Ilgī sēdēju uz klintīm līča krastā. Smēķēju bez mitas. Mana mutes gļotāda bija gandrīz jēla, jo biju atradis no tādām devām. Domāju par brāli, angāru un tēvu. Tēva teikto. Izejot no mūsu mājvietas, ierastā dzīve zudīs. Viss kļūs

tikai sliktāk. Ignatam tas laika gaitā bija piepildījies. Es varētu nogalināt brāļa dēļ, bet nebija neviena, ko piebeigt.

This live video has ended.

Mobilā telefona zvans jakas kabatā izrāva mani no atmiņām. Salēcies zaudēju atbalstu un gandrīz noripoju lejā pa piekrastes klintsbluķiem. No ekrāna uz mani lūkojās smaidīga Kadrija.

Jā, dārgā.

Es arī nebiju mirla, bet Kadrija bieži šķita esam stimulatoru varā. Vienīgais neveselīgais ieradums, kas viņai patiešām piemita, bija smēķēšana. Vēl viņa dievināja palikt nomodā naktīs. Klausījos Kadrijas vīterošanā, raugoties, kā saule laižas uz rietu. Viņa bija tik sasodīti dzīvīga. Degoša liesma.

Bija laiks doties uz pēdējo kuģīša reisu, kas nogādās pilsētā. Sala arī ir angārs, tikai daudz plašāks.

leeja gaismas starā, izeja melnajā tumsā.

leeja visa sākums, izeja - turpinājums.

Teksts, šķiet, bija no kādas amatiereteātra režisoru studiju izrādes, kuras ierakstu sen, sen biju skatījis mācību procesa ietvaros.

Saules ripa nozuda aiz horizonta. Ūdens klaidis žilbināja skatu. Biļešu automāts izspļāva manu caurlaidi uz pilsētu. Tuvojās kuģītis. Šīs dienas pēdējais reiss.

Imants Lancmanis. Kurzemes hercogienes Elizabetes Magdalēnas apoteoze un zemnieku līksmības Dobeles pils dārzā 1615. gada Jāņos. 2020. Audekls, eļļa. 115 × 88,5 cm.

Foto: Ints Lūsis

Ainārs Zelčs

LATVIEŠU VALODA OKUPĀCIJU IETEKMĒ

Latviešu valoda ir pastāvējusi un visdaiļāk skanējusi tautas dziesmās, gan arī piedzīvojusi grūtus laikus.¹

Tagad, skatot mūsu valodas stāvokli divdesmitā gadsimta piecdesmit viena gada okupāciju ietekmē, šeit der arī neliels atskats gan pirmskaŗa brīvvalsts laika sasniegumos, gan iepriekšējo gadsimtu latviešu valodas likteni.

Latviešu apdzīvotās zemes trijos paņēmiens pievienojot Krievijas imperijai, tās kļuva par daļu no caru imperijas rietumu provincēm.² Provinču tiesības (vāc. *Provinzialrecht der Ostseegouvernements*, kr. *Сводъ местныхъ законений губерній Прибалтійскихъ*) nav neatkarīgu valstu tiesības; tur dzīvojošām tautām pastāv dažādi ierobeţojumi un rodas arī valodas apspiešana.³ Lai spiestu bērnus apgūt krievu valodu, skolās aizliedza sunāties latviski pat savā starpā.⁴

Visgrūtākos apstākļos nonāca Latgale, kuŗas apriņķus pievienoja Vitebskas guberņai. Augšzemnieku dialektā nedrīkstēja ir ne ticības mācību mācīt,⁵ un latgalieši nedrīkstēja iespiest grāmatas latīņu burtiem drukas brīvības aizlieguma laikā.⁶

Krievijas imperijas vara jau tolaik ir centusies latviešu valodā ieviest kirillicas rakstību.⁷ Valodas pārkrievošana tomēr neizdevās.⁸

¹ Latvju tautas dainas I-XII. R., 1928.-1936.; V.Bērziņa-Baltiņa „Svešums tautasdziesmās”, *Jaunā Gaita* nr.121, 1978.

² Arveds Švābe. Latvijas vēsture 1800-1914. „Pārkrievošanas un pārvācošanas draudi” 161.-176.lp. R.,1991.

³ Andrejs Vičs. Latviešu inteliģence pārkrievošanas laikmeta sākumā. R.,1931. (Andrejs Vičs (1879-1943) skolotājs, vēsturnieks. Okupācijas varas apcietināts, deportēts, gājis bojā gulagā.)

⁴ Agnis Balodis. Latvijas un latviešu tautas vēsture. „Manaseina revīzijas sekas” 145.-146.lp. R.,1991.

⁵ Francis Kemps. Latgales likteni. R.,1938. (Francis Kemps (1876-1952) literāts, politiķis. Okupācijas varas apcietināts, deportēts, miris izsūtījumā.)

⁶ Virsredaktors prof. Dr. phil. h. c. Ludis Bērziņš. Latviešu literātūras vēsture. 3.sēj. R.,1935.

⁷ Virsredaktors prof. Dr. phil. h. c. Ludis Bērziņš. Latviešu literātūras vēsture. 3.sēj. R.,1935.

⁸ Marģers Skujenieks. Nacionālais jautājums Latvijā. Pēterburgā, 1913.g. (Marģers Skujenieks (1886-1941) statistiķis, valsts virs. Okupācijas varas apcietināts, deportēts un nošauts.)

Latviešu valodas pārkrievošana neizdosies arī tagadējai Krievijas varai.

Nodibinoties neatkarīgai un demokratisķai Latvijas Republikai, pagaidu valdība pasludināja latviešu valodu valsts skolās par mācības valodu.⁹ Latviešu valoda kā valsts valoda sākumā praksē bija pašsaprotama pat bez īpaša likuma – „Tikai latviešu valoda, kā valsts valoda – mācāma arī cittautiešu skolās”.¹⁰ Tikai krietni vēlāk tā kļuva par valsts valodu ar atsevišķu likumu. (1935. g. 28. janv. likums par Valsts valodu.)

Drīz pēc valsts neatkarības nostiprināšanas gan jau pieņēma valodnieku J. Endzelīna un K. Mīlenbacha izveidoto jauno latviešu valodas ortografiju.¹¹

Tikai neatkarīgā un demokratisķā Latvijas valstī tauta varēja iegūt augstāko izglītību daudzās zinātņu nozarēs latviešu valodā,¹² tikai neatkarīgā un demokratisķā Latvijas valstī latviešu valoda, iegūstot visas tai pienākošās tiesības, varēja nostāties līdzās pārējām Eiropas tautu valodām.

Latvijas Universitātē ļoti aktīvi darbojās filologi, drīz arī iegūstot ārzemju zinātnieku ievēribu, jo īpaši baltu valodu pētniecības laukā.

Rīgas Latviešu biedrībā bija vairākas nodaļas, arī profesora Jāņa Endzelīna no 1922. līdz 1940. gadam vadītā Valodniecības nodaļa, kuŗā darbojušies tā laika pazīstamākie valodnieki Anna Ābele, Ernests Blese, Jēķabs Lautenbachs, Jānis Kauliņš, Pēteris Šmits, Jēķabs Velme u.c. Pieaicināti bija daudzu profesiju speciālisti kopējā darbā rast latvisku terminoloģiju dažādās nozarēs. Līdz 1932. gada beigām bija pabeigts darbs pie K.Mīlenbacha vārdnīcas. Vēlāk nodaļas sēdēs sāka apspriest papildinājumus vārdnīcai un citus latviešu valodas jautājumus.¹³

1922. gadā Izglītības ministrija izdeva pirmo „Zinātniskās terminoloģijas vārdnīcu”.

Aktīva garīgā un kultūras rosība bija spilgtas valstiskā spēķa paraugs, piem., nodibināta Latviešu valodas krātuve, grāmatu apgādi kā vēl nekad agrāk iespieda grāmatas reiz

⁹ Latvijas pagaidu valdības mērķi. R.,1919. 11.-12.lp.

¹⁰ Latvijas pagaidu valdības mērķi. R.,1919. 11.-12.lp.

¹¹ 1922.g. 24.maija likums par ortografiju.

¹² Latvijas Universitāte 1919-1929. R.,1929.

¹³ Sarma Kļaviņa. „Vārdu pie vārda, un valodas pūrs”. 2003.g

nicinātā „bauru”, tagad brīvību ieguvušas kultūras tautas valodā, uzplauka bagātīga skatuves māksla, glezniecība un tēlniecība, daudzpusīga pašdarbība u.c.

Sevišķi izcili panākumi bija tautas izglītībā. Pat daudzi laucinieki prata vairākas valodas un gādāja par savu bērnu plašāku izglītību. Latvija bija 1. vietā Eiropā, skaitot pēc studentu skaita uz 10 000 iedzīvotājiem.¹⁴

Hitleram un Staļinam slepeni vienojoties, Latvijas republiku 1940. g. 5. augustā varmācīgi pievienoja Padomju Savienībai. Sākoties 51 gadu ieilgušam okupāciju laikam, latviešu valoda zaudēja tās tiesības, kas tai bija nostiprinājušās savā demokrātiskā valstī.

Jau 1940. gada augustā padomju okupanti Latvijas galvaspilsētai atņēma tās ielūviskos nosaukumus.¹⁵ Līdzīgi rīkojās nacistiskā Vācija, piemēram, savukārt arī pārdēvējot Latvijas galvaspilsētas ielu nosaukumus nacistiskās okupācijas laikā.¹⁶

Bet vēl agrāk, pat pirms Latvijas aneksijas, jau ar 1940. g. 2. jūliju Latvijas Komunistiskās partijas CK sekretāriāta protokolus sāka rakstīt krievu valodā. Pēc aneksijas latviešu valodas izstumšana no lietvedības pastiprinājās. Tā nu jau bija otra rusifikācija, latviešu valodas skaušana.¹⁷

Tika ieviesta cenzūra. 1940. gada 9. augustā okupācijas vara pieņēma likumu par Latvijas PSR Galveno literatūras pārvaldi, kas nodarbojās ar cenzūru. Sākās brīvvalsts laika grāmatu iznīcināšana. Par tā dēvēto aizliegto grāmatu glabāšanu varēja arī sodīt, kā tas zināms no vēlāku okupācijas gadu tiesas sprieduma G. Astram.

Izsūtīja grāmatu izdevējus: J. Rozi,¹⁸ K. Dūni¹⁹; izmisumā izdarīja pašnāvību J. Rapa.²⁰

Vācijai karu zaudējot, Latvijā atgriezās Padomju Savienības vara, un turpinājās padomju okupācija, apspiežot latviešu valodas tiesības, ne vairs ar cara laika rusifikāciju,

bet kompartijas žņaugos. Piemēram, jau drīz pēc kara beigām Liepājā pat galda kartes (visos) restorānos un ēdnīcās bija tikai krievu valodā.²¹

Okupanti ar savu valdošo valodu nomāca latviešu un lībiešu valodas – Padomju Savienības oficiālā valoda bija krievu valoda.

Lībiešu krasts kļuva par PSRS rietumu robežas aizliegto zonu, kurā vairs neielaida lībiešu valodas un kultūras pētniekus no citām zemēm. Slēdza lībiešu biedrības, lībiešiem tika atņemts tautas nams Mazirbē, pārtrauca lībiešu valodas mācīšanu skolās, pārtrūca sakari ar Somiju un Ungāriju.²²

Arī etnisko minoritāšu piederīgiem vairs nebija savu skolu.²³

Padomju valodniecībā no 1946. līdz 1950. gadam valdīja nezinātniska teorija marrisms, un tas iespiedās arī Latvijā. N. Marra „jaunā valodas mācība” balstījās uz hipotēzi par visas pasaules valodu radniecību. Lai rādītu, ka sociālistiskā valstī valoda ir citāda nekā t.s. buržuaziskā valstī, tīši izgudroja dažādus pārveidojumus, ārdot latviešu valodas pamatus, (tā, piemēram,) ar 1946.g. dekretiem no burtu saimes padzina *r* un 1957. g. *ch*. V. Lāča valdība 1946. gadā izdeva tā saukto pareizrakstības likumu, kas atbilda marrismam, proti, „sociālistiskajā” krievu valodā divskaņu nav, tāpēc arī latviešu valodā vismaz svešvārdos divskaņu vietā jāievieš patskaņi, būšot „sociālistiskāk”.²⁴

Turpinājās valodas formu lietošanas sarkums, krievu valodas nevēlama un spēcīga ietekme.²⁵

Groteska ir bijusi *r* burta atriebšanās, tam izslīdot no „tautas apspriešanas” laikraksta „Padomju Jaunatne” ievadrakstā.²⁶ Laikraksta redaktors uzreiz tika trakonomā. Rētorisks jautājums: Par cik burtiem tolaik būtu vajadzējis kļūdoties, lai izpelnītos nāves sodu?

Godprātīgiem valodniekiem bija jācieš dažādi pazemojumi. Vairāki filologi tika apcieti-

¹⁴ Latvija citu valstu saimē. R., 1939

¹⁵ Valija Dambe. Rīgas ielu nosaukumi. R., 1990.

¹⁶ „Rīkojumu Vēstnesis”. 1942.1.05. 365.-366. lpp.

¹⁷ Jānis Kušķis. „Ieskats latviešu lietvedības valodas vēsturē”. Valodas aktualitātes 1990. R., 1991. 35.-42. lpp.

¹⁸ Jānis Roze (1878-1942). Okupācijas varas apcietināts, deportēts, gājis bojā gulagā.

¹⁹ Kārlis Dūnis (1889-1942). Okupācijas varas apcietināts, deportēts, gājis bojā gulagā.

²⁰ Jānis Rapa (1885-1941).

²¹ Kārlis Strazds. Es nāku no dzimtenes. Stokholmā, 1953.

²² www.livones.net

²³ Rasma Šilde-Kārklīņa. „Pārkrievošanas problēmas būtība”, *Jaunā Gaita* nr.124-125, 1979.

²⁴ J. Kušķis. „Par internacionālismu pareizrakstību”. Valodas aktualitātes. R., 1991.g. 56.-62. lpp.

²⁵ J. Kušķis „Par deformācijām latviešu morfoloģijā”. Valodas aktualitātes. R., 1990. 229.-237. lpp.

²⁶ „Padomju Jaunatne”, 1978.g. 18. apr.

nāti un izsūtīti, piem., M. Bratuška,²⁷ J. Dzedons²⁸, M. Grīnfelde²⁹, M. Miezone,^{30,31,32} J. Plāķis,³³ P. Kļaviņš.³⁴ 1950. gadā no Universitātes bija jāaiziet profesoram J. Endzelīnam. 1951. gadā no lektores darba Universitātē un vēlāk arī no darba LZA padzina valodnieci R. Grīslī.³⁵

Franču valodai no tā neciešot, bet padomju varai mēģinot apkarot tiekšanos pēc Rietumeiropas apvāršņiem, piecdesmito gadu sākumā apcietināja, tiesāja un izsūtīja tā dēvētās „francū grupas” dalībniekus: studentus, tulkotājus, aktierus, māksliniekus, dzejniekus.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas konstitūcijas 43. pants garantēja iespēju mācīties skolā dzimtajā valodā,³⁶ tomēr okupācijas varas norieta laikā latviešu valodu un literātūru latviešu skolēniem mācīja mazāk nekā krievu valodu un literātūru.³⁷

Gan Latvijā, gan trimdā latvieši ir bijuši spiesti dzīvot apstākļos, kas grauj to, kas tautai kopējs un būtisks – valodu.³⁸

Komunistiem sludinot par visu padomijā iekļauto tautu nacionālo uzplaukumu, mērķtiecīgi gatavojās izskaust šo tautu valodas.³⁹

Okupācijas varai plašā mērā kolonizējot un rusificējot Latviju, jau tik vien kā latviešu valodas lietošanu vairāk, nekā okupācijas vara to atļāva vai gribēja atļaut, valdošie uzskatīja par savdabīgu pretošanās veidu. Tā dzejnieks U. Leinerts (1936-1969) tika nosists Rīgā tikai par to, ka uz krieviski uzdotu jautājumu atbildēja latviski. Noziegumu okupācijas varas iestādēm izmeklējot, tuvāki nāves apstākļi netika noskaidroti.⁴⁰

Jau ar 1958. gadu okupācijas vara pārtrauca izdot latgaliski pēdējās rajonu avīzes. 1960. gadā iespieda pēdējo kalendāru latgaliski.⁴¹ Latgaliešu raksti tika aplūsināti „vienīgās pareizās idejas vārdā”.⁴²

Ap 1958. gadu izvērtās manāma pretestība pret latviešu valodas diskrimināciju. Pat daudzi latvieši, kuņģi bija sadarbojušies ar padomju varu, mēģināja turēties pretī, rodoties tā dēvētiem nacionālkomunistiem. Okupācijas vara tad gan nekavējās tūlīt pat vērsties arī pati pret saviem līdzšinējiem piekritējiem.⁴³

Sevišķi nozīmīga ir bijusi Rietumu trimdas latviešu pašai dziedīgā darbošanās brīvā pasaulē.⁴⁴ Jau bēgļu nometnēs sākās aktīva kultūrala darbība: ar saviem laikrakstiem, apgādiem, literātu darbiem, teātriem, koņiem, skolām, bērnu dārzēm u.c. 1946. gadā kopā ar igauņiem un lietuviešiem nodibināja Baltijas universitāti. Trimdinieku sabiedriska un dzīva kultūrala darbība savā valodā turpinājās mītņu zemēs un tā, piem., Minsteres latviešu ģimnazija vēl pastāvēja līdz 1998. gadam.

Trimdā nokļuvušajiem latviešiem arī ir bijis jārūpējas par latviešu valodas saglabāšanu.⁴⁵

Visu 51 gadu okupācijas laiku tautas apziņā un arī trimdas latviešos saglabājās savas tautas garīgā un kultūralā pašapziņa – sava valoda un valstiskā pašnoteikšanās kā vieno-

²⁷ Margarita Bratuška (1920-2003) filoloģe. Ieslodzījumā no 1945. līdz 1955. g. Izsūtījumā līdz 1960. gadam.

²⁸ Jānis Dzedons (Dzedonis) (1914-1985) filologs. Izsūtīts 1949. g. Izsūtījumā līdz 1955. gadam.

²⁹ Milda Grīnfelde (1909-2000) filoloģe. Represēta. Spaidu darbu nometnē no 1951. līdz 1956. gadam.

³⁰ Marija Miezone (1903-1985) filoloģe. Izsūtīta 1949. gadā. Izsūtījumā līdz 1956. gadam.

³¹ *Karogs* „Jāņa Endzelīna sarakste ar represētajiem filologiem”. R., 1990. 170.-185. lpp. R. Grīslī, „Rasmas Grīslīes sarakste” 2017.

³² *Karogs* „Jāņa Endzelīna sarakste ar represētajiem filologiem”. R., 1990. 170.-185. lpp. R. Grīslī, „Rasmas Grīslīes sarakste” 2017.

³³ Juris Plāķis (1869-1942) skolotājs, valodnieks, politiķis. Okupācijas varas apcietināts, deportēts, *gājis bojā gulagā*

³⁴ Pēteris Kļaviņš (1920-2017) valodnieks. Apcietinājumā un spaidu darbos no 1950. līdz 1955. gadam.

³⁵ Rasma Grīslī (1922-2013) valodniece. 1951. g. padzīta no lektores darba Universitātē. 1967. gadā mazāk izglītoti valodnieki, kam nepatika Grīslīes nostāja (prasība pēc Endzelīna rakstības viņa darbu jaunizdevuma komentāros), izbalsoja viņu no vecākās zinātniskās līdzstrādnieces vietas Valodas un literātūras institūtā un viņas uzrakstīto plaģiēja.

³⁶ LPSR konstitūcija. 1978. g.

³⁷ J. Kušķis. „Pārmaiņas latviešu valodas skaņu izrunā un lietošanā divvalodības apstākļos”. Valodas aktualitātes. R., 1989.

³⁸ Baiba Metzāle-Kangere. „Latviešu valodas „apvienošana” divvalodības skatījumā”. Valodas aktualitātes 1990. R., 1991. 31.-38. lpp.

³⁹ Sabiedrības mācība. R. 1969. 224. lpp.

⁴⁰ *Laiks* 1984. 11. janv.

⁴¹ Miķelis Bukšs. Latgaļu volūdas un tautas izplateības problēmas. 1961.

⁴² Lidija Leikuma. „Par latgalīšu raksteibu gēdojūt...” Valodas aktualitātes 1990. R., 1991. 158.-164. lpp.

⁴³ Eduards Berklavs. Zināt un neaizmirst. R., 1998.

⁴⁴ Latviešu trimdas desmit gadi. Red. Dr. phil. Heronims Tichovskis. „Astras” apgāds. 1954.

⁴⁵ Vaira Viķe-Freiberga. Pret traumi. R., 1995.

jošs mērķis Latvijai un tās tautai atgūt neatkarību un brīvību. Kremļa varas mēģinājumi ietekmēt trimdiniekus savā labā ar t.s. 'Kultūras sakaru biedrību' neko daudz nepanāca. – Brīvā pasaulē augušie spēja spriest itin patstāvīgi un arī Latvijā režīma mērķis šādā veidā neveicās, drīzāk deva pirmos aizmetņus jaunai 'tautas atmodai'.

1991. gadā, atgūstot neatkarību, pacēlās balsis, lai atkal ieviestu Endzelīna vadībā izstrādāto latviešu valodas pareizrakstību, lai atgrieztos pie valodas kvalitātes, kas būtiski cietusi okupācijas laikā. Latvijas Republikas Augstākajai Padomei tika iesniegta 82 personu parakstīta petīcija.⁴⁶ Vēlāk to prasīja arī Pasaules Brīvo Latviešu Apvienība.⁴⁷

Okupācijas varas ietekme valodā un apziņā pastāv ilgāk, arī pēc neatkarības atjaunošanas.⁴⁸

Gandarījums par savas valsts atgūšanu un daudzi iekavētie steidzami demokrātiskie procesi nav pietiekami līdzējuši pievērsties valodas problēmām.

Okupantu dekrētu u.c. noteikumu ilgstošas pastāvēšanas sekas, ko okupācijas laikā centās uzdot par valodas attīstību, valodas praksē radījušas ieilgušu pieradumu, samierināšanos un rezignāciju. Tā nav bijusi valodas attīstība, bet valodas kvalitātes kritums.⁴⁹ Valodā daudz rusismu, rupjību, vārdu neprecīzas lietošanas. Ieviesušie spēcīgi sintakses bojājumi.

Vajadzīga valodas atlabošana, beidzot atbrīvojoties no Krievijas varas.

Raksta autors Ainārs Zelčs skolojies Latvijas Mākslas akadēmijas tēlniecības nodaļā. Sarakstījis piecas grāmatas. <www.eraksti.lv> priekšnieks.

⁴⁶ 1991.g. 21. okt. iesniegums LR AP.

⁴⁷ PBLA rezolūcija. 2002.g.; Maija Sinka. „Latviešu valoda šodien un rīt”, 2003.

⁴⁸ Uldis Ģermanis. Jaunie laiki un pagātnes ēnas. „Par latvisku „skolas maizi”” R., 1995.

⁴⁹ J.Kušķis. Čļenkors, *finmins, baltbats, fizkultūra, medmāsa, specskola?* „Skolotājs”. R., 1999. Nr.2. 103.lp.

Kārlis Streips

PLĀNI LIELI, BET VAI REĀLI?

Ceturtdien, 19. janvārī, Saeimā bija kārtējā plenārsēde. Tā nebija īpaši gaļa, jo ir gada sākums, un nedz Krišjāņa Kariņa otrā valdība, nedz arī Saeimas komisiju sistēma vēl nav uzņēmusas plašus apgriezienus attiecībā uz likumdošanas darbu. Drīz nāksies skatīt šī gada valsts budžetu, tad sēdes visticamāk parlamentā būs itin garas, jo opozīcijas deputātiem noteikti jau tagad „niez nagi” un viņi pošas uz lielām diskusijām.

Tomēr sēdē tika izteikti divi priekšlikumi no šķietami trokšņainākās opozīcijas frakcijas, proti, no frakcijas *Stabilitātei!*, un par tiem vēlos dalīties domās. Pirmajam virsraksts bija „Par tūlītēju valdības rīcību, pārtraucot pedagogu atstādināšanu no pienākumu pildīšanas, un rīcības plāna izstrādi vakanču jautājuma risināšanai izglītības nozarē.” Te stāsts ir par faktu, ka pēdējā gada laikā Latvijā no darba atbrīvoti krievu pedagogi, kuŗi joprojām, 32 (!) gadus pēc valsts neatkarības atjaunošanas, neprot latviešu valodu. No 1000 eksaminētajiem skolotājiem tādu bija 187, tātad pietā daļa! Kā to skaidroja viena no *Stabilitātei!* deputātem: „Pagājušajā gadā katrs devītais Valsts valodas centra pārbaudītais skolotājs tika brīdināts vai sodīts līdz pat 700 eiro nepietiekamu latviešu valodas zināšanu dēļ.” Frakcijas ļaudīm šis fakts nepatika: „Ar šiem lēmumiem mēs kaitējam mūsu valsts izglītības attīstībai, radot nesabalansētu darba slodzi, saraustītu mācību grafiku skolēniem.”

Par frakcijas piedāvātā lēmuma projekta nodošanu komisijām atbalstoši nobalsoja tikai paši *Stabilitātei!* deputāti. Visi pārējie klātesošie deputāti balsoja pret. Saprotamā kārtā! Mums ir tikai viena Latvijas Republika, kuŗā ir tikai viena valsts valoda – latviešu valoda, un, ja tik tiešām tiks liels skaits pedagogu mūsu valstī joprojām neprot valsts valodu pietiekami, lai mācītu savu priekšmetu, tad kādā pasaulē tā būtu uzskatāma par normālu situāciju?!

Pagājušajā nedēļā pulcējās arī Pilsonības, migrācijas un sabiedrības saliedētības komisija, lai spriestu par pērnrudden Saeimas pieņemtu lēmumu – visiem tiem mūsu valsts iedzīvotājiem, kuŗi ir Krievijas federācijas pilsoņi, līdz šī gada pirmajam septembrim jānokārto valsts valodas pārbaudījums vismaz A2 līmenī. Ja ne, tad varētu būt apdraudēta attiecīgās personas pastāvīgās uzturēšanās atļaujas atjaunošana.

Datus par attiecīgajiem plāniem komisijā piedāvāja Valsts izglītības satura centrs. Atbilstoši Pilsonības un migrācijas dienesta datiem, valstī ir 17 865 Krievijas federācijas pilsoņi, kuŗiem jākārto valsts valodas eksāmens. Centra pārstāvji paziņoja, ka testēšana notiks Rīgā, Liepājā un Daugavpilī. Katrā pilsētā būs 10 eksamināciju telpas ar 10 eksāmena kārtotājiem. Katru dienu būšot trīs maiņas, un katru dienu līdz ar to eksāmenu varēs kārtot līdz pat 300 personām. Līdz ar to vismaz „uz papīra”, šķiet, ka sistēma ar tiem 17 865 pretendentiem varēs tikt galā paredzētajā laika posmā. Tā teikt – teorētiski.

Bet piedāvājums ir viena lieta. Ja liela daļa to, kuŗiem tagad jākārto eksāmens, visu laiku kopš Krievijas pilsonības saņemšanas ir pavadījuši bez mazākās intereses par latviešu valodu, tad diez vai nākamo nedēļu un mēnešu laikā tie būs cilvēki, kuŗi sapratīs, ka nu valoda ir jāmacās čakli jo čakli, lai eksāmenu nokārtotu. Tā arī sēdes laikā pateica viens no deputātiem: „Priecē Valsts izglītības satura centra apņēmība līdz rudenim spēt veikt šos valodas prasmes pārbaudījumus. Ir diezgan lielas šaubas par to, vai cilvēki tik īsā laikā aptvers to, ka tas ir nopietni, ka tiešām viņu uzturēšanās Latvijā var tikt apgrūtināta, ja viņi tomēr nemācīsies latviešu valodu.”

Arī pret šo 19. janvāra sēdē iebilda deputāti no frakcijas *Stabilitātei!* Iesniedzot lēmuma projektu ar nosaukumu „Par nekavējošu deklarātīvo tiesību normu novēršanu un pārdomātu Imigrācijas likuma grozījumu izstrādi.” Minētie deputāti uzskatīja, ka paredzētais process nav īsti reāls. Visi pārējie klātesošie balsoja pret.

Citādi bija ar kārtējo priekšlikumu no portāla Manabalss.lv. Priekšlikuma nosaukums: „Aizliegt ieņemt amatus valsts un pašvaldību institūcijās prokremliski noskaņotām personām”. Te jākonstatē, ka tikpat labi to va-

rētu nosaukt citādāk: „Aizliegt Tatjanai Ždanokai turpmāk kandidēt uz vietu Eiropas Parlamentā.” Ždanoka mūsu valsts politikā ir kauna traips! Viņai aizliegts kandidēt Saeimas un pašvaldību vēlēšanās, jo Atmodas laikā un vēl pēc valsts neatkarības atjaunošanas viņa joprojām piedalījās tādu organizāciju darbā, kuŗas bija pret neatkarību. Eiropas Parlamentā neatkarīgās Latvijas deputāte ir bijusi daudz uzticamāka Kremļa ideologiem, nevis Latvijai un latviešiem. Īsi pēc pašreizējā genocīda sākuma Ukrainā, Eiropas parlamentā bija balsojums par rezolūciju, kuŗā tas tika nosodīts. Tikai 13 deputāti balsoja pret, un Tatjana Ždanoka bija viena no tām. Pērn oktobrī Saeima grozīja Eiropas parlamenta vēlēšanu likumu, lai aizliegumu, kāds attiecas uz Saeimas un pašvaldību vēlēšanām iekļautu arī tajā. Grūti spriest, ko par to varētu teikt Eiropas Savienības tiesa, gan jau būs apgalvojumi par runas un izpausmes brīvību, kas garantēti mūsu Satversmē.

Komentāra rakstīšanas dienā kopš Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas bija pagājis 31 gads un pieci mēneši. Ir skumji, ka joprojām par valsts valodu un tās statusu tiek lauzti šķēpi. Skolotājam, kuŗa neprot valsts valodu pietiekami, lai pasniegtu savu priekšmetu, izglītības sistēmā vieta, manuprāt, nedrīkst būt. Un pašreizējā genocīda laikā atbalstīt Kremli, tā fašistu un intereses – nu, to citādi kā par kreīnismu neuzskatīt nekādi. Cits jautājums, – kuŗā brīdī tas saistāms ar krimināllikumumu? Tātad – Latvija mums ir tikai viena, latviešu valoda tikai viena, un ja kādam mūsu valsts iedzīvotājam tas nepatīk, transports virzienā uz austrumiem ir brīvi pieejams.

Raksts ņemts no e-avīzes *Brīvā Latvija* (2023.24.1)

Kārlis Streips (1960) ir latviešu televīzijas un radio žurnālists, kā arī augstskolas pasniedzējs. Dzimis 1960. gadā, mācījies Mīnsteres latviešu ģimnāzijā, studējis žurnālistiku Ziemeļilinoisas un Merilendas Universitātēs. Pēc tam darbojoties televīzijas uzņēmumos Ilinoisā un Kanzasā kā korespondents un diktors, darbojies Amerikas Latviešu apvienībā.

<vikipēdija>

Imants Lancmanis. *Pašportrets pie ābolu vainaga*. 2011. Audekls, eļļa. 115,5 × 88 cm.
(Zuzānu kolekcija.) Foto: Jānis Pipars

Ginta Gerharde-Upeniece

Dr. art., Projekta vadītāja

GLEZNOTĀJS. NOTIKUMS. LAIKS.

Imanta Lancmaņa darbu izstāde Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā

„Tagad es esmu tikai gleznotājs,” teica Imants Lancmanis 2018. gada nogales svinīgā pasākumā, kad atvadījās no Rundāles pils muzeja direktora amata ar vērienīgu performanci, kur ordeņoto fraku – amatpersonas simbolu viņš atraktīvā veidā nomainīja uz mākslinieka tērpu – samta žaketi ar zīda „šleifi”. Patiešām, pēdējais laiks ir aizvadīts ļoti intensīvi gleznojot, lai ieraudzītu šo talanta šķautni kopējā izvērsumā izstādē „Imanta Lancmaņa māksla”, kas no 2022. gada 12. novembra līdz 2023. gada 26. februārim bija skatāma Latvijas Nacionālā mākslas muzeja (Rīgā, Jaņa Rozentāla laukumā 1) galvenās ēkas Lielajā zālē.

Izstādē eksponēti meistara jaunākie darbi, lai gan vienlaikus tā ir retrospekcija, kurā iekļautas gleznas no Latvijas Nacionālā mākslas muzeja, topošā Latvijas Laikmetīgās mākslas muzeja, Rundāles pils muzeja un Bauskas muzeja krājuma, Latvijas Mākslas akadēmijas, Latvijas Mākslinieku savienības, Latvijas Zinātņu akadēmijas, Zuzānu kolekcijas, mecenātu Teterevu ģimenes kolekcijas, no likvidējamās AS ABLV Bank mākslas darbu kolekcijas un daudzām privātkolekcijām.

Mākslinieks beidzis Latvijas Mākslas akadēmijas Glezniecības nodaļu 1966. gadā, tomēr Imanta Lancmaņa glezniecībai atvēlētais laiks bija visai ierobežots, jo galvenā misija bija intensīvais darbs Rundāles pils muzeja direktora amatā, pētot un aprakstot mākslas vēstures liecības, kā arī pasniedzot stila mācību Latvijas Mākslas akadēmijā 17 gadu garumā. Un tomēr, Imanta Lancmaņa personalizstādes Madonas un Valmieras muzejos (2010, 2011), izstādītie cikli *Rīgas galerijā* un Latvijas Kara muzejā (*Kalētu cikls*, 2006; *Revolūcija un karš*, 2009) vai vienas gleznas izstāde „Kristus jautājums

2016. gada Lieldienās” Sv. Pētera baznīcā Rīgā (2016) bija īpaši notikumi mākslas dzīvē, kas palikuši atmiņā kā pārdomas rosinoši akcenti.

Patiešām aizraujošs bija pats izstādes sagatavošanas darbs, kurā izstādes kuratore Helēna Demakova, dizaina un iekārtojuma autors Ojārs Pētersons kopā ar muzeja darba grupu radīja izstādes koncepciju un vizuālo tēlu, ko attīstīja diskusijās un tēmas interpretācijās. Jāteic, ka arī pats Imants Lancmanis kopā ar māsu Laumu Lancmani aktīvi piedalījās sagatavošanas procesā ar idejām, akcentu pārbīdi un papildinājumiem. Lai īstenotu izstādes koncepciju, Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Lielā zālē ar nolūku dalīta mazākās telpās, kur katram ciklam vai darbu grupai atvēlēta īpaša vieta. Tās ir kā noslēgtas pasaules, kur katrai mazākai telpai piemīt sava iekšējā dramaturģija. Portreti, klušās dabas un ainavas veido mazos žanriskos stāstus, savukārt, cikli (*Kalētu klēts*, *Piektais bauslis*, *Revolūcija un karš*, *Kurzemes hercogu dārzis*) ved no viena vēstījuma pie otra. Cikla *Latvijas ozoli* (2020-2022) darbs *Pašportrets pie Sējas ozola 2019. gada 27. septembrī* (2021) izcelts kā izstādes vizuālā identitāte un simbols. Atsevišķa sadaļa veltīta Bībeles tēmām, un Lielās zāles noslēdzošais cikls *Lieldienu vizijas Latvijā* (2015-2019) asociējas ar baznīcas altāri, jo tā centrā ir savulaik Pēterbaznīcā izstādītais darbs „Kristus jautājums 2016. gada Lieldienās” (2015-2016).

Tā vien šķiet, ka Imants Lancmanis rada savu individuālo pasauli – patvērumu, kuru šķietami neietekmē lielās pasaules norises, vienlaicīgi šis mazais uzmanības loks kalpo gan iedvesmai un radīšanai, gan precīziem vērojumiem, pat pareģojumiem par globāliem notikumiem pasaulē. Viņa mākslas valoda glezniecībā asociēta ar konceptuālā romantisma klātbūtni. Jēdzienu, pārrunājot nepieciešamību definēt šo stilu, savulaik piedāvāja mākslinieka sieva Ieva Lancmane.¹ Tā ir māksla, kas izraisa emocijas – apbrīnu par vēstījuma vērienu un detaļu perfekciju, bet pavisam noteikti var izraisīt arī bailes, šausmas, psiholoģisku spriedzi un traumatiskas pieredzes radītus sāpīgus pārdzīvojumus.

Imanta Lancmaņa individuālo ceļu raksturo aizraušānās ar sezānismu akadēmijas studiju gados (*Nakts maiņa*. Diplomdarbs, 1966),

¹ Saruna ar Imantu Lancmani 2023. gada 23. janvārī.

fotoreālismu – padomju laika socreālisma paēnā (*Klusā daba*, 1969; *Rīga, Suvorova iela*, 1971), kā arī vēsturiskas atkāpes ar stilu un laikmetu citēšanu un pārnesi citā laiklappā no renesanses gaismas un perspektīvas likumiem un holandiešu 17. gs. reālisma glezniecības (*Dāvana manai sievai*, 1987-1989) līdz 20. gs. sirreālismam.

Aplūkojot I. Lancmaņa kompozīcijas, tām varētu attiecināt arī sengrieķu filozofa Aristoteļa zināmo parafrāzi: „Stila augstākā vērtība ir skaidrība” (La première qualité du style, c'est la clarté).² Varētu akcentēt tikai estētiskās vērtības, piemēram, apbrīnu par gleznojuma perfekciju klusajās dabās, ziedu motīvos, ainavās. „Vai detaļas ar tādu virtuozitāti var uzgleznot šodien topošais mākslinieks, kas studē glezniecību?” – šādu jautājumu uzdod skatītāji izstādes apskates laikā. Tomēr no pirmā iespaida salīdzinoši vienkāršā kompozīcija pauž daudzus un dažādus pārdomu slāņojumus, tai skaitā, par dabas un dzīvības trauslumu un aizejošo laiku šajā pasaulē. Piemēram, *Vanitas ar balto tauriņu* (2004) kompozīcija ietver arī sākotnēji nepamanāmo citātu no Bībeles: „Vivre pour mourir, mourir pour vivre” (Dzīvot lai mirtu, mirt lai dzīvotu).

Līdzīga ir gleznu ciklu vēstījuma būtība, kur katrs darbs papildina stāstu, kas sastāv no daudziem mazākiem vēstījumiem, sižetiem, tēliem un detaļām. Tā cikla *Kalētu klēts* (1996-2006) darbu kultūras slāņi no stāsta par muižas vēsturi, pārklājoties laikmetu maiņās, atstāj aiz sevis vienīgi tukšumu. Cikla *Latvijas ozoli* (2020-2022) – dižkoki ir kā dabas ilggadīgi kompasi, kas redzējuši pasauli, piedzīvojuši karus un pārdzīvo paauzdes un daudzu cilvēku mūžus.

Starp citu, līdzās pašportretiem (*Pašportrets pie ābolu vainaga*, 2019) daudzās gleznās Imants Lancmanis arī pats piedalās kompozīcijās (cikli – *Kalētu klēts*, *Piektais bauslis. Revolūcija un karš*, *Lieldienu vizījis Latvijā u.c.*), jo dažādos tēlos it kā nemanāmi viņš ir iegleznojis sevi. Pats autors par darbiem saka: „Jā, es to notēloju kā figūru. Es to izmantoju kā tipāžu, bet bez kādas dubultās nozīmes. Lieta tāda, ka es paņemu savu attēlu vai notēlu kā viziju. Es būtībā sevi neinteresēju, bet pārceļoju laikā un piešķiru vaibstus tēliem. Es neesmu es, es nepāriemieso-

jos konkrētā tēlā.”³ Un tomēr, tā vien šķiet, ka Lancmaņa varonis vēro ne tikai gleznās notiekošo kā tās dalībnieks, bet dažkārt vēro skatītāju ar jautājumu: kuru vizuālās uztveres un informācijas slāni tas tvers un kam paaies garām steidzīgajā ikdienā.

Līdzās atkāpēm – simboliem un metaforām, izstāde vienlaikus aktuāla, rezonējoša un iedarbīga, jo ne tik daudzi kultūras ļaudis pauž tik asu attieksmi par notiekošo karu Ukrainā, kā savā māksla to izteic Imants Lancmanis. Viņš liek blakus divas esošās krīzes, kas mūs piemeklēja pēdējos gados – pandēmiju un karu Ukrainā.

Un tomēr, kara tēma Imanta Lancmaņa darbos ir pastāvīgs lielums ar atskatu vēsturē, bet vienlaikus – personiskā kara pieredze agrā bērnībā: „Man bija trīs gadiņi, un mēs ar māti atradāmies pie vecmāmiņas Zemgalē, tika svinēta mana dzimšanas diena. Bet naktī pie Lielupes tur pat blakām krita bombas. Un kādas dienas vēlāk mani māte slēpa pie viena tiltiņa, un naktī visa debesu apmale bija oranža, jo tur dega Jelgava. Varētu teikt, ka šī nodarbošanās ar karu, it kā no malas paņemt, atbrīvo mani no iekšējām fobijām.”⁴ Bērnībā gūtās kara pieredzes un pasaules karstā punkta – kara Irākā notikumi bija iemesli, lai triju gadu laikā taptu cikls *Piektais bauslis. Revolūcija un karš* (2006-2009). Tā ir liela darbu grupa (astoņas gleznas), kas aicina uz pārdomām par divām lietām, kas nosaka cilvēces attīstību – karu un revolūciju. Piektais bauslis skan: „Tev nebūs nokaut!” Tas ir viens no visbiežāk pārķāptajiem bausļiem arī šodien. Nokaušanas raža vislielākā ir karos un revolūcijās, cikls ataino Pirmo pasaules karu un 1905. gada revolūciju Latvijā.

Imants Lancmanis atceras cikla tapšanu: „Skatījos tūkstošiem mirstošu kareivju fotogrāfijas, tās izmantoju arī gleznās kā prototipus, lai cilvēkiem liktu kaut ko saprast, un pirmām kārtām – nosodīt. Es atgādināju par šo bausli un apcerēju tēmu – varmācība.”⁵ Karš ir cilvēces neprāta augstākā forma, to veido Naida, Neiecietība, Nežēlība un Nāve. Nonāvē gan kaujas laukā, gan bez nožēlas izpildot nāvessodus kauju aizmugurē, kur miermīlīgie pilsoņi atklāj sevī slēptas bendes spējas. Nāvi un mirušos drīkst attēlot mākslā,

³ Saruna ar Imantu Lancmani 2022. gada 23. septembrī.

⁴ Turpat.

⁵ Turpat.

² <http://evene.lefigaro.fr/citation/premiere-qualite-style-clarte-3922.php>

Imants Lancmanis. *IV Ceturtais Apokalipses jātņieks*. 2007-2009. Audekls, eļļa. 150 × 125 cm. (No likvidējamās AS ABLV Bank mākslas darbu kolekcijas.)

Foto: Normunds Brasliņš

ja to nosaka nevis dīka ziņkāre, bet cieņa un līdzjūtība pret aizgājējiem un upuriem, kā arī nosodījums pret ļaundariem. „Pēc kara briesmīgs pieminējums raža, ko virza gan patiesas pateicības jūtas, gan arī valstiska liekulība. Toties liels jautājums ir Apokalipses iespēja. Vai svētā Jāņa Parādīšanās grāmata ir daudz maz ticama?! Un vai cilvēkiem pašiem izdosies sarīkot savu Apokalipsi?!”⁶ uzdod jautājumu gleznu autors. Karš ir lielākā nelaime, kura var notikt. Tajā pašā laikā karš un revolūcija ir tie lielākie pagrieziena punkti cilvēces vēsturē.

Viena no izaicinošākām un pat baisākajām sadaļām izstādē ir *Nāves deja* (2022-2023) ar daudzu varoņu un tēlu klātbūtni kompozīcijās, kas sākotnēji šķiet pat dekoratīvas, bet iedziļinoties visai biedējošas. Darbus komentē pats autors: „Nāves neizbēgamība veido cilvēku dzīves ārējo rāmi. Tomēr dzīve var pārtrūkt arī varmācīgi. Slepavības, kari, revolūcijas, epidēmijas un pašnāvības spēj mainīt gan atsevišķu cilvēku, gan veselu tautu likteņus. Nāve mūsdienās izvēlta pa neskaitāmām filmām, pieradinot skatītājus pie tā, ka cilvēka bojāeja ir aizraujošs notikums, un liekot aizmirst par cilvēka nemirstīgās dvēseles izgaišanu.”⁷ Viens no sadaļas darbiem *Zemnieku un Nāves kareivju Danse Macabre* (2022), kur pamīšus dejo seši zemnieki un seši nāves kareivji meža izcirtumā. Zināma tēma viduslaiku gotiskā mākslā, kad skeleti dejo kopā ar visiem sabiedrības slāņu pārstāvjiem no pāvesta līdz zemniekiem. Līdzās – tēmas turpinājums jau citā aspektā – *Nāves gadatirgus ar Pašnāvnieku koku un sabrūkošu karuseli* (2022). Darba autors komentē nīderlandiešu vecmeistara Hieronīma Boša garā rezonējošo kompozīciju: „Tas ir kā nepārtraukts Nāves gadatirgus, kas grauj cilvēku sirds skaidrību pat tad, ja tie neiet uz tirgu pirkt indes, ieročus un cilpas nogalināšanai vai pašnāvībai. Šis gadatirgus piedāvā arī grēkus, netikumus, atkarības un cilvēka iekšējo sabrukumu.”⁸ Lai arī tēmas ir traģiskas, pavisam noteikti varam apgalvot, ka mākslinieks ir cilvēka ķermeniskās plastikās, kustību amplitūdās un dinamisku kompozīciju attēlojuma virtuozs.

Neapšaubāmi, Imants Lancmanis prot sagādāt arī pārsteigumus un radīt intrigu, jo izstādē uzmanību piesaista divi tukši rām-

ji, kuros darbi apskatāmi izstādes izskaņā – 2023. gada februārī. Pie šiem darbiem strādājot, mākslinieks saka: „Turpinās Nāves deja Ukrainā, turpinās darbs pie gleznām *Nāves deja III* un *Nāves deja IV*. To galīgā izveide var mainīties atkarībā no tā, kam būs lemts notikt Nāves dejā Ukrainā un kāda būs pasaule 2023. gada februārī, kad šie darbi ieņems savu vietu tukšajos rāmjos.”⁹

Kopā ar Imanta Lancmaņa darbiem mēs nosacīti pārvaram mūsu mehānikas un racionalisma laikmeta gadsimta gravitāciju, lai nokļūtu pagātnes realitātē vai kādā citā īstenībā. Tās ir nosacīti senāka laika vai iedomātas telpas emocionālas un fiziskas atmiņas. Tā ir realitāte, kur var sastapt citas, aizmirstas vibrācijas, aizmirstu humāno vērtību pasauli. Tās, iespējams, ir sarunas un pārdomas par jautājumu – kas palika pāri un kas paliks pāri no mūsu laikmeta?

Glezošana kā process

Nākama izstādes sadaļa „*Imants Lancmanis – gleznotājs*” zināmā mērā paver neredzamās aizkulisēs un parāda gleznošanas procesu. Būtisks sadaļas akcents ir senākais darbs – Imanta Lancmaņa zīmējums *Klusā daba ar māla podu* (1952), kas tapis laikā, kad topošajam māksliniekam ir tikai 11 gadu. Zīmējuma perfektā kompozīcija un līnijas skaidrība jau neapšaubāmi redzama arī šajā agrīnajā darbā. Līdzās daudzām skicēm un kartoniem, kur fiksēta topošās gleznas sagatavošana, liecina par detalizētu, katras kompozīcijas pārdomātu uzbūvi no detaļas līdz kopjam iespaidam.

Daudzās sejas no dažādiem laikmetiem lūkojas uz mums, un viens no iedvesmas avotiem ir fotogrāfiju izmantojums, to emocionāla pārrādīšana no interneta. Līdzās – būtiski gleznu varoņi ir modeļi, kurus Imants Lancmanis izvēlas savām kompozīcijām. Fotogrāfijas fiksē momentus, kurās piedalās tuvi cilvēki, kā arī Rundāles muzeja darbinieki. Tās ir kā perfošanas, kurās katrs muzeja kolēģis pārstāv kādu tēlu, iejūtas lomā kopējā kompozīcijas uzstādījumā, kur nozīme ir katram tēlam un noskaņai kopumā.

Citi talanti

Izstādes noslēdzošā daļa „*Imants Lancmanis un pils*” ir veltīta meistara mūža aicinājumiem – ieguldījumam Rundāles pils tapša-

⁶ Lancmanis, Imants. Sadaļu teksti izstādē, 2022

⁷ Turpat.

⁸ Turpat.

⁹ Turpat.

nā un grāmatu rakstīšanā. Protams, ka tas ir tikai ieskats šajā dzīves posmā, jo visu rakstisko mantojumu nav iespējams ietvert nelielā izstādes daļā. Un tomēr, tās ir Rundāles pilij veltītās monogrāfijas, interese par heraldiku, ģerboņu studijas, Latvijas muižu mantojuma izpēte Latvijā. Fotografiju sadaļā fiksēti gan restaurācijas darbi un grāmatu atvēršanas svētki, gan saviesīgi pasākumi Rundāles pilī, ko kopumā varētu dēvēt par Imanta Lancmaņa dzīves misiju, bet par nodošanos pilij viņš saka: „Jā, es to nenožēloju itin nemaz.”¹⁰

Imants Lancmanis un mākslas muzejs

Kā atkāpe no izstādes – papildinošs vēstījums ir Imanta Lancmaņa muzejnieka aicinājums, kurā uzsverama sadarbība daudzu gadu garumā. Vispirms, Latvijas Nacionālā mākslas muzeja kolēģi ir regulāri viesi Rundāles pils izstāžu un atjaunoto telpu apmeklētāji. Jāatgādina, cik nozīmīgs ir bijis mākslas muzeja ārzemju viesu uzņemšanā pavadītais laiks sarunās, ko viņi vairākkārt atceras kā neaizmirstamus momentus.

Šajā reizē būtiski ir atgādināt arī Imanta Lancmaņa dalību eksperta, konsultanta statusā Latvijas Nacionālā mākslas muzeja projektos. Vēl atceramies 2014. gadu, kad Rīga ieguva Eiropas kultūras galvaspilsētas statusu. Programmas *Force Majeure* tematiskā līnija „Brīvības iela” realizēja plašu diskusiju par sarežģītās vēstures problēmām, atskatoties uz simts gadiem kopš Pirmā pasaules kara sākuma. Projekta 1914 izstāžu zālei Arsenāls nozīmīga vieta tika ierādīta Centrālās un Austrumeiropas modernismam, bet izstādes divas sadaļas *Uz impērijas drupām* un *Strēlnieki* tika veidotas sadarbībā ar Imantu Lancmani. Patiesi aizraujošs bija process, kurā eksponēšanai tika atlasītas Latvijas Kara muzeja latviešu strēlnieku fotogrāfijas, gan apjomīgas instalācijas veidošana LNMM i/z Arsenāls vestibīlā ar Rundāles pils muzeja krājuma objektiem – karā cietušajiem arhitektūras un interjeru, mākslas un sakrālo priekšmetu fragmentiem. Tie simbolizēja impēriju sabrukumu, bojā eju un jauna laikmeta sākumu vēstures pagriezienpunktā ap Pirmo pasaules karu.¹¹

¹⁰ Saruna (23.09.2022).

¹¹ 1914. Sast.:G.Gerharde-Upeniece, N.Jevsejeva. Rīga: Neputns, 2014.

Otrs apjomīgs projekts „Portrets. 20. gadsimts” sadarbībā ar Imantu Lancmani tapa 2018. gadā, kad Latvijas valsts svinēja simtgadi. Izstāde bija turpinājums un vienlaikus epilogs izstāžu triloģijai, kuras bija veltītas 17.-19. gadsimta portreta mākslai Latvijas kultūrtelpā un ar 11 gadu intervālu (1986., 1997. un 2008. gadā) bija skatāmas Rundāles pilī. 20. gadsimta portretu izstāde rosīnāja rast atbildes uz jautājumiem: kāds bijis portreta žanra statuss 20. gadsimtā un ar ko cilvēka attēlojums vizuālajā mākslā šajā laikā atšķīries no iepriekšējos gadsimtos radītā. Vērienīgajā portretu galerijā, kuru simboliski aizsāk ap 1900. gadu radītais Jaņa Rozentāla pašportrets un noslēdz Imanta Lancmaņa *Pašportrets pie ābolu vainaga* (2011), īpaši šim projektam tapa rakstnieka Māra Bērziņa eseja „Sejas izteiksme”.¹²

Varonis. Notikums. Laiks.

Atgriezoties pie izstādes, jāatzīmē, ka tā ietver arī interaktīvus akcentus, kas papildina ekspozīciju. Kā fona elements, kas ievada Imanta Lancmaņa mākslas pasaulē, ir viņa paša balss audio ieraksti. Atziņas par mākslu kā „uvertīra” ar balsi fonā ievad skatītāju izstādē, to papildina izvērsti stāstījumi par katru sadaļu. Ekspozīciju papildina arī Latvijas Televīzijas dokumentāla filma *Prāta un neprāta hronika* (2002, rež. Dace Slagūne), kas vizuāli fiksējusi Imanta Lancmaņa ieguldījumu Rundāles pils tapšanā, kā arī ainas un daudzus notikumus no mākslas dzīves, tas ir tikai neliels fragments no apjoma, kas iemūžināts par meistara dzīvi.

Starp citu, Imants Lancmanis kādā intervijā ieminējās, ka agrā jaunībā viņš vēlējies kļūt par kinorežisoru. *Varonis. Notikums. Laiks* – tie ir atslēgas vārdi, kas raksturo kino tapšanas pieturas punktus. Šos jēdzienus varētu pavisam noteikti attiecināt arī uz Imanta Lancmaņa mākslu – glezniecību, grāmatu rakstīšanu, Rundāles pils izveidi, heraldikas pētniecību, lekcijām utt. Viņa gleznas ir kā sastinguši vizuāli kadrējumi gan no vēsturiskajām filmām, gan dokumentālā kino, gan zinātniskās fantastikas kino lentēm. Kāpēc gan šāds salīdzinājums? Atbilde sazarojas nebeidzamu skaidrojumu lokos, bet īsumā tā ir brīvības sajūta pāri visam. Tā ir sarežģīta, daudzslāņaina un neierakstās šodienas ierastajā vēstījuma amplitūdā. Šī brīvības sa-

¹² *Portrets Latvijā. 20. gadsimts. Sejas izteiksme*. Sast.:G. Gerharde-Upeniece. Neputns, 2018.

jūta ar ceļojumiem vēsturē, pašā cilvēkā un arī nākotnes vīzijās ļoti daudz pasaka par mums pašiem.

Jāatzīst, ka tas bija patiešams prieks un profesionāls gandarījums piedalīties projekta tapšanas procesā un tā galarezultāta radīšanā.

Dr. art. Ginta Gerharde Upeniece ir mākslas zinātniece un izstāžu kuratore, Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Vizuālās mākslas departamenta vadītāja. Organizējusi tādas vērienīgas izstādes un pasākumus kā Marka Rotko simtgades izstādi, visu triju Baltijas valstu simtgades kopprojektu „Nepieradinātās dvēseles. Simbolisms Baltijas valstu mākslā”, projektu „PORTRETS LATVIJĀ. 20. GADSIMTS. Sejas izteiksme”. Apbalvota ar Baltijas Asamblejas medaļu par īpašiem nopelniem Baltijas valstu vienotības stiprināšanā un sadarbības veicināšanā, ar Francijas Ordeni mākslā un literatūrā par ieguldījumu Francijas un Latvijas attiecību stiprināšanā kultūras jomā. Par sevišķiem nopelniem Latvijas valsts labā 2018. gadā piešķirts Triju Zvaigžņu ordenis.

Imants Lancmanis. *Ainava pa ceļam uz Jaunsvirlauku (Zemgales ainava I)*. 2022.
Audekls, eļļa. 65 × 81 cm.

(Autora īpašums) Foto: Ints Lūsis

VĒSTULES PAGĀTNEI UN TAGADNEI

Sandra Ratniece. *Pastkastīte
nenosūtītām vēstulēm.*

Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2022.

Sandra Ratniece latviešu dzejā plašāk kļuva pazīstama ar dzejoļu krājumu *Šķietami kļu-
su* (2020), bet gada nogalē dzejas lasītājiem
tika piedāvāta iespēja iepazīt nākamo krā-
jumu *Pastkastīte nenosūtītām vēstulēm*. Ja
pirmais krājums vēl atstāja jautājumus – vai
Ratnieces ceļš dzejā turpināsies un kādā vir-
zienā tas veidosies, tad šis krājums aplieci-
na Ratnieces dzejas specifisko poētiku, de-
monstrējot autori kā dzejnieci ar visnotaļ re-
dzamām spējām strādāt dzejas valodā un
veidot savu, īpatnu un patstāvīgu dzejas tel-
pu. Tāpat attaisnojusies ir Ratnieces intere-
se strādāt ar dzejas lielajām formām – dze-
joļu cikliem, poēmām u.c., jo krājumā tieši
šie teksti pilnvērtīgi atklāj to tematisko loku,
kas šeit īpašs: proti, varētu sacīt, ka Ratnie-
ces dzeja ir vēsturiskās atmiņas un personi-
sko atmiņas stāstu dzeja, kam tieši šīs formas
ir atbilstošas.

Tāpat jāņem vērā, ka šis krājums nebūs tas,
kas piedāvās izteiktu modernitāti formā un
saturā, teksti ir koncentrēti, kā jau minēju,
uz vēsturisko atmiņu un sevis izzināšanu, sa-
vas pagātnes izpēti un personiskās pieredzes
analīzi dzejas valodā, veidojot rāmu un dziļu
dzejtelpu. Tiesa, uzreiz arī jāpiebilst, ka dze-
joļu krājums demonstrē ļoti bagātīgu leksi-
ku, vārdu jaunradījumus, demonstrējot
Ratnieces pamatīgu un izvērsto darbu ar va-
lodu. Cits jautājums – vai vienmēr šo līniju
izdodas noturēt. Diemžēl, atsevišķos gadī-
jumos spēles ar valodu ir pārprotamas, pie-
mēram, „null” (80. lpp., u.c.), radot iespai-
du par drukas kļūdu. Taču valodas fenomens
nepamanīts nepaliks nevienam grāmatas
lasītājam, ļaujot iedziļināties latviešu valo-
das bagātībā un sinonīmijas pārpilnībā, jā,
tas arī prasa meistarīgu lasītāju un nopietnu
iedziļināšanos tekstā, bet te droši var teikt,
ka šis krājums ir pierādījums tam, ka nu jau
folklorizējusies frāze „tai nabaga latviešu va-
lodai vārdu trūkst” ir absolūti nepatiesa.

Veiksmīgs ir arī krājuma vāka noformējums,
tomēr vismaz man nekļuva skaidrs, kāpēc
tajā iekļauti par ne visai veiksmīgiem uzskā-
tāmie, drīzāk primitīvie zīmējumi nodaļu nu-
merācijas lapās tā vietā, lai atstātu šīs dzejas
noskaņai tik būtisko pieticību un brīvo telpu.
Grāmatas māksliniecei L. Berzinskai būtu bi-
jis vietā apstāties pie krājuma ārējā dizaina
un atstāt ārpus krājuma savus skicējumus.
Protams, ka ilustrācijām grāmatās ir sava
nozīme, taču šajā gadījumā tās nefunkcio-
nē kopā ar dzejas tekstiem, drīzāk rada ne-
pareizu priekšstatu par tiem, piemēram, pir-
majā nodaļā (lasītājiem – skatīt pašiem), kā
arī – var jau bērnību simbolizēt rotaļu lāča
skicējumā, bet vai tas nav pārāk klišejski...
u.c. Tikpat, protams – tas ir tikai recenzenta
tā viedoklis.

Pievēršoties krājumam – tas būvēts, sakārto-
jot četrās nodaļās, kuras katru par sevi vei-
do plašākas formas konceptuāli vienoti dze-
joļu cikli, ceturto nodaļu veido poēma „Ka-
ralauka pasts”, par ko vēl turpmāk runāšu.
Krājums kopumā šķiet ļoti konceptuāli vei-
dots, to ievada plašāks dzejoļu cikls „Truba-
dūres serenās”, autorei reflektējot par truba-
dūru tradīcijām mūsdienu 21. gadsimta sie-
vietes izpildījumā. Īsti gan negribas piekrist
paskaidrojumam, ka mūsdienās valdītu mīts
par to, ka trubadūri bijuši tikai vīrieši, tomēr
šajā nodaļā lasītājs tiek ievadīts Ratnieces
krājuma koncepcijā, iepazīstināts ar liriskās
varones personību, proti, sievieti, kura ir cie-
ši saistīta ar tagadni un pagātni, kura iezī-
mē kolektīvās atmiņas – bet visvairāk indi-
viduālās, personīgās atmiņas – fenomenus;
vienotību starp laiku, telpu un cilvēka / per-
sonas variācijām par to, sievieti, kas atļau-
jas reflektēt par iekāri, mīlestību, sievišķīgu-
mu, nepiepildītību un vēlmi pēc cilvēciskas
tuvības. Tāpēc arī šīs nodaļas uzstādījums un
žanra forma ir vērā ņemami un svarīgi krā-
juma atklāsmē, proti, serena kā Provansas
trubadūru vakara dziesma par aizliegtu mī-
lestību, sena dzejas forma mūsdienu liriskās
varones, 21. gadsimta sievietes, izpildījumā,
veido krājumā tik svarīgo daudzdimensionā-
lā laika sasaisti, kas vēlāk turpmākās nodaļās
rezultējas autores savdabīgajā leksikā, manis
jau minētajos valodiskajos darinājumos, gro-
teskajā valodā, vecvārdos laiktelpas pagāt-
nes un tagadnes skatpunktu sasaistījumā un

citās konceptuālajās niansēs, vienlaikus nezaudējot smalku, pat atturīgu minimalismu.

Tiesa, diemžēl jāsecina, ka „Trubadūres serenās” autorei ne vienmēr izdodas noturēt uzņemto stilu, reizēm aizplūstot un zaudējot dzejas koncentrētību, brīžos, kad šķiet – ir atrasts kodolīgākais dzejoļa noslēgums, tas tomēr vēl turpinās, autorei aizrunājoties; šī piezīme attiecināma arī par krājumu kopumā.

Līdz ar otro nodaļu jau redzam krājuma labākos piemērus, veidotos atmiņas un fakta, pagātnes un tagadnes perspektīvā, autora veiktā vēsturisko materiālu izpētē par nozīmīgiem procesiem vēsturē, sabiedrībā, dabā, sievišķajā būtībā un personīgajos pārdzīvojumos.

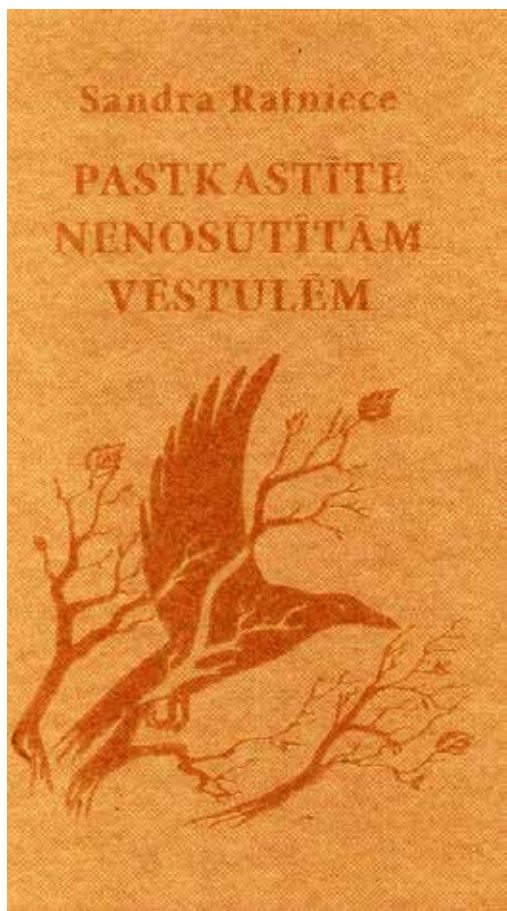
Taču ir vēl viens būtisks Ratnieces dzejas fenomens, kuru nav iespējams nepieminēt un kas krasi atklājas tieši sākot ar krājuma otro nodaļu, proti, tā ir izteikta vizualitāte, ie-

klauta līdzpārdzīvojumā. Piemēram, dzejoli „mierīgs atnācis jūlija pēdējais rīts” (36. lpp) tēlotā ainava ļauj lasītājam teju pašam izdzīvot tēloto koka nāvi un liriskās varones gājieni, šajos veiksmīgajos gadījumos autorei izdodas saglabāt savā dzejā tik trauslo līniju starp dziļu nopietnību un patētismu.

Ratnieces dzejas spēks ir ainaviskumā un vienkāršībā, bet tā nav ikdienišķa vienkāršība. Piemēram, jau trešajā nodaļā iekļautajai „Bērnība. Balādiska šūpuļdziesma” no personificētas bērnības tēla skatpunkta atklājas vienlaikus gan ļoti vienkāršas un ikvienam 1970. gadu bērnam zināmas situācijas, gan vienlaikus arī tiešs un skarbi atklāts 70. gadu sākuma realitātes fenomens, iekausējot kolektīvo un personisko vēsturi un pieredzi.

S. Ratnieces dzejai tuva ir arī mītiskās pasaules ainava un domāšana, sākot no tautsdziesmu stilizācijām un beidzot ar mītiskajai domāšanai raksturīgo skatījumu un dabas tēlu personificējumiem, celestiālajām un htoniskajām būtnēm (ko pieprasa gan arī, piemēram, literārā jūgendstila virziens krājuma pirmajā nodaļā ievietotajās variācijās), iezīmējot cilvēka dzīves telpu starp debesīm un zemi, starp bērnību un briedumu, un te šķiet vistrāpīgākās ir pārfrāzētās, bet, domāju, visiem atpazīstamās rindas: „Aijā, bērnība, aijā / Saldā miedziņā / Mūžs tevi turpina šūpot / Vieglām rociņām” (57. lpp).

Kā jau sacīju, vispiesaistošākās ir krājuma pēdējās divas nodaļas, bet jo sevišķi ceturtais: „Karalauka pasts”, kas veidota no reālām 1943./44. gadā rakstītām vēstulēm no leģionāru apmācību kazarmām Cekulē un Ādažos, ļaujot ar šo tekstu palīdzību runāt nevis pašai autorei, bet gan reāli eksistējušiem cilvēkiem, jau – atkal jāuzsver! – vienkāršiem, ikdienišķiem notikumiem atklājot laikmeta traģiku, no pat rotaļīgiem jokiem līdz 9. vēstulei, kurā skarbi atklātas kara sekas. Jāatzīst, ka šāds eksperiments, pārveidot dzejā vēstules, drīzāk piedienētos prozai, nevis dzejai, bet Ratniecei tas izdevies nenoliedzami veiksmīgi arī dzejas valodā, veidojot krājuma vienu no spilgtākajām nodaļām, faktiski epistolāro dzeju ar savām formas savdabībām. Vēsturiskās atmiņas, kolektīvās atmiņas un personiskās atmiņas iekausējumi mūsdienu dzejā nav jauna parādība, bet ne-

noliedzami Ratniece šeit nāk ar savu vēl nebijušu piedāvājumu.

Noslēgumā – katram lasītājam viedoklis par dzejoļu krājumu var veidoties tikai to izlasot. Sandras Ratnieces *Pastkastīte nenosūtītām vēstulēm* ir interesants jaunpienesums latviešu mūsdienu dzejā un neapšaubāmi ir lasīšanas piedzīvojuma vērts.

Ingus Barovskis

Ingus Barovskis (1981) ieguvis filoloģijas doktora zinātnisko grādu. Publicēti raksti gan folkloristikā – mitoloģijas pētniecībā, gan arī literatūrzinātnē, sevišķi uzmanību vēršot uz mitoloģijas simboliem un to funkcijām mūsdienu dzejā, kā arī recenzijas par jaunāko dzeju.

TĪGERGARNELES UN BIEZPIENS JEB DZĪVE UN MĪLESTĪBA ALEKSANDRA AUGSTUMOS

Ilze Graudiņa. *Šeit nav nekāda bēdu leja*, Latvijas Mediji, 2022., 384.lpp.

Ilzes Graudiņas trešais romāns iznācis divdesmit vienu gadu pēc otrā – *Bēgošais krasts* iznāca 2001., bet debijas romāns *Papīra debesis, audekla zeme* 1998. gadā. Abi pirmie darbi godalgoti toreizējā žurnāla *Karogs* konkursā, kas norisinājās ar uzņēmēja Raimonda Gerkena atbalstu. *Šeit nav nekāda bēdu leja* ir darbs, kas jau ar vāciņu vēstī – esmu gaišs un dzīvespriecīgs. Bet tas nebūt nav viss. Noteikti jāpiemin autores bagātā leksika, kuru izmantojot, viņa turklāt veiksmīgi notur līdzsvaru – valodai piešķirot zināmu svaigumu, bet nekādā ziņā šī vārdiskā

bagātība nekļūst par pašmērķi un nenomāc vēstījumu. Un vēl viens pamatīgs pluss autorei – dialogi. Tie ir vienlaikus mūsdienīgi un ietilpīgi, piešķirot varoņiem papildu šķautnes un dimensijas.

Ilze Graudiņa ar šo darbu latviešu literatūrā ienes to, kas kādu laiku bija pietrūcis – varoņu ideālistus. Cilvēkus, kas jūtas pilnvērtīgi vien tad, kad pasaulei, kas ap viņiem, dod vairāk, nekā no tās ņem. Tāda ir galvenā varone Helga, studente, kura ieradusies praksē psihiatriskajā slimnīcā. Tāda ir Ērika, vecā, apaļīgā un ārēji īgnā medmāsa ar zelta sirdi. Tāda ir nodaļas vadītāja daktare Vizma Liede un pat daži no pacientiem. Tādi ir arī Ritums un Eižens, Helgas vīrieši – viens gatavs graut, otrs pelnīt, bet abiem ir arī krietna ideālistma deva atvēlēta. Ne tikai mīlestībā, arī dzīvē viņi ir gatavi ziedoties, lai citi būtu laimīgi.

Autore mīl savus varoņus un mīl slimnīcu kā vietu, kurā cilvēki ierodas, lai dziedinātos un uzkrātu spēkus dzīvei „tur ārā”. Jūtams, ka autore arī pati ir ideāliste un tieši tāpēc viņas rādītā slimnīca ir tik gaiša un, nebīšos šī vārda atkaršāšanas, ideālistu pārņemta vieta, kurā ideālistiem veldzēties, kalt bruņas un arī apzināties imeslus, kas viņus par

ideālistiem padarījuši. Un, lai gan iemesli ir dažādi, vēlme, kaut neapzināta, viņiem visiem ir viena: lai šī pasaule kļūtu par jaukāku vietu. Ritums tādēļ ir gatavs pat nogalināt. Eižens – grābt naudu. Helga pati – izglābt un izārstēt ikvienu pacientu. Ērika gatava kļūt par mīlošu un gādīgu mammu ikvienam bārenim, kurš nonāk zem viņas platā spārna.

Daktere Liede vēlas izaudzināt jaunus kolēģus un uzturēt nodaļā priekšzīmīgu kārtību, un arī nodaļā esošie pacienti ir noskaņoti uz gaišāku nākotni, pat tie, kurus neviens nepciemo.

Helga, Eižens un Ritums – Edgara un Akmentiņa motīvs mūsdienīgā ietvarā. Autore abus vīriešus tēlo kā galējus pretmetus sadzīvīskā ziņā, taču kodols abiem līdzīgs. Lai gan Helga saprot, ka ne „melnā zirga jātnieks” Ritums ne „tīģergarnele” Eižens īsti nav tie, kam ieraugot zelta kaudzi, iestājas grābšanas instinkts, un tātad abi it kā varētu atbilst „īstā” tēlam, viņa pati deg un kvēlo par ko citu, un tieši tāpēc puīšiem un mīlestībai pagaidām jāpaliek otrajā plānā.

Helga izvēlas slimnīcu, kura iemieso visu to, ko viens cīnītājs varētu paveikt – katram nodaļas pacientam viņa gatava veltīt gabaliņu sevis, un īsti profesionāli ir spiesta atvaīrīt attiecības, kas šādā vietā varētu izveidoties. „Arī slimnīca ir savā ziņā miermīlīgi, pat laipni noskaņota. Savu slimību saēsto vēderu tā novietojusi iesānis, pret apmeklētājiem pagriežot visnotaļ baudāmu vaigu – glītas iejas durvis.” (23. lpp.)

Un tā pievēršamies Helgai un pacientiem. Helga ir cieši apņēmusies izlobīt viņus no čaulām, saprast un atveseļot. Katrs no tēliem autores aprakstā top par personību, iespaidīgu un patiesīgu. Anorektiķe un bulīmiķe Monta, viņas negantā un izmisusī mamma Spulga, trakotāja Šeherezade un klusā Izolde. Zinātnieks Valērijs un pašnāvnieks karotājs Ritums. Autore ir žēlīga pret viņiem un katru zīmē atšķirīgu, nepiemirstot arī mīlošu ironiju. Visvairāk tās laikam tiek Ritumam. „Ritums bāls kā siena, pret kuru viņš pavisam nejauši atspiedies. Viņam gan bija nodoms veikt slepkavību partijas dēļ, pat vairākas, ja ies no rokas, bet asinis viņš nepanes. Kā ierauga, tā gar zemi.” (347. lpp.)

Savukārt mātes un meitas – Spulgas un Montas tandēms Helgā uzjunda (mūsdienīgi laikam būtu sacīt – *notriggero*) sajūtas, kuras skaidrojamas ilgstoši nestabilās attiecībās ar pašas māti. Tas saistībā ar šo pacienti uz brīdi jaunajai speciālistei izsit pamatu zem kājām, bet ar Lienes un Ērikas palīdzību Helga līdzsvaru atgūst un beigās ir pat gatava sarunai ar Montas māti. Un te atkal varam papiēcāties par autores smalko dialogu mākslu un valodas bagātību.

– Nu protams, jūs esat jaunāka, nekā es domāju! Kurš gads?

– Afganistānas karš. [..]

– Jā, toreiz gāja traki. Bet pirms tam jau nebija daudz labāk. Būsiet tak dzirdējusi par Prāgas pavasari?

Helga ne visai pārliecināti pamāj.

– Nu lūk, es esmu Prāgas pavasaris.” (217. lpp.)

Un Helga, meitentiņš, starp viņiem. Kā katalizators, kā modinātājs – pati savu ceļu meklējama, viņa kā Brigaderes Maija palīdz nokratīt sāpju ābolus, nomazgāt ļaunuma un nemīlestības rūgtās rētas un atrast katra patieso esību. Kad Helga vaicā pacientam Valērijam: „– Bet jūs taču sacijāt, ka cilvēkam vajadzīgas rūpes par tuviniekiem, godaprāts un iztikas līdzekļi. Tie jums bija. Ko tad vēl vajadzēja?

– Dievišķās rotaļas – prāta spēles,” (79. lpp.) negaidīti nopietni atbild klusais pacients.

Nav nejaušība, ka medmāsu Ēriku Helga sastop vienā no interesantākajiem pasaules lāpīšanas brīžiem – kad viņa pūlas palīdzēt uz ielas atrastam (jā, jā!) pusaudzī. „No Helgas mutes negaidot izspurc jauniņa, drusku naiva un pavisam maiga Ērika. Un savādā kārtā jauniņā Ērika nepletņē, pat neieskrāmbā veco Ēriku, tikai pieskaras kādai vārai, jutīgai vietai. It kā māsai zīdaiņa laikos īsti nebūtu aizaudzis avotiņš un caur to Helga tiktu Ērikā iekšā.” (162.lpp.)

Viņas ir un nav līdzīgas – (H)Ērika, kura piedzīvojusi tik daudz sāpju un vilšanos, ka varētu kļūt cietāka par akmeni, tomēr saglabājusi vilnas siltumu un maigumu. Viņa ir mūsdienīga Solveiga un Māte Terēze, visu mūžu glābdama nepieradināmas radības, cilvēkus,

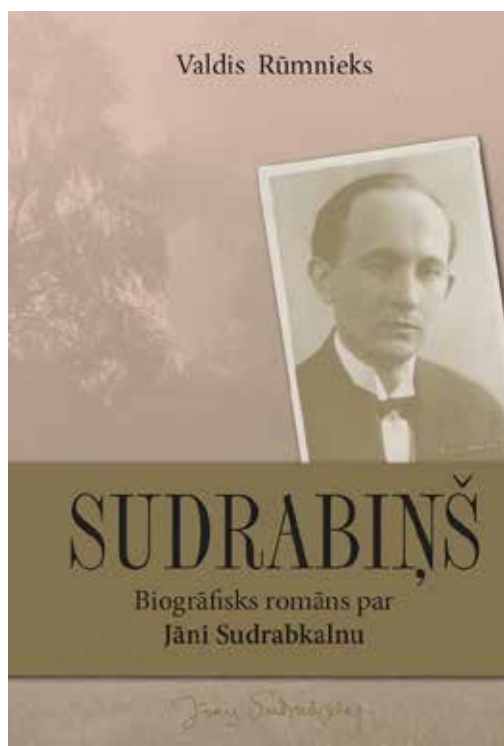
par kuriem savulaik jau Trūmens Kapote ir sacījis: „Tikai neiemīliet savvaļas radības. Jo vairāk jūs tos mīlat, jo stiprāki tie kļūst. Līdz kādudien kļūst tik stipri, ka aiziet.” Tas ir Ēri-
kas klusais spēks un vienlaikus vājums – spē-
ja mīlēt tos, kas ierodas tikai sadziedēt ievai-
nojumus un tad atkal dodas pasaulē. „Ne-
kad Ērika neuzzinās, kā īsti puikiņš aizgāja,
tik milicija paziņoja, ka atrasts uz ielas sa-
durts un miris, bet par vienu viņa ir droša –
savu ceļu puikiņš izvēlējās pats.” (378. lpp.)
Helga vēl nav sasniegusi tādu garīgu briedu-
ma pakāpi, šobrīd viņa pati kļūst par vienu
no Ērikas lolotajām savvaļas būtnēm un mēs
kopā ar Ēriku varam tikai cerēt, ka Helgas lik-
tenis būs laimīgāks.

Šis ir tikai īss ieskats dzīvespriecīgā romānā,
kurš stabili ierindosies mīlētu darbu plaukti-
ņā – jo tas ir viens no darbiem, kurš atgādi-
na: ir mūžīgas vērtības un cilvēki, kuri dzīvo
saskaņā ar sirdsapziņu. Un šis atgādinājums
sniedz zināmu drošības sajūtu, mainīgajā
pasaulē dzīvojot.

Kristīne Ilziņa

Dzejniece un publiciste Kristīne Ilziņa (1969) ir dzejoļu
grāmatas *Jukusi saulespuķe* (1996, Klāva Elsberga
prēmija 1997) un vairāku bērnu grāmatu – *Uz ielas*,
Mani zobiņi (abas 2007), *Par ķepām, astēm un zvēriem*
neparastiem jeb Nebakadnukaļa stāsti (2010) – autore.
Kopš 2012. gada strādā apgādā „Zvaigzne ABC” par
projektu vadītāju. Publicē recenzijas par jaunākajiem
latviešu literatūras darbiem.

<literatura.lv>

GRĀMATA PAR PIĶAMICI

Valdis Rūmnieks *Sudrabiņš*.
Biogrāfisks romāns par Jāni
Sudrabkalnu. Zvaigzne ABC, 2021.
240 lpp.

Dzejnieks Jānis Sudrabkalns (īstajā vārdā Ar-
vīds Peine; arī Arvīds Sudrabkalns) ir viena
no radošajām personībām, kas interesē gan
lasītājus, gan literatūras pētniekus par spīti
laiku un uzskatu maiņai. Rakstniekam, dra-
maturgam un literatūrzinātniekam Valdim
Rūmniekam nesen nācis klajā biogrāfisks ro-
māns, kas lasītāju interesi par šo pretrunīgi
vērtējamo personību, iespējams, uzjundīs ar
jaunu sparū. Šoreiz senajai patiesībai, ko ro-
mānā paudis Valdis Grēviņš: „Viss paiet, es
jums teikšu” (159.lpp.) nevar piekrist, jo in-
terese par dzejnieku Sudrabkalnu, kas dau-
dzos gadījumos precīzāk pat būtu dēvējama
par ziņkārību, šķiet, ir nepārejoša. Vismaz
pagaidām...

Romāna autora izvēle pievērsties tādai per-
sonībai kā Sudrabkalns ir loģiska, vismaz
tādā ziņā, ka viņam *pūrā* ir personīgas atmi-
ņas. Kaut arī no bērnu dienām, kaut samērā

senas, taču tā ir priekšrocība. Minētā iemesla dēļ romāna beidzamajās lappusēs pavīd arī pats tā autors un viņa vecāki, kas šķiet tikai pašsaprotami. Atmiņas papildina vēstījumu, kaut vai tādā ziņā, ka ar to palīdzību lasītājs uzzina vai vismaz nojauš par dažām dzejnieka personīgajām īpašībām, piemēram, kāda bijusi Sudrabkalna attieksme pret bērniem. Vēl pozitīvi vērtējams, ka autors mēģinājis attēlot īpatno veidu, kā dzejnieks runājis – atkārtojot zilbes. Arī tās droši vien ir paša V. Rūmnieka atmiņas.

Caur personīgo lasītājam tiek atklātas vairākas Latvijas kultūrā nozīmīgas personības: rakstnieks Doku Atis bijis Sudrabkalna krusttēvs; valodnieks un skolotājs Augusts Ģiezens – brālēns; nemaz nerunājot par Sudrabkalna draugiem, īpaši Aleksandru Čaku, un kolēģiem. Tāpat arī savulaik populāras vietas galvaspilsētā – „Romas pagrabs”, „Staburags”, „Sukubs”, laikraksta „Jaunākās Ziņas” redakcija un Emīlijas Benjamiņas organizētas viesības (komponista Jāņa Zāliša dzimšanas diena) – par ko mūsdienās palikuši vien nostāsti. Ļoti uzteicams, ka autors spilgti attēlojis epizodes no Raiņa bērēm, kas kopā ar ziņu par A.Čaka nāvi (un Sudrabkalna reakciju uz šo ziņu) uzskatāmas par emocionāli vispiesātinātākajām lappusēm romānā.

Līdz niansei detalizēti attēlots laiks, kurā Sudrabkalns dzīvojis, palielina romāna vērtību. Precīzāk gan būtu formulēt, ka laiki ir bijuši divi, turklāt krasi atšķirīgi, kas daudzām radošām personībām (un ne tikai tām) radīja apjukumu, pat trauksmi. Pirms un pēc. Brīvā Latvija, padomju Latvija. Un abām pa vidu postošākais karš 20.gadsimta vēsturē. Tas attiecas ne tikai uz politiskās iekārtas maiņu, bet arī uz cilvēku likteni. Notiek vērtību maiņa, līdz ar to aktualizējas jautājums – kā dzīvot tālāk? Kā izdzīvot? „Karš saārdījis normālu cilvēku jutekļus, padarījis viņus par zvēriem. Karš bija baismīgs kā pūķis, kas atlidoja un izvēma uguni. Bet tagad būs jāsāk normāli dzīvot. Normāli?” (151.lpp.). Izmisīgā vēlēšanās tikt cauri sveikā, iziet *sausām kājām*, ir viens no Sudrabkalna mērķiem, taču, vai dzejniekam to izdevās sasniegt, jāvērtē katram lasītājam pašam. „Kālab viņam vajadzēja rakstīt padomiskus dzejoļus un 15. jūnijā ļauties ievēlēties pirmajā Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdē? Kālab viņam vispār vajadzēja rakstīt?!” (123.lpp.)

– ar šādām un līdzīgām domām sevi plosījis Staļina prēmijas laureāts, kurš bijis labās attiecībās ar Augustu Vosu un Arvīdu Pelši.

Kaut apveltīts ar lielu talantu, ko arī pratis likt lietā, Sudrabkalns romānā vairāk atklāts kā neveiksmnieks. Tuvākie draugi viņu mīļi uzrunā par Sudrabiņu, taču brīžiem piezogas šaubas, vai tas teikts aiz simpātijas vai tomēr aiz nožēlas. Varbūt viņa paša apzīmējums „piķamice”, kas izmantots dzejoļa nosaukumā, būtu precīzāks? Nelaimīgais Piķamice.

Darbā attēlotas dažādas situācijas, kas dzejnieku atklāj kā bezrakstura, bezgribas cilvēku, kurš no visa un visiem tik ļoti baidās, ka izposta pats savu dzīvi. Neizlēmība, glēvums, mūžīgās bailes, kas noved pie alkoholisma un beigās pārtop psihiskā slimībā, šķiet viņa rakstura spilgtākās iezīmes. Ja traģēdija ar Birutu Skujeniecei, pēc tam ar Maiņu, kā arī ar vienu no pašiem tuvākajiem draugiem Aleksandru Čaku varēja izprovocēt krahū dzejnieka privātajā dzīvē un likt pamatus slimīgajai piesardzībai ikdienas gaitās, tad nespēja tikt galā ar paša brāli, kurš uzrodas pēc teju 40 gadu prombūtnes, lai izspiestu naudu, izraisa nevis līdzjūtību, bet dusmas. Tāpat arī situācija, kad Sudrabkalns saņem anonīma *labdara* pastkastē iemestu recenziju par savu liriskas krājumu un iedod to Čakam, lasītājā, iespējams, radīs nevis līdzpārdzīvojumu, bet pretējas izjūtas.

Kaut arī romānā attēlota tik pretrunīga personības kā Jānis Sudrabkalns dzīve, tas nekādā gadījumā nav uzskatāms par *dzelteni*. Noslēgumā gan tiek kairināta ziņkārība, kā tur īsti bija ar dzejnieka kāzām 15 dienas pirms viņa aiziešanas.

Tā ir grāmata, kas pēc izlasīšanas raisa dažādas pārdomas, savukārt lasīšanas procesam baudījumu piešķir arī rakstnieka bagātīgā, interesantā un izkoptā valoda.

Lāsma Gaitniece

Lāsma Gaitniece ir Latvijas Rakstnieku savienības biedre. Sarakstījusi un tulkojusi vairākus dokumentālus un daiļliteratūras darbus. Ir vairāku simtu grāmatu recenziju un kultūrvēsturisku publikāciju autore izdevumos *Latvija Amerikā*, *Latvijas Avīze*, *Izglītība un Kultūra*, *Jaunā Gaita* u.c.

PULSĒJOŠA LAIKTELPA

Inta Kampara. *Svilpaunieces*. Dzejoļu krājums. Rīga: Literatūras kombains, 2022., 92 lpp.

Intas Kamparas dzejoļu krājums *Svilpaunieces* ir pasaule, kura sen jau pastāvējusi, tomēr nemitīgi veidojas un top. Tajā salējušies iespaidi, atmiņas, pieredzējumi, tomēr ik brīdī manifestējas vēlme „sākt visu no jauna” (80. lpp.). Tā ir pasaule sauciens un pasaule ceļš, kas skaisti un sāpīgi pārrādīta sievietes dvēselē.

Ievirzi šajā pasaulē sniedz jau grāmatas vāks. Zināmais vīriešu dzimtes vārds „svilpaunieks”, kas apzīmē māla svilpi, parasti kādas dzīvas būtnes veidolā, ieguvis sieviešu dzimtes formu „svilpauniece”, turklāt daudzskaitlī, tātad nojaušams, ka balsis būs vairākas, sasniedz lasītāju no dažādām vietām (pusēm), laikiem, varbūt pat vienlaikus. Mākslinieces Agneses Rudzītes ilustrācija no krājuma vāka rāda uz apstāšanās aizliegumu un pretējos virzienos ved(in)ošiem ceļiem. Paiesimies pa tiem!

Krājuma dzejoļi sakārtoti divās daļās, kas savstarpēji sabalsojas, pulsē atkārtojumos, liek pārlasīt un uztautīt kādu jaunu nozīmes, zemteksta niansi. Pasteidzoties uz priekšu, piebildīšu, ka virkne pirmās daļas dzejoļu ievietoti arī otrajā, taču citāds dalījums vārmās (nosacītos pantos) paplašina sākotnēji pieteikto telpu vai laiku, vai ideju.

Laiks un telpa ir divas galvenās struktūras, ko dzejniece būvē, piepilda, paplašina, kurās mīt viņas dzejas tēli, kas lasītāju ievēd zināmās un neparedzamās dimensijās, it kā lineāro plūdumu dara ciklisku un nebeidzamu, mazajā ietver lielo un ieskandina kādu pazīstamu pieredzes stīgu. Šajā pasaulē „koki ir pilni pastaigā neizvestas gaismas” (14. lpp.), jā, tā ir sarežģīta, un autore nevairās no sāncelīņiem, daudzveidīgām asociācijām, arī skaniskiem sabalsojumiem un atskaņām, kas atkal katru var vest savos pieredzes bezdibeņos. Skaidra kā atspulgs mierīgā ūdenī un vienlaikus dziļa un nesaprotama kā saduļķots ūdens. Šīs pasaules robežas ir no nenoteiktā „kaut kur” (13. un 71. lpp.) līdz skaud-

ri personīgajam „sevī” (18. lpp.). Pa vidu – neaptverams plašums, ko var nosaukt kādā vietvārdā (Roma, Alūksne, Varšava 15. lpp.; Dersu Uzalas zeme 27. un 62. lpp.), paslēpt aiz neminētās „manas mazās pilsētas” (90. lpp.) vai „ciema” (49. lpp.), pa vidu – visa zeme kā istaba (23. lpp.), kas tomēr galvenos lokus koncentrē „manā mājā” (43. un 54. lpp.), pagalmā (55., 61. lpp.), „tēva sētā” (64. lpp.). Sevišķi skaudri šī pasaule atklājas, zīmēta uz mātes kailā vēdera („mana māte noveco” 49. lpp.): tur dienas sapnis, tur Sibīrijas plāns, tur „sliedes / bads / atgriešanās / maize pie un zem kājām”).

Viens no spēcīgākajiem Intas Kamparas dzejas pasaules balstiem ir daba. Tā caurstrāvo dzejoļus, grodi savīdamās tā, ka pat grūti izcelt atsevišķus tēlus. Tur ir putni, dzīvnieki, ūdeņi, koki („tik vēl kā nekad saplaukst nenorunātie ozoli” (75. lpp.)) un celmi („rokas smagas tā kā veci ošu celmi” (37. lpp.)), tur atrodam „pļavas un lejas krūmus un biežņas / palienes augstienes mālu arumus” (77. lpp.). Meži un egles ir zaļi, zaļa ir nakts, un pasaulē „viss vēl ir zaļš un neizauklēts” (71. lpp.). Sieviete te ierakstās dabiski, bez pretstatiem un salīdzinājumiem: „ar āboliem nosēta smeldz māte augustā dižā” (79. lpp.). Tikpat dabiski zem vīnogulāja „nāve gatavo vīnu līdzņemšanai” (78. lpp.).

Kurp ved šīs dzejas laiks? Jau atkal – visdažādākajos virzienos, dimensijās, paralēlēs, dzīves un nāves līnijās. Kā dzīvas atsaitītes, kolorīti atskaites punkti uzmirzd diennakts

laiks, mēneši un gadalaiki, nesdami līdzī asociāciju dzirkstis vai puteņus, – te naktis un rīti, te augusts, decembris, novembris, te vasara, rudens, ziema un pavasaris, viss notiek tagad un „aizmūžu mūžos” (40. lpp.). Tas ir virpuļojošs, pulsējošs laiks, kas „laužas durvīs” (76. lpp.), atgādinot gan bērnības pastkartes (68. lpp.), gan kapsētas zvanus rudenī (39. lpp.), gan karu, „kurš gadsimtus bija sajaucis” (36. lpp.). Māju siltums un miers savijies ar kara gados pieredzēto (43. un 54. lpp.) dzejoļi, kuram vienīgajam dots nosaukums, – „Kāzas”, kas I daļā, šķiet, raksturo dzejas varones dzīvi, savukārt II daļā pāraug ģimenes un dzimtas kontekstā. Vietām dzejoļi sasniedz izkristalizētas atziņas spraigumu, piemēram: „laiks ir plāna papīra sviestmaize / centies paspēt” (21. lpp.).

Krājumā izvērsta rakstīšanas tēma. Rakstītājs, protams, reflektē par rakstīšanas procesu, un ir tikai dabīgi, ka tas atspoguļojas dzejoļos. Sastopam alūzijas, atsauces, mājienu uz folkloru („spīdi saulīte spīdi” (57. lpp.) un klasisko literatūru (Raiņa priede (90. lpp.); Rūdolfa Blaumaņa dzejoļa „Vēl tu nezini” vārsmas pārfrāzējums „vēl tu aizrīsies ar manu skaistumu” (28. lpp.)). Dzejniece nesaraujami saistīta ar bijušo: „mani aizskar sen nogrimušie ļaudis / es viņiem rakstu reti bet lēni / paldies jāni juri un vēl citi nezināmie par dzeju / mans rudens kauls aug jauns trausls un nesalauzts” (25. lpp.). Raksta dzejas „es” (82. lpp.) un dzejas „tu” (25. lpp.); „es” apskaujot pārraksta kaklu (26. lpp.) un raksta, kad vien ir, ko (53. lpp.). Interesanti personificēts dzejoļa tēls (19. un 89. lpp.), tā raksturojot dzejnieka darbu, dzejas tapšanu. Grāmatas I daļā dzejoļis tiek izmests „ārā pa durvīm tikko tas ienācis”, „citādi sekos iemīlēšanās / un tad jau – viens divi uzsēdīsies uz kakla un sāks maizi vēl prasīt”, savukārt II daļā, ko spilgtā mātes tēla izmantojuma dēļ varētu saukt par mātišķo, tiek pārdomāts, kas notiks, „ja es ieslēgšu dzejoļi grāmatā”, „ja es ieslēgšu dzejoļi tumsā / kā viņš par gaismu zinās? / iznācis atradis sabēdājies / mani sevī iemīlinās” (89. lpp.).

Krājums zināmā mērā ir labirints, kurā iznirst negaidīti tēli (starp citu, bieži izteikti ar divdabju palīdzību, piemēram, „neuzpasēti jēri sevī” un „izsvilptie klauni” (23. lpp.), „puķes kuras reiz notikušas” (26. lpp.), „plecos uzmetis laikrādis” (34. lpp.), „no likteņa pirksta

izzīstais cirks” (60. lpp.), skūpstis, „kurš noguris pļavā gul” (74. lpp.), „neiestērķelētie mājiņu jumti un skursteņi” un „reiz apēstas sāpes” (75. lpp.), kas lasītāju ved „starp ceļu / starp laiku / starp visu kas nepaliek mūžības sejā trausls / un nesaplīst” (72. lpp.).

Atkal un atkal šo grāmatu gribas raksturot ar vārdu „pulsēt”. Pulsējoši ir atkārtojumi – gan atsevišķu vārdu, gan rindu, gan veselu dzejoļu; nerimstoši pulsējošas ir izjūtas, kas ievēd neparastā pasaulē, kur dārzam ir „miegainās artērijas” (73. lpp.), pankūkas ir „ar mēness garšu un pildījumu” (87. lpp.) un „uz sevi ved visi tilti” (82. lpp.). Pulsējošā esence šķietami iemājojusi šajā dzejoļī (38. un 86. lpp.): „nāk nāk nāk / upe guldz guldz guldz / ūdens nosēžas iepretim mulss mulss mulss / pagriezies uz sāniem un guli guli guli / izspurdz māte straumē nesavērtā / paliek murdā un akmenī pulss pulss pulss / pagriezies uz sāniem un guli guli guli / rīt dzīve mainīs tavu vārdu un seju”.

Grāmata iznākusi sērijā „Pierobeža”. Dzejas telpu iedzīvina ilustrācijas (māksliniece Agnese Rudzīte), par autori un viņas dzeju vēsta Kristapa Vecgrāvja apcere.

Svilpaunieces ir kolorīta, pulsējoša laiktelpa, kurā vērts ielūkoties (ielasīties).

Sanita Dāboliņa

Sanita Dāboliņa (1970) ir filoloģijas maģistre, tekstu redaktore un korektore, sakārto un izdod grāmatas, rīko literārus pasākumus, raksta par valodu „Facebook” lappusē „Valoda ir kā upe”.

Sakopjuši Linda Treija u.c.

Jauniestudējuma, dokumentālā detektīva „Kur pazuda valsts” Toma Treiņa režijā pirmizrāde notika 2023. gada 6. janvārī Dailes teātrī. Decembra vidū, vēl pirms pirmizrādes, Dailes teātris un fonds „Mākslai vajag telpu” (MVT) aicināja skatītājus plašāk izzināt vēstures kontekstu, sabiedrisko mediju portālā LSM, Dailes teātra, MVT un „100 g kultūras” „Facebook” lapās tiešsaistē vērojot īpašu diskusiju, kuru vadīja dramaturgs Matīss Gricmanis un tajā piedalījās bijušais Latvijas Valsts prezidents Valdis Zatlers, Latvijas Universitātes profesors vēsturnieks Aivars Stranga, vēsturnieks Kārlis Sils, publicists Māris Zanders, izrādes režisors Toms Treinis un Kārļa Ulmaņa lomas atveidotājs Imants Strads. Šī diskusija kopā ar jauniestudējumu

ir pirmie pasākumi, kas iekļauti un atklāj fondu „Mākslai vajag telpu” projekta „Staprāns 100” programmu. Šis projekts norisināsies kā plašs saistītu notikumu kopums, iekļaujot tajā mākslas darbu izstādes, teātra iestudējumus, memuāru izdošanu, diskusijas, radošās darbnīcas un mākslas filmas tapšanu.

Izrādes „Kur pazuda valsts” veidotāju vārdiem, tās „centrā ir Latvijas valsts okupācija, kas paslīdēja garām pasaules acīm, kā arī Kārļa Ulmaņa personība, kas arvien netiek viennozīmīgi vērtēta, dažos turpinot izraisīt interesi, skepsi, bet citos apbrīnu. Vai Latvija varēja saglabāt brīvību arī vistumšākajā vēstures brīdī, ja Ulmanis būtu rīkojies citādi? Vai vispār varēja rīkoties citādi? Un kā rīkojās citi mūsu reģiona valstu prezidenti? 1940. gadu mēs saucam par baigo, šausmās un bezpalīdzībā tas iegrūda Latvijas tautu vairākās paaudzēs. Vai būtu labāk, būtu

KUR PAZUDA VALSTS

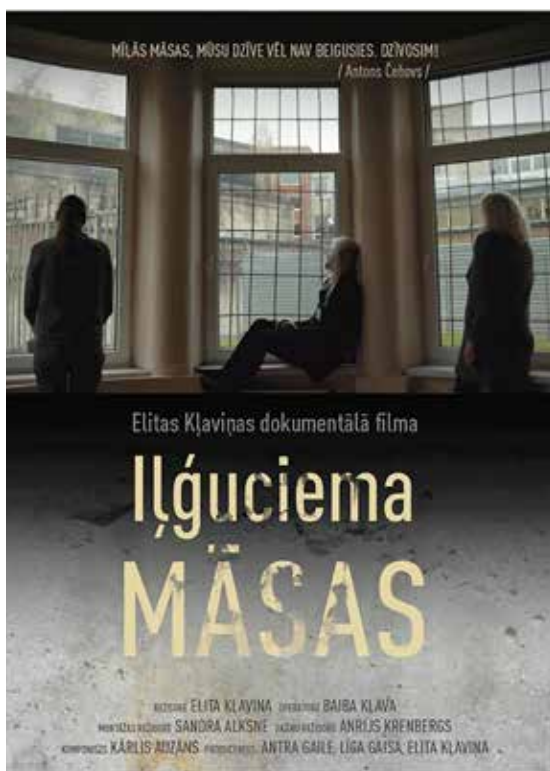

sliktāk, tikai citādāk, ja Ulmanis nebūtu tas, kas viņš bija?” Izrāde, kuras oriģināldramaturģiju veidojis Matīss Gricmanis, tapusi, iedvesmojoties no diviem Dailes teātra uzvedumiem – Raimonda Staprāna lugām *Gūsteknis pilī* (2011) un *Četras dienas jūnijā* (1989), kas ir īpaši leģendārs Atmodas laika iestudējums.

Jaunās gaitas redakcijā svētki! PBLA Kultūras fonda Goda Balva 2022. gadā tika piešķirta **Jurim Žagariņam** (ASV) par ilggadēju un radošu darbu žurnāla *Jaunā Gaita* veidošanā, pēdējos piecus gadus galvenā redaktora amatā. Savukārt PBLA KF Atzinības raksti tika redaktoram **Jurim Šleseram** (ASV) par ilggadēju piedalīšanos žurnāla *Jaunā Gaita* veidošanā ar vērtīgu vēstures grāmatu analīzi un mākslas redaktorei **Lindai Treijai** (ASV) par brīnišķīgu un pašai izveidotu darbu un atdevi, vadot Amerikas Latviešu mākslinieku apvienību (ALMA), audzinot latviešu jaunatni latviešu kultūras un mākslas prasmēs, un par māksliniecisko devumu latviešu sabiedrībai Latvijā un diasporā.

Atzīmējot Latvijas Republikas starptautiskās atzīšanas 102. gadadienu, Ārlietu ministrijas Atzinības rakstu par nozīmīgu personīgo ieguldījumu Latvijas valsts labā citu vidū saņēma arī *JG* redaklējijas locekle, Stokholmas Universitātes Humanitārās fakultātes Slāvu, baltu valodu, somu, nīderlandiešu, vācu valodas institūta vecākā lektore, Zviedrijas Latviešu Apvienības Arhīva darba grupas vadītāja **Lilīta Zaļkalne**.

Režisores Elitas Kļaviņas dokumentālā filma **Ilģuciema māšas** (studija Air Productions) piedzīvoja pirmizrādi Francijas pilsētā Biaricā notiekošajā tarptautiskajā kinofestivālā FIPADOC (20.-28.1.). Filma kopā ar deviņām citām dokumentālajām filmām tika iekļauta programmā „Fokusā Baltijas valstis un Somija”, kurā izrādīja vēl arī Latvijas režisoru Jāņa Ābeles, Ievas Ozoliņas un Jāzepa Podnieka filmas. Otrs kinofestivāls, kura uzmanības centrā ir Centrāleiropas un Austrumeiropas kino, notika Itālijas pilsētā Triestē (21.-28.1.), kur „Ilģuciema māšas” piedzīvoja Itālijas pirmizrādi un bija vienīgā Latvijas filma no 11 filmām dokumentālo filmu konkursā. Latvijā filmu *Ilģuciema māšas* 24. janvārī varēja noskatīties Jaunā Rīgas teātra projektā „Es atgriezšos no tālienes” (rež. Elita Kļaviņa), kura pirmajā daļā tāda paša nosaukuma lugas skatuves variantā Elita Kļaviņa atveido galveno lomu, bet otrajā daļā tiek demonstrēta filma. Tās darbība notiek Ilģuciema sieviešu cietumā, kur ieslodzītās sievietes, teātra studijā kopā ar profesionāliem aktieriem iestudējot Čehova Trīs māšas, at-

klāj savus skaudros dzīvesstāstus un runā par cerībām un ilgām pēc cilvēcīgas attieksmes ārpus cietuma mūriem.

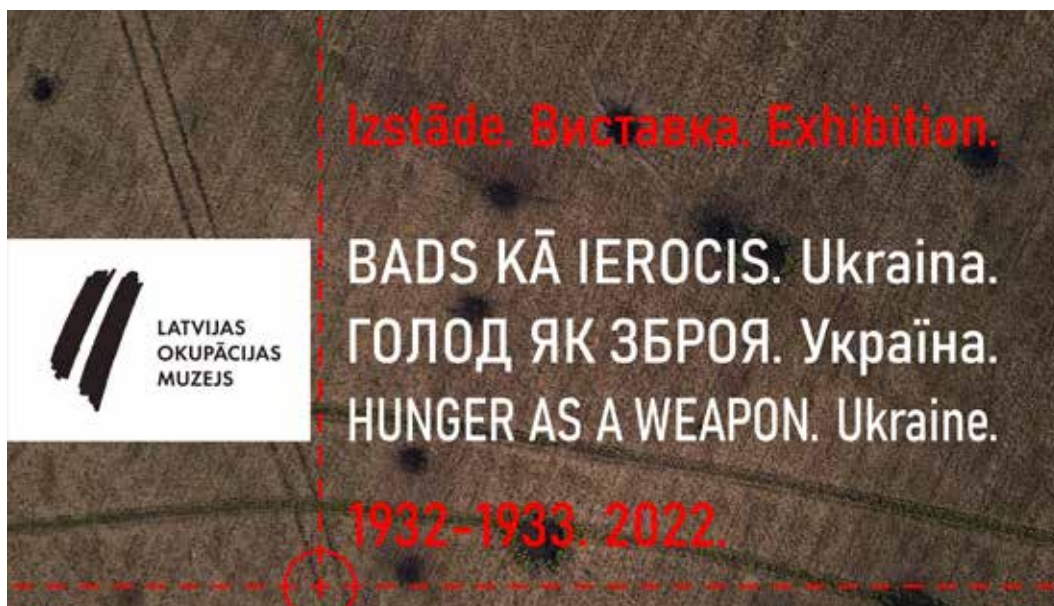
Normunda Naumaņa Gada balvu mākslas kritikā 9. janvārī, saņēma teātra kritiķe **Valda Čakare**, savukārt Jaunās kritiķes veicināšanas balva piešķirta Sofijai Kozlovai.

Uz gada balvas titulu mākslas kritikā kandidēja Anna Auziņa, Valda Čakare, Stella Peļše un Santa Remere.

Žūrijas pamatojumā, piešķirot galveno balvu, teikts: „Valda Čakare ir teātra kritikas „Mona Liza”. Pieklūstot ļoti tuvu izrādei, Valda Čakare sevi patur noslēpuma un privātuma zonā. Delikātuma un inteliģences aizsegā var atļauties būt gan sarkastiska, gan ironiska, gan arī pašironiska. Valdas Čakares fundamentālās profesionālās zināšanas un vērīgā acs apvienojumā ar rotaļīgu vieglumu rada pārliedzinoši elegantu rakstības stilu. Viņas recenzijas ir aizraujošs intelektuāls piedzīvojums, kuras jo pievilcīgākas padara fakts, ka Valdai Čakarei nav svarīgi uztipt savu patiesību kā pēdējo vārdu. Cilvēks, kurš zina un spēlējas, pasaka savu vērtējumu, dara to nepārprotami un atstāj mūs līdz nākamajai reizei.”

Tika īpaši atzīmētas Valdas Čakares publikācijas kroders.lv un satori.lv: recenzijas „Vampīra vizīte provinces mazpilsētā” par izrādi „Desmit iemesli apciemot Kauči”, „Zirgs un citas ekstras” par izrādi „Farinelli un karalis” un „Vētrasputnu 'suņu dzīve’” par radioiestudējumu „Žēlojumi”. Kopā ar balvu Valda Čakare saņem 1500 eiro stipendiju, kuru atbalsta tehnoloģiju uzņēmums „Tilde”.

Latvijas Okupācijas muzejā pagājušā gada beigās, 21. decembrī, tika atklāta vides izstāde „**Bads kā ierocis – Ukraina. 1932-1933, 2022**”, kuras kuratore ir Natālija Lavrova, ASV-Ukrainas Biznesa padomes memoriālās un izglītojošās kolekcijas „GOLODOMOR: Ukrainas mākslinieku acīm” veidotāja. Tā sastāv no mākslas darbiem, veltītiem golodomora (holodomora – no ukraiņu valodas) – cilvēku izraisītu bada – upuriem padomju Ukrainā 1932.–1933. gadā. Vides izstādi papildina fotoattēli, ko pēc 2022. gada februāra uzņēmuši foto žurnālisti no dažādām valstīm. Izstādes „Bads kā ierocis – Ukraina. 1932-1933, 2022” mērķis ir piesaistīt uzmanību pagātnei un mūsdienu traģēdijām Ukrainā. Golodomors bija lielākā 20. gadsimta slēptā traģēdija un Ukraina palika viena

ar to. „Mums golodomora piemiņa ir svarīga ne tikai kā veltījums tiem, kas komunistiskā režīma laikā nomira badā, bet arī tāpēc, ka nesodīti noziegumi diemžēl atkārtojas,” raksta Okupācijas muzeja pārstāvji. Izstāde Rīgā tapusi sadarbībā ar Ukrainas Profesionālo fotogrāfu asociāciju un tās ģenerāldirektoru Mstislavu Černovu.

Rīgas cirks atgriežas vēsturiskajā ēkā Merķeļa ielā. „Cirka dibinātājs Alberts Salamonskis, 19. gs. beigās būvējot ēku, pielietoja dažādas neparastas būvniecības metodes. Turpinot viņa tradīciju, mēs kopā ar būvniekiem esam radījuši neparastu, pasaules mērogā unikālu pilnkoka kupola konstrukciju, kas ir spējīga uzņemt gan konstruktīvās slodzes, gan ļoti nopietnas slodzes, ko radīs dažādie cirka izrāžu scenāriji. Salamonska konstrukcijas noturējās 130 gadus. Saules mūžu mūsējām!” stāsta arhitektu biroja „NRJA” pārstāvis, viens no cirka ēkas pārbūves projekta autoriem Uldis Lukševics. Rīgas cirka valdes locekle Māra Pāvula uzsver atjaunotās cirka arēnas nozīmīgumu starptautiskā mērogā: „Rīgas cirka atgriešanās mājās ir vēsturisks pavērsiens cirka mākslas attīstībā, kas ļaus mums iezīmēt Latviju kā šī žanra centru ne tikai Baltijas, bet arī Eiropas mērogā. Šobrīd ir paveikti pirmās būvniecības kārtas darbi, un nākamā gada laikā tiks veikta arēnas tehniskā aprikošana un transformējamo tribīņu izbūve. Pārbūves nozīmīgākais ieguvums būs multifunkcionāla, mūsdienu prasībām atbilstoša un tieši cirka mākslas vajadzībām veidota arēna.” 2023. gada pavasarī Rī-

gas cirkā gaidāmas pirmās cirka viesizrādes. Savukārt maijā cirkā būs skatāma enerģiska un inovatīva Latvijas-Norvēģijas cirka mākslinieku kopprojekta „Cirks klimatam” izrāde, kas tapusi kā rezultāts tāda paša nosaukuma mākslas aktīvisma projektam, kurā vairāk nekā gada garumā iesaistījušies jaunieši no visas Latvijas.

Latvijas Laikmetīgās mākslas centrs (LLMC) sadarbībā ar **Malmes Mākslas muzeju** Zviedrijā pagājušā gada 2. decembrī atklāja izstādi „Latvijas kolekcija”. Izstādē „Latvijas kolekcija” pirmo reizi kopš 20. gadsimta 50. gadiem kolekcija tiks izstādīta pilnā apjomā kopā ar astoņiem jauniem darbiem, ko veidojuši mākslinieki, kuri pētījuši kolekciju. Izstāde būs skatāma no 2. decembra līdz 16. aprīlim.

Izstādē piedalās mākslinieki no Latvijas, Zviedrijas, Ukrainas, Igaunijas, Dānijas un Lietuvas: Ieva Epnere, Ieva Kraule-Kūna, Santjago Mostins (Santiago Mostyn) un Susanna Jablonska (Susanna Jablonski), Makda Embaje (Makda Embaie), Lada Nakonečna (Lada Nakonechna), Jānuss Samma (Jaanus Samma), Asbjerns Skous (Asbjørn Skou) un Anastasija Sosunova (Anastasia Sosunova). Izstādes kuratores: Inga Lāce un Lote Lēvholma (Lotte Løvholm)

1939. gadā Malmes Mākslas muzejs kā dāvinājumu saņēma Latvijas mākslas kolekciju, kura līdz 1958. gadam bija apskatāma muzeja pastāvīgajā ekspozīcijā. Tajā atrodas ainavas, portreti, klusās dabas, kara ai-

Mūra nojaukšana. Latvijas māksla 1985 - 1991

nas un scenogrāfiju skices, galvenokārt no 20. gadsimta 30. gadiem. Kolekcijā pārstāvētie mākslinieki bija Jānis Aizēns, Augusts Annuss, Arturs Apinis, Jēkabs Apinis, Kārlis Baltgailis, Jānis Cielavs, Jānis Cīrulis, Elza Druja, Erna Dzelme-Bērziņa, Eduards Dzenis, Otomija Freiberga, Jāzeps Grosvalds, Arvīds Gusārs, Eduards Kalniņš, Kārlis Krauze, Valdemārs Krastiņš, Jānis Kuga, Ludolfs Liberts, Milda Liepiņa, Jānis Liepiņš, Jūlijs Madernieks, Marija Induse-Muceniece, Oskars Norītis, Jānis Plēpis, Janis Rozentāls, Pēteris Rožlapa, Arijs Skride, Oto Skulme, Uga Skulme, Jānis Šternbergs, Arvīds Štrauss, Niklāvs Strunke, Erasts Šveics, Leo Svemps, Zelma Tālberga, Jānis Tidemanis, Valdemārs Tone, Konrāds Ubāns, Johans Valters (Johann Walter), Vilis Vasariņš, Ernests Veilands, Sigismunds Vidbergs, Vilhelms Purvītis, Kārlis Zāle, Teodors Zaļkalns, Rihards Zariņš.

Kolekcija bija iecerēta kā tā laika Latvijas laikmetīgās mākslas izlase, un 50 mākslas darbu kopums iemieso noskaņu, kurā caur mākslu tiek meklētas atbildes uz jautājumu par Latvijas identitāti. Darbu kopums iezīmē Latvijas dabu un kultūru cildinošas idejas, kas raksturīgas prezidenta Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma kultūrpolitikai, kas tika ieviesta pēc 1934. gada apvērsuma.

Izstādes jaunie darbi pievēršas plašākiem jautājumiem, kas saistīti ar nacionālismu un nacionālas valsts veidošanu Baltijas reģionā, tajā pašā laikā tiek atzīts šo nelielo valstu trauslums un tā loma kā pretmets imperiālismam. Pieaicināto mākslinieku izejas punkts

bija aplūkot kolekciju un izpētīt veidus, kā domāt ārpus nacionālo valstu robežām. Sapņot par jauniem veidiem, kā organizēt kaut ko tik fundamentālu kā nacionālās valstis nav viegls uzdevums, un, ņemot vērā Krievijas masveida iebrukumu Ukrainā 2022. gada 24. februārī, tas ir kļuvis gandrīz neiespējami.

Jaunradītie darbi kļuvis par daļu no Malmes Mākslas muzeja pastāvīgās mākslas kolekcijas un kalpos kā esošās Latvijas kolekcijas paplašinājumi un interpretācijas, paveicot nākotnes kuratoriem, māksliniekiem un apmeklētājiem ieskatu tajā, kā tā tika uzverta 2022. gadā. Šādā veidā kolekcijas veidošanas process paplašinās gan laikā, gan sniedz pāri Latvijas nacionālās valsts robežām.

No 3. februāra līdz 2025. gada 12. janvārim Latvijas Nacionālā mākslas muzeja (LNMM) galvenās ēkas 2. stāva kreisā spārna zālēs būs skatāma Jauna ekspozīcija „Mūra nojaukšana. Latvijas māksla 1985-1991”, kas veltīta Latvijas laikmetīgās mākslas avangardiskajai lomai mūsu valstiskās neatkarības atgūšanas periodā. Laiks, kad Gorbačova iniciētās atklātības un *perestroikas* politikas iespaidā sabiedrībā, tai skaitā rakstnieku, mūziķu, mākslinieku vidē, aizsākās ievērojami liberalizācijas procesi. Izstāde atgādina mums par kultūras un radošās brīvības nozīmi brīvas sabiedrības un demokrātiskas valsts tapšanā. Sadarbībā ar advokātu biroju

„Ellex Kļaviņš” un komunikācijas aģentūru „Fox Consulting” tapusi video interviju sērija ar astoņiem izstādē pārstāvētajiem māksliniekiem un kultūras darbiniekiem: Sandru Krastiņu, Frančesku Kirki, Helēnu Heinrihsoni, Ivaru Poikānu, Andreju Kalnaču, Uldi Briedi, Ingridu Drāznieci un rakstnieku Aivaru Kļavi. Intervijās mākslinieki runā par pārmaiņu laika garu un mākslas darbiem, kas atlasīti jaunajai ekspozīcijai (intervijas var skatīties <<https://www.lnmm.lv/latvijas-nacionalais-makslas-muzejs>>). Papildus tam rakstnieks Osvalds Zebris katram autoram vēltījis eseju, bet mākslinieks Kristaps Kalns iemūžinājis interviju varoņus fotogrāfijās.

Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta (LU LFMI) Latviešu folkloras krātuve ir izstrādājusi digitālu, tiešsaistē spēlējamu spēli *Saliec tautasdziesmu!*. Spēle veidota pēc saliekamo attēlu principa, kur jāatjauno daļās „salūzis” tautasdziesmas teksts: pirmajos līmeņos uz pusēm vai vairāku rindu daļās, tad pa rindai un atsevišķiem vārdiem. Pēdējos divos līmeņos spēlētājam tukšajās vietās jāieraksta savs piedāvājums iztrūkstošajiem vārdiem jeb jāveido variāci-

ja. Kopā spēlē ir 14 līmeņi, katrā 3 tautasdziesmas. Par darbībām spēlē tiek piešķirti vai noņemti punkti, tādējādi dalībnieki piedalās sacensībās. Balvā spēlētājam atkarībā no saņemtajiem punktiem tiek piešķirts Dziesmu Zinātājas Lakstīgalas, Zinošā Kraukliša, Līdzsvilpēja Strazda vai Viendziesmītes Griezes tituls.

Lai atvieglotu grūtības atrast pareizo vārdu kārtību, spēlē iestrādātas arī dažādas iespējas saņemt palīdzību: parādīt pieturzīmes vai arī ieskatīties lapiņā no Dainu skapja. Spēle pieejama reģistrējoties.

Spēlē izmantoti tautasdziesmu teksti, kas publicēti *Latvju dainās*. Savukārt katru reizi, saliekot tautasdziesmu, iespējams redzēt atbilstošo lapiņu, kas glabājas Dainu skapī. Uzmanīgs vērotājs varēs pamanīt K. Barona veiktos labojumus. Otrkārt, šajās lapiņās fiksēta 19. gs. otrās puses rakstība, t.i. čupu burti, patskaņu pagarinājums, pievienojot „h”, no mūsdienām atšķirīgā divskaņu rakstība u.c. Spēles dizainu veidojis mākslinieks Krišs Salmanis.

<<https://saliectautasdziesmu.garamantas.lv/>>

Pieminot Gvīdo Augustu

(1932.24.V - 2022.26.X)

Vairums ļaužu, varbūt izglītības vai izdomas trūkuma dēļ, nespēj aptvert, ka māksla nav nedz arods vai prasme, nedz tehnika vai skaista bilde. Būtībā, māksla ir rūpīgs un stingrs intelektuāls meklējums, kas mēģina izteikt kaut ko nozīmīgu par pasauli.

Aizvadītā gada oktobrī Gvīdo Augusts aizgāja aizsaulē, cilvēks, kurš iemiesoja estētisko garu un kas bija izcilis mākslinieks un intelektuālis. Savā, vairāk nekā sešdesmit gadu karjerā, kurā iekļāvās glezniecība, grafika, ilustrācijas un pat tēlniecība, viņš radīja iespaidīgu darbu klāstu, kas atspoguļoja viņa dzīvi kā Amerikas latvieti un pasaules pilsoni. Bieži ietverot un apvienojot ezoteriskas, tautiskas un mitoloģiskas tēmas, ar savas otas biezo un ekspresīvo stilu viņš radīja krāšņas un spilgtas gleznas, kuru enerģija tikpat kā lēca pretī no audekla. Viņa gleznās neredz iespaidus vai spožus attēlojumus, bet gan ciņu ar dzīves nozīmi, identitāti, morāli, mākslu un modernismu. Gvīdo Augusta darbi ir izstādīti galerijās un muzejos, un ir reproducēti avīzēs, žurnālos un grāmatās. Viņš ir intervēts radio un televīzijas raidījumos. Viņa gleznas un grafiskie darbi ir atrodami publiskās un privātās kolekcijās, šeit un ārzemēs.

Gvīdo Augusts bija patriotisks Amerikas latvietis, kas ņēma aktīvu dalību savas kopienas politiskajā un kultūras dzīvē. Kā universitātes students, viņš piedalījās ALJA dibināšanā un bija tās valdē. Viņš lasīja lekcijas jaunatnes dienās un organizēja antikomunistiskas izstādes un pasākumus.

Kā latviešu mākslas vēstures speciālists, viņš piedalījās lekciju turnejās uz visiem lielākiem latviešu centriem – Kanādu, Angliju un Austrāliju, un bija populārs lektors 2x2 un 3x3 nometnēs. G. Augusts strādāja arī kā redaktors un autors literārajam žurnālam *Jaunā Gaita*. Vairākus gadus viņš bija redaktors izdevumam *Ziemeļkalifornijas Apskats*. Kā žurnālists viņš bieži rakstīja par mākslu, teātri un literatūru un vienmēr mēģināja atbalstīt un veicināt citu mākslinieku darbu, rīkojot izstādes, kas bija veltītas latviešu māksliniekiem. Viņš bija aktīvs Laimoņa Siliņa, San-

francisko Mazā teātra atbalstītājs, skatuves dekorators un konsultants. Sastrādājoties ar Kalifornijas Universitātes filmu arhīvu, G. Augusts gādāja par to, lai tiktu iesūtītas un rādītas filmas no okupētās Latvijas 1970. un 1980. gados.

Būdams ilggadīgs Zinaīdas Lazdas piemiņas fonda vadītājs, G. Augusts rīkoja arhīvu izstādes, lekcijas, dzejas vakarus un priekšnesumus, lai veicinātu latviešu kultūras dzīvi Sanfrancisko līča apkaimē. Viņš atbalstīja kultūras apmaiņas pasākumus ar okupēto Latviju laikmetā, kad šāda rīcība tika uzskatīta par kontroversiālu un bīstamu aukstā kara un komunisma draudu dēļ. ZLPF vadīšanas laikā viņš bija producents un režisors filmai par Zinaīdas Lazdas dzīvi, kas ir viena no ļoti retajām Amerikas latviešu filmām no šī laika posma.

G. Augusta izdevniecība *Gvīdo Press* no jauna izdeva kā maztirāžas izdevumus kultūrai svarīgas grāmatas, kā arī vēsturiski nozīmīgus oriģināldarbus, tā lai tie būtu pieejami vēsturniekiem. Viņš sagādāja ilustrācijas latviešu organizācijām, vēsturnieku Edgara Andersona un Andrieva Ezergaila grāmatām, kā arī dzejnieku Ulža Bērziņa un Jura Kronberga grāmatām. Savam draugam prof. Edgaram Andersonam G. Augusts palīdzēja ar *Latvju enciklopēdijas* sagatavošanu, sagādājot viņam ilustrācijas un rakstus. Kad Vatikāns atzīmēja Latvijas kristianizēšanas 800 gadu jubileju, tad prof. Edgars Andersons uzaicināja G. Augustu braucienā uz Vatikānu, kur pāvests Jānis Pāvils II viņus personīgi uzņēma. Pēc prof. Andersona pēkšņās nāves, G. Augusts uzņēmās vadīt latviešu 1989. g. ekspedīciju uz Tobago salu.

Pēdējos aukstā kara gados G. Augusts strādāja ar *Jules G. Zonn* aģentūru, lai veicinātu humānās palīdzības sūtīšanu uz Latviju. Šai laikā viņš bija galvenais *Zonn* aģentūras latviešu pārstāvis ASV.

G. Augusta filantropiskais darbs turpinājās arī pēc Latvijas neatkarības atgūšanas. Kā Puzinas fonda vadītājs viņš strādāja ar Latvijas mākslas akadēmiju Rīgā, lai nodrošinātu stipendijas tās izcilākajiem studentiem. Kā Anšlava Eglīša un Veronikas Janelsiņas testamenta izpildītājs un viens no Anšlava Eglīša un Veronikas Janelsiņas fonda aizbildņiem ilgu gadus viņš pārzināja stipendiju piešķir-

šanu vairāku simts tūkstošu dolāru apjomā ārpus Latvijas dzīvojošajiem latviešu māksliniekiem un rakstniekiem.

Kā vēstures, senlietu un vecu grāmatu pats cienītājs G. Augusts sev izveidoja plašu bibliotēku un personīgo arhīvu par latviešu mākslu, kultūru un dzīvi trimdā. Pateicoties viņa darbam, ir tikuši saglabāti neskaitāmi vēsturiski dokumenti un vēstules, kas bez viņa uzmanības un apņēmības būtu aizgājuši zudumā. Viņš gādāja par to, lai attiecīgie materiāli tiktu nodoti Stenforda un Hāvarda universitātēm, un aizsūtīja uz Latvijas muzejiem un arhīviem plašus literārus krājumus.

Sabiedrīks un harizmātisks, Gvido Augusts bija spilgta, dinamiska un neaizmirstama

personība. Toties, savā personiskā dzīvē, viņš bija atturīgs, pat noslēpumains, un palīdzēja gaismā celt citus māksliniekus, bet pats atteicās no ievēribas, sumināšanas vai godalgām. Vislabāk viņam patika laiku pavadīt ceļojot ar savu ģimeni, ielūdzot vakariņās pie sevis un ģimenes labākos draugus un paziņas un nododoties savai mākslai. 2005. gadā G. Augusts pārcēlās uz dzīvi Oregonā. Viņa aiziešana atstāj mums lielu un neaizpildāmu tukšumu, bet viņš mūs mierinātu ar vienu no saviem mīļākajiem latīņu valodas teicieniem „Ars longa, vita brevis.”

Lelde Gilmane

Šis raksts ņemts no avīzes *Laiks* (2023.14-20.1).

Gvido Augusts rokās tura no kartona izgrieztu pūci savā darbnīcā pie gleznas *Revolūcijas spektri*.

Lauma, Laima vai Afrodīte

Skrējiens mākslas tīrumos

Dažs bija atnācis tāpēc, ka lekcijas temats izklausījās mazliet vilinošs. Cits atkal tādēļ, ka referāts par latviešu mākslu solīja pāris stundu baudpilnas atpūtas. Bet tie, kas pazina un bija jau agrāk dzirdējuši Gvido Augusta humora atvēzieniem iekrāsotos referātus, neaizgāja vīlušies, drīzāk mazliet „bez elpas”, jo lekcija „Par sievietes tēlu latviešu mākslā” izvērtās par spriegu 3½ stundu skrējieni caur latviešu mākslas tīrumiem.

Lekcijas rīkotāji bija jaunformētā studiju grupa, kuras priekšgalā ir Harvarda universitātes students Jānis Krēslīņš, jun. Tas arī bija vienīgais publiskais sarīkojums nedēļu ilgā folkloras, literatūras un mākslas seminārā ar pieaicinātiem lektoriem. Skaists un apsveicams pasākums laikmetā, kad pamazām irstošā interese par tautas kultūras vērtībām prasīt prasa pēc jauniem Tērbatas laikiem.

Lietojot dubulttekrānus un projicējot pāri par 300 mākslas attēlu slīdītes, Gvido Augusts izvadāja skatītājus pa latviešu mākslas galotnēm (un aizām), savdabīgā stāstījumā, izgaismojot attiecīgo laikmetu mākslu gan no pagājušo dienu tā arī no šodienas sarkastiskākā redzes punkta. Referents aprādīja, ka kailas sievietes tēls latviešu mākslā ienācis svešu kultūru ietekmē, vispirms jau ar Parīzes un Pēterpils latviešu mākslas studentiem pag. gadsimta vidū. Kā pretstats rietumu mākslas askētizētājiem svēto tēliem ir Kārļa Hūna Madaļa ar plato pieri, kurai analogiski tuvi ir lietuviešu tautas mākslu svēto tēli. A. Alkšņa un J. Rozentāla risinājumā sievietes-madonnas tēls risinājās kautrīgs, bikls, „tāds, kas ir nosalis un skatās garām”.

Šo laiku latviskā Afrodīte parādās kā kautrīga zemniece Rozentāla gleznās, turklāt zīmīgi ir tas, ka šī paša autora reliģiskajās gleznās ieviesušies latviski elementi. J. Tilbergs savos portretos radījis idealizētu latviešu sievietes prototipu, kādai būtu jāizskatās latviete. Ar Kazaka un Meldera „Peldētājām” sievietes tēls ieplaisnī kubistiskā šķautnainībā, radot akadēmisma lūzuma posmu latviešu glezniecībā. Žēl, ka tieši šis laikmets, sākot ar V. Matveja *Faktūrām*, N. Strunkes un V. Tones agrīniem kubisma portretu paraugiem ir tik

maz aprakstīts un vēl biežāk nostādīts aplamā izgaismojumā. Tote, Augusta uztverē, ir latviešu Afrodītes meklētājs, kas savos portretos atstājis noslēpumainu sievietes tēlu.

Ansis Cīrulis glezniecībā ienes persiešu minatūru iespaidā radušās trauklās tautu meitas, turpinot Madernieka iesākto ornamentālo formu risinājumu ar savām šķidraut villainēs tērptajām teiksmu dievietēm.

N. Strunke ataino sievietes tēlu kā stilizētu laumu, feju vai nimfu, turklāt mītoloģiskos tēlus risinot jugendstila primitīvā teiksmainībā. Hildas Vīkas lineāros zīmējumos *Zelta briedim* (1942.) pavid zināma radniecība ar Anrī Matīsu.

Ar savstarpējiem attēlu salīdzinājumiem, ar citātu un faktu iestarpinājumiem referents pierādīja, cik mūsu mākslas apcirķņos vēl ļoti daudz neapjaustu un agrāk neieraudzītu vērtību, neizslēdzot pat komisko kičmākslā, ja tas atbilda zināma laikmeta tēlainības prasībām. Skatītāji iepazinās ar erotiskā žanra spilgtākiem pārstāvjiem: S. Vidbergu (*Erotika un Bilitis dziesmas*), ar K. Padega zīmējumiem, turklāt no jauna klāt nākušiem, kas risina šo tēmu: R. Kaņeps, R. Staprāns, G. Augusts un citi. – Alegorisko tēlu atveidiem daudz piemēru atrodamī vēl neatkarības gadu tēlniecībā: K. Jansona, K. Zāles, K. Zemdegas (*Laima Likumdevēja*) un Ž. Smiltnieka darbos (*Pieminekļis Z. Meierovicam*), tāpat R. Zarriņa, E. un J. Šternbergu grafikā.

Referāts izvērtās par daudzaptverošu skrējieni, kas vietu vietām pārlīvēja sīkāku detaļu uztvertspēju, tomēr panākot itin veselīgu pilsoniskā „smukuma” paraugu papluicināšanu. Tiešām žēl, ka tikai nedaudzi no Bostonas apkārtnē dzīvojošiem mūzu kalpiem bija atraduši par iespējamu referātu apmeklēt.

Ar interesi gaidīsim nākamo studiju grupas publisko referātu.

Maija Meirāne

Šis raksts ņemts no avīzes *Laiks* (1980.9.VII)

Gvido Augusts. *Melancholija*.
Akrils uz audekla. 92 × 125 cm

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors: Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore: Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktore:
Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:
Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Uldis Matīss, Maija Meirāne,
Juris Šlesers, Lienīte Medne-Spāre,
Vladis Spāre, Lilīta Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:
Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG mājas lapa:

<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

KĀ ATBALSTĪT JAUNO GAITU

Lai ziedotu naudu, čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Nota Bene!

Turpmāk *Jauno Gaitu* izdodam tikai e-formātā, vairs neapdrukāta papīra formātā.

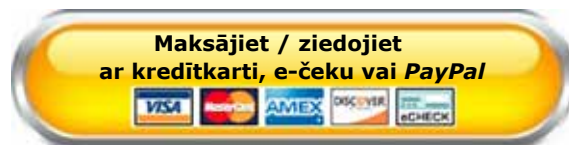
Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

Atsevišķus *JG* numurus no *JG287* (ziema 2022) līdz *JG311* (ziema 2022) var pasūtīt no redakcijas. Cena ar piegādi visās zemēs: USD 10

**MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ:**

<jaunagaita.net>

nospiežot tur atrodamo pogu:

Ja Jūs dzīvojat Eirozonā, un šī poga Jums nedarbojas, tad lūdziet palīdzību no mūsu pārstāves Eirozonā:

Rakstiet

Lilīta Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna
S-170 78 Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@icloud.com>

Jaunā Gaita will no longer be printed and mailed to subscribers. In future our magazine will be e-mailed in printable PDF format free of charge to anyone who requests it. It will also be available for downloading from our website

<jaunagaita.net>

The contents of the magazine will be available there for onscreen perusal in HTML format as well.

LITERATURE

This issue contains selections of recent poetry from six authors: Arturs Uškāns, Dainis Deigelis, Eva Mārtuža, Rinalds Einiks, Valters Liberts and Māra Ulme; and three selections of prose by Dāvids Rubens, Maija Streiča and Evita Hofmane.

LANGUAGE

Publicist Ainārs Zelčs contributes a study of the history of suppression of the Latvian language during the Soviet occupation of Latvia, and journalist Kārlis Streips reports on the still ongoing attempts by the government of free Latvia to undo the damage done.

VISUAL ART

Ginta Gerharde-Upeniece of the Latvian National Museum of Art describes an exhibit she curated of the work of painter and art historian Imants Lancmanis. He was the director of Rundāle Palace Museum from 1976 until 2019. Color reproductions of his art are displayed throughout, as well as on the cover.

ABOUT BOOKS

Ingus Barovskis reviews a book of poetry by *JG* literature editor Sandra Ratniece, *Pastkastīte nenosūtītām vēstulēm (Mailbox for Unsent Letters)*;

Kristīne Ilziņa reviews a novel by Ilze Graudiņa, *Šeit nav nekāda bēdu leja (This Is No Vale of Sorrow)*;

Lāsma Gaitniece – Valdis Rūmnieks' biographical novel *Sudrabiņš*, about Jānis Sudrabkalns (1894-1975), a Latvian poet and writer; and

Sanita Dāboliņa – a volume of poetry by Inta Kampara, *Svilpaunieces (Ocarina Players)*.

BRIEFLY NOTED

JG art editor Linda Treija reports on some of the interesting events in the world of Latvian culture that have taken place since our last issue.

IN MEMORIAM

Lelde Gilmane writes about the career of Gvido Augusts (1932-2022), a multimedia artist, teacher and publicist who lived on the West Coast of the United States. Poet Maija Meirāne shares an article she wrote in 1980, describing a lecture given in Boston MA by Augusts on the depiction of women in Latvian art.